

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

KİBYRA ANTİK KENTİNDEN OPUS SPİCATUM
DÖŞEMELER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Esra SAYIN

BURSA - 2015

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

**KİBYRA ANTİK KENTİNDEN OPUS SPICATUM
DÖŞEMELER**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Esra SAYIN

Danışman:

Doç. Dr. Derya ŞAHİN

BURSA – 2015

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Arkeoloji Anabilim/Anasanat Dalı,
..... Arkeoloji Bilim Dalı'nda 70247003
numaralı Era SAYIN'nın
hazırladığı
“Kıbrıs Antik Kentinden Opus Spicatum Döşemeleri.....
.....” konulu (Yüksek Lisans/~~Doktora~~/~~Sanatta Yeterlik~~
~~Tezi~~/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 02/07 2015 günü 11.30. - ...12.30. saatleri
arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
..... (başarılı/~~başarısız~~) olduğuna
(oybirliği/~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Berjin Schin
B. Schin

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Bülke
A. Bülke

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Schin

M. Schin

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

02/07/2015

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Esra SAYIN
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Arkeoloji
Bilim Dalı : Klasik Arkeoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XV+106
Mezuniyet Tarihi : / / 20....
Tez Danışmanı : Doç Dr. Derya ŞAHİN

KİBYRA ANTİK KENTİNDEN OPUS SPİCATUM DÖŞEMELER

‘Kibyra Antik Kentinden Opus Spicatum Döşemeler’ başlığı altında kaleme alınan bu tezin içeriği, 2009 ve 2014 yıllarında Kibyra Kentinde gerçekleştirilmiş kazılarla gün yüzüne çıkarılan opus spicatum döşemelerden oluşmaktadır. Bilimsel yayını henüz yapılmamış olan söz konusu döşemeler kent içinde I. Teras Caddesi olarak isimlendirilen alanın doğu stoası ve geç dönem dükkânlarının yanı sıra Odeion / Bouleterion önü geç dönem işliğinin zemininde yer almaktadır. Kent içinde yer alan bu döşemeler alışlagelmiş Anadolu mozaiklerinden farkı olarak pişmiş topraktan yapılmışlardır ve başta balıksırtı motifi olmak üzere geometrik bezeme tasarımına sahiptirler.

Bu çalışmada, sözü edilen döşemeler öncelikle buldukları mekânla birlikte değerlendirilmiştir. Bu aşamada ait oldukları mimari yapıların tipolojik ve kronolojik değerlendirmelerinin yapılmasıyla döşemenin sahip olduğu işlevsel özellikler ortaya çıkarılmıştır. Böylece işlevsellik üzerine kurulu mekân-döşeme ilişkisi tespit edilmiştir. Ardından bezeme sınıflandırılması yapılarak şimdiye kadar yapılan mozaik çalışmaları ve arkeolojik bulgular çerçevesi içinde yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Anadolu ve Anadolu dışındaki benzer örneklerin incelenmesi sonucunda döşemenin kökeni ve gelişiminin yanı sıra Anadolu coğrafyasındaki yeri ortaya çıkarılmıştır.

Sonuç olarak ait oldukları yapıların mimari özellikleri, buluntu kontekstleri ve döşemelerin teknik özellikleri neticesinde İ.S. 5. yüzyıla tarihlenilebileceğimiz bu döşemeler üzerinde ilk kez kapsamlı bir çalışma bu tez vasıtasıyla gerçekleşmiş bulunmaktadırdır.

Anahtar Sözcükler:

Kibyra, Zemin Döşemesi, Opus Spicatum, Pişmiş Toprak, Stoa, Geç Antik Dönem

ABSTRACT

Name and Surname : Esra SAYIN
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Archaeology
Branch : Classical Archaeology
Degree Awarded : Master Thesis
Page Number : XV+106
Degree Date : / / 20....
Supervisor (s) : Doc. Dr. Derya ŞAHİN

OPUS SPICATUM PAVEMENTS FROM ANCIENT KIBYRA CITY

The content of this thesis written down on under the title “Opus Spicatum pavements from Ancient Kibyra City” consists of opus spicatum floor pavements which are unearthed in excavations conducted in the Ancient City of Kibyra in 2009 and 2014. The above mentioned floor pavements the scientific release of which hasn’t been realized yet hold their place within the city in the East Stoa of the area named First Terrace Street and on the floor of late period shops as well as on the front floor of Odeion / Bouleterion late period workshop. Those pavements sited within the city unlike conventional Anatolian mosaics are manufactured from terra cotta and possess geometric ornament design primarily herrignbone pattern.

The pavements mentioned in this paper are primarily assessed along with the location in which they are sited. At this stage, through the typological and chronological evaluations of the architectural structures to which they belong, the floor pavements’ functional features are revealed. Hence; the relation based on functionality is identified. Afterwards, performing ornament classification, it is tried to be interpreted in accordance with the mosaic studies and archeological findings discovered so far. Furthermore; as a result of analyzing similar samples from Anatolia

and out of Anatolia, the origin and development of the pavement as well as its place in Anatolian geography are brought to light.

Consequently, by view of the architectural features of the constructions to which they pertain, founding contexts and the pavements' technical features, a first comprehensive study on those pavements which we can date back to 5 B.C. is conducted by means of this thesis.

Keywords:

Kibyra, Floor Pavement, Opus Spicatum, Terra Cotta, Stoa, Late Antique Er

ÖNSÖZ

Anadolu'nun önde gelen antik yerleşimlerinden biri olan Kibyra Antik Kentinde yer alan opus spicatum döşemeleri çalıştığım bu tezi hazırlarken yüksek tempolu meslek hayatı içinde değerli vaktinden fazlasıyla bana zaman ayıran sevgili danışmanım Doç. Dr. Derya Şahin' e teşekkürü borç bilirim. Kendisi Anadolu mozaikleri konusundaki engin tecrübeleri ile bu zorlu süreçte her daim yolumu aydınlatmıştır. Aynı zamanda her türlü destek ve yönlendirmeleri ile bu çalışmaya büyük faydaları dokunan başta Prof. Dr. Mustafa Şahin ve Yrd. Doç. Dr. Güven Gümgüm olmak üzere tüm Uludağ Üniversitesi Arkeoloji bölümü üyelerine de ayrı ayrı teşekkür ederim.

Çalışmam konusunda beni yüreklendiren ve kazı çalışmalarına ait her türlü veriyi benimle tereddüt etmeden paylaşan Kibyra topraklarının şansı olarak gördüğüm Kibyra Kazısı Başkanı, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Şükrü Özüdoğru'ya sevgilerimi ve minnetimi bir kez daha dile getiririm. Kendisi maddi ve manevi destekleriyle bu tezin gerçekleşmesinde en büyük payın sahibidir. Ayrıca bu konuyu tercih etmeme vesile olan sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Ünal Demirer pozitif enerjisi, güler yüzü ve engin bilgileri ile her daim yanımda olmuştur. Aynı zamanda bu süre zarfında her soruma sabırla cevap veren Uzm. Mustafa Şimşek, Araş Gör. İsmail Baytak ve Öğr. Gör. Seyhan Özarlan'a, çizimler konusunda teknik desteğiyle yanımda olan canım arkadaşım Belma Günal'a ve benden yardımlarını esirgemeyen tüm Kibyra kazı ekibine de en içten teşekkürlerimi sunarım.

Erasmus öğrencisi olarak Almanya'da bulunduğum süreç boyunca kütüphane çalışmalarına ve bu süre zarfında yaşadığım her türlü soruna yardımcı olan Hamburg Üniversitesi Arkeoloji Bölüm Başkanı Martina Seifert başta olmak üzere tüm bölüm üyelerine ve kütüphane çalışanlarına minnettarım.

Tez çalışmamdaki çeviriler konusunda yardımlarından dolayı Serdar Salman, Tohir Alimov ve Daniel Vasquez' e sonsuz teşekkürler. Ayrıca tez konulu projemin gerçekleştirilmesine maddi destek sağlayan Suna ve İnan Kırış Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'ne de yürekten teşekkürlerimi iletirim.

Son olarak maddi ve manevi desteğiyle her daim yanımda olan biricik aileme, tüm dostlarıma ve adımı saymadığım pek çok meslektaşına en içten teşekkürlerimle...

Sizler olmasaydınız bu süreç daha zor olurdu.

Bursa 2015

Esra SAYIN

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR	x
HARİTALAR / RESİMLER / ÇİZİMLER / EKLER LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM (GİRİŞ)

1. ÇALIŞMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ	1
2. KİBYRA KENTİNİN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHİ	3

İKİNCİ BÖLÜM

(I. TERAS CADDESİ VE OPUS SPİCATUM DÖŞEMELERİ)

1. I. TERAS CADDESİNDE YAPILAN ARAŞTIRMALAR.....	8
2. I. TERAS CADDESİ VE DÜKKÂNLARIN MİMARİ ÖZELLİKLERİ.....	9
2.1. I. Teras Caddesi Batı Stoa.....	19
2.2. I. Teras Caddesi Doğu Stoa ve Dükkânlar.....	25
3. I. TERAS CADDESİ OPUS SPİCATUM ZEMİN DÖŞEMESİ.....	37
4. ZEMİN DÖŞEMESİ VE MEKÂN İLİŞKİSİ	43
5. ZEMİN DÖŞEMESİ KORUNMA DURUMU	44
6. ZEMİN DÖŞEMESİ MOTİF TASARIMI.....	49

6.1. Bordür Motifleri.....	50
6.1.1. Balıksırtı	50
6.1.2. Üçgenler.....	51
6.1.3. Üçlü Üçgen Grupları.....	53
6.1.4. Balık Pulu	54
6.1.5. Dörde Bölünmüş Kareler	54
6.1.6. Düzensiz Geometrik Şekiller	55
6.2. Ana Motifler	56
6.2.1. Rozetler.....	56
6.2.2. Kareler	60
6.2.3. Dikdörtgenler	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (DEĞERLENDİRME)

1. KARŞILAŞTIRMA	67
1.1. Kent İçindeki Örnekler	67
1.2. Anadolu'daki Örnekler	70
1.3. Anadolu Dışındaki Örnekler	81
2. TARİHLEME	92
SONUÇ.....	94
KAYNAKLAR.....	96
EKLER	103
EK I. Tablo: Mekânlara Göre Kullanılan Motifler	103
EK II. Grafik: Mekânlara Göre Korunma Durumu	104
EK III. Çizim: I. Teras Caddesi Mimari Kontekst İçinde Buluntular.....	105
ÖZGEÇMİŞ.....	106

KISALTMALAR

Kısaltma

Bibliyografik Bilgi

A.S.T.	Araştırma Sonuçları Toplantısı
Bkz.	Bakınız
b.	Baskı
C.	Cilt
cm.	Santimetre
ed.	Editör
İ.Ö.	İsa'dan önce
İ.S.	İsa'dan sonra
m.	Metre
K.S.T.	Kazı Sonuçları Toplantısı
p.	Page
pp.	Page to page
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
Vol.	Volume
y.y.	Yüzyıl

HARİTALAR / RESİMLER / ÇİZİMLER / EKLER LİSTESİ

HARİTALAR LİSTESİ

	Sayfa
Harita 1: Kıbyra'nın Çağdaş ve Antik Çağ Konumu	4
Harita 2: Kıbyra Kent Planı	7
Harita 3: Pompei Kentinde Cardo Maximus ve Decumanus Maximus.....	11
Harita 4:Opus Spicatum Zemin Döşemelerinin Anadolu İçindeki Yayılım Merkezleri	80

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Kıbyra, Cardo ve Decumanus Maximus	12
Resim 2: Kıbyra, Cardo Maximus (I. Teras Caddesi)	13
Resim 3: Kıbyra I. Teras Caddesi Stoaları ve Geç Dönem Dükkânları	14
Resim 4: Kıbyra, Decumanus Maximus – Merdivenler	15
Resim 5: Caddelerin Kesişme Noktasında Yer Alan Anıtsal Giriş Kapısı	16
Resim 6: Caddelerin Kesişme Noktasında Yer Alan Logar Girişi ve Alt Yapı Sistemi	17
Resim 7: I. Teras Caddesi Doğu Giriş Kapısı	18
Resim 8: I. Teras Caddesi Batı Stoa Teras Duvarı	20
Resim 9:I. Teras Caddesi Batı Stoa Dükkân Girişlerindeki Geç Dönem Uygulamaları.....	20
Resim 10: I. Teras Caddesi Batı Stoa Ölçü Çukurları.....	21
Resim 11: I. Teras Caddesi Batı Stoa Künk Sistemi	22
Resim 12: I. Teras Caddesi Batı Stoa Macellum.....	23
Resim 13: I. Teras Caddesi Batı Stoa Nymphaeum	24
Resim 14: I. Teras Caddesi Doğu Stoa ve Geç Dönem Dükkânları.....	26
Resim 15: I. Teras Caddesi Doğu Stoa Künk Sistemi.....	26
Resim 16: I. Teras Caddesi Doğu Stoa Künk Sistemi.....	26
Resim 17: I. Teras Caddesi 1 Numaralı Geç Dönem Dükkânı Sondajı	27
Resim 18: I. Teras Caddesi 1 Numaralı Geç Dönem Dükkânı Hellenistik Duvar	27
Resim 19: I. Teras Caddesi Doğu Stoa Üst Yapı Bloğu.....	28
Resim 20: I. Teras Caddesi Doğu Stoa Arşitrav–Friz Bloğu	28

Resim 21: I. Teras Caddesi Doğu Stoa Sütun Başlığı	28
Resim 22: I. Teras Caddesi Doğu Roma Sur Duvarı.....	29
Resim 23: I. Teras Caddesi Doğu Stoa 2 Numaralı Dükkânda Yer Alan Seki	30
Resim 24: Doğu Stoa 7 Numaralı Dükkânda Yer Alan Fırın.....	31
Resim 25: Doğu Stoa 7 Numaralı Dükkânda Yer Alan Fırın, Detay	32
Resim 26: Doğu Stoa 7 ve 8 Numaralı Dükkânların Önünde Yer Alan Basit Ocak.....	32
Resim 27: Doğu Stoa 8 Numaralı Dükkândan Ele Geçen Masa	33
Resim 28: Doğu Stoa 9 Numaralı Dükkân, Platform	34
Resim 29: Doğu Stoa 9 Numaralı Dükkân, Bothros	34
Resim 30: Doğu Stoa 10. Dükkân Genel Görünüm	35
Resim 31: Doğu Stoa 10. Dükkân, Ocak.....	35
Resim 32: Doğu Stoa 11. Dükkân Genel Görünüm	36
Resim 33: Doğu Stoa 11. Dükkân, Bothros.....	36
Resim 34: Eanna Tapınağı Cephe Duvarında Yer Alan Pişmiş Toprak Döşemeler	37
Resim 35: I. Teras Caddesi Doğu Stoa Pişmiş Toprak Zemin Döşemesi	38
Resim 36: Opus Spicatum Balıksırtı (Başak) Tasarımı.....	39
Resim 37: Kibyra'dan Opus Spicatum Balıksırtı (Başak) Tasarımı.....	39
Resim 38: Kibyra Opus Spicatum Döşemelerinde Kullanılan Farklı Malzemelerden Örnekler	41
Resim 39: Opus Spicatum Döşemelerde Uygulama	42
Resim 40: Doğu Stoa Opus Spicatum Döşemelerinde Geç Dönem Uygulamaları.....	45
Resim 41: Konservasyon Uygulamaları, Pişmiş Toprak Parçaların Derz Temizliği	47
Resim 42: Konservasyon Uygulamaları, Derz Aralarına Harç Uygulaması.....	47
Resim 43: Konservasyon Uygulamaları Öncesi.....	48
Resim 44: Konservasyon Uygulamaları Sonrası.....	48
Resim 45: Kibyra Opus Spicatumlarında Balıksırtı Motifi.....	51
Resim 46: Kibyra Opus Spicatumlarında Üçgenlerden Oluşan Bordür Motifleri	52
Resim 47: Kibyra Opus Spicatumlarında Üçlü Üçgen Bordür Motifleri	53
Resim 48: Kibyra Opus Spicatumlarında Balık Pulu Bordür Motifleri	54
Resim 49: Kibyra Opus Spicatumlarında Dörde Bölünmüş Kare Bordür Motifleri	55
Resim 50: I. Teras Caddesi 5 Numaralı Dükkânda Yer Alan Rozet Motifi.....	57
Resim 51: Doğu Stoda Yer Alan 1 Numaralı Rozet Motifi.....	58

Resim 52: Doğu Stoda Yer Alan 2 Numaralı Rozet Motifi.....	59
Resim 53: Doğu Stoda Yer Alan 3 Numaralı Rozet Motifi.....	60
Resim 54: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 1 Numaralı Kare Ana Motif.....	61
Resim 55: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 2 Numaralı Kare Ana Motif.....	61
Resim 56: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 3 Numaralı Kare Ana Motif.....	62
Resim 57: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 4 Numaralı Kare Ana Motif.....	62
Resim 58: Doğu Stoda Yer Alan 2. Tip Kare Ana Motif	63
Resim 59: Doğu Stoa 2 Numaralı Dükkânda Yer Alan 3. Tip Kare Ana Motif	64
Resim 60: Doğu Stoa 7 Numaralı Dükkânda Yer Alan 3. Tip Kare Ana Motif	64
Resim 61: Doğu Stoa 8 Numaralı Dükkânda Yer Alan Hz. Süleyman Düğümü Motifi.....	65
Resim 62: Doğu Stoda Yer Alan Dikdörtgen Formlu Ana Motif	66
Resim 63: Odeion/Bouleuterion ve Geç Dönem İşlik Yapısı.....	68
Resim 64: Odeion Önü Geç Dönem İşlik Yapısı	69
Resim 65: Odeion Önü Geç Dönem İşlik Yapısı Zemin Döşemesi	69
Resim 66: Laodikeia A Evi, Kuyulu Mekân Zemin Döşemesi	72
Resim 67: Laodikeia A Evi, Pithoslu Mekân Zemin Döşemesi	72
Resim 68: Laodikeia Kiliseli Peristilli Ev Zemin Döşemesi.....	73
Resim 69: Laodikeia Kuzey Atölyesi	75
Resim 70: Hierapolis Dorik Başlıklı Ev A194 Numaralı Ev Opus Spicatumları.....	77
Resim 71: Stratonikeia, Kuzey Giriş Kapısı'nın Güneyinde Yer Alan Mekanlar.....	78
Resim 72: Stratonikeia, Kuzey Giriş Kapısı'nın Güneyindeki 2 Numaralı Mekan	78
Resim 73: Stratonikeia, Kuzey Giriş Kapısı'nın Güneyindeki 2 Numaralı Mekan Opus Spicatumları.....	78
Resim 74: Patara, Prytaneion Yapı Kompleksi	79
Resim 75: Patara, Prytaneion Opus Spicatumları.....	79
Resim 76: Roma, Forum Ostia, Tonzoları Boyalı Ev, Mutfak Zemin Döşemesi	82
Resim 77: Roma, Forum Ostia, Caseggiato Dei Triclini Opus Spicatumları.....	83
Resim 78: Roma, Via Appia, Maxentius Villası Opus Spicatumları	84
Resim 79: Roma, Tivoli, Adriana Villası Koridor Döşemeleri.....	85
Resim 80: Roma, Tivoli, Adrina Villası Büyük Hamam Palestrası Zemin Döşemesi.....	85
Resim 81: Anagni, Villa Magna, Cella Vinaria	87

Resim 82: Anagni, Villa Magna, Cella Vinaria Zemin Döşemesi	88
Resim 83: Cagliari, Tigellio Villası, Kuzey Hamam Zemin Döşemesi	89
Resim 84: Barcelona, Laietana'dan Opus Spicatum Örnekleri	90
Resim 85: Barcelona, Musée D'histoire De Barcelone' Dan Opus Spicatum Örnekleri.....	90
Resim 86: Fransa Suèvres Villası, Triclinium Zemin Döşemesi	90

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1: Caddelerin Kesişme Noktasında Yer Alan Anıtsal Giriş Kapısı	16
Çizim 2: Kibyra I. Teras Caddesi Batı Stoa Rekonstrüksiyonu	19
Çizim 3: I. Teras Caddesi Batı Stoa, Nympeum.....	24
Çizim 4: 1. Teras Doğu Stoa Üst Yapı Elemanları Rekonstrüksiyonu	28
Çizim 5: Doğu Stoa 8 Numaralı Dükkândan Ele Geçen Masa	33
Çizim 6: I. Teras Caddesi Opus Spicatumları Taban Sağlama Sistemi	42
Çizim 7: Opus Spicatum Döşemelerde Balıksırtı Motifi	51
Çizim 8: Döşemeler Üzerinde Üçgenler.....	52
Çizim 9: Döşemeler Üzerinde Üçlü Üçgen Grupları.....	53
Çizim 10: Döşemeler Üzerinde Dörde Bölünmüş Kareler	55
Çizim 11: Düzensiz Geometrik Şekillerden Oluşan Bordür Tasarımı, Portiko	56
Çizim 12: Düzensiz Geometrik Şekillerden Oluşan Bordür Tasarımı, 3 Numaralı Dükkân	56
Çizim 13: I. Teras Caddesi 5 Numaralı Dükkânda Yer Alan Rozet Motifi	57
Çizim 14: Doğu Stoda Yer Alan 1 Numaralı Rozet Motifi	58
Çizim 15: Doğu Stoda Yer Alan 2 Numaralı Rozet Motifi	59
Çizim 16: Doğu Stoda Yer Alan 3 Numaralı Rozet Motifi	60
Çizim 17: Döşemeler Üzerinde Rozet Motifi.....	60
Çizim 18: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 1 Numaralı Kare Ana Motif	61
Çizim 19: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 2 Numaralı Kare Ana Motif	61
Çizim 20: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 3 Numaralı Kare Ana Motif	62
Çizim 21: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 4 Numaralı Kare Ana Motif	62
Çizim 22: Doğu Stoda Yer Alan 2. Tip Kare Ana Motif.....	63
Çizim 23: Merkezinde Sıkıştırılmış Kareler Olan Kare Motifler	63

Çizim 24: Doğu Stoa 2 Numaralı Dükkânda Yer Alan 3. Tip Kare Ana Motif.....	64
Çizim 25: Doğu Stoa 7 Numaralı Dükkânda Yer Alan 3. Tip Kare Ana Motif.....	64
Çizim 26: Doğu Stoa 8 Numaralı Dükkânda Yer Alan Hz. Süleyman Düğümü Motifi.....	65
Çizim 27: Doğu Stoda Yer Alan Dikdörtgen Formlu Ana Motif.....	66
Çizim 28: Tapınak A Güney Portiği Döşemeleri	71
Çizim 29: Laodikeia A Evi Planı.....	72
Çizim 30: Laodikeia Kilisesi Peristilli Ev Opus Spicatumları	74
Çizim 31: Laodikeia Jokey Kulübü Opus Spicatumları	74
Çizim 32: Hierapolis İon Başlıklı Ev Opus Spicatumları.....	76
Çizim 33: Hierapolis Dorik Başlıklı Ev Opus Spicatumları.....	77
Çizim 34: Roma, Forum Ostia, Tonzoları Boyalı Ev Yapı Kompleksi.....	81
Çizim 35: Roma, Forum Ostia, Caseggiato Dei Triclini (Triclinium)	82
Çizim 36: Roma, Via Appia, Maxentius Villası Apsidal Salon	84
Çizim 37: Roma, Tivoli, Adriana Villası	85
Çizim 38: Roma, Tivoli, Adriana Villası Büyük Hamam	85
Çizim 39: Roma, Via Gabina Villa Kompleksi.....	86
Çizim 40: Roma, Via Gabina Villa Kompleksi, İşlik Zemin Döşemesi.....	86
Çizim 41: Anagni, Villa Magna Yapı Kompleksi	87

EKLER LİSTESİ

EK I. Tablo: Mekânlara Göre Kullanılan Motifler.....	103
EK II. Grafik: Mekânlara Göre Korunma Durumu	104
EK III. Çizim: I. Teras Caddesi Mimari Kontekst İçinde Buluntular	105

BİRİNCİ BÖLÜM (GİRİŞ)

1. ÇALIŞMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ

Burdur' a bağlı Gölhisar İlçesi'nin kuzeybatı kenarındaki tepelerde konumlanan Kibyra Antik Kenti Anadolu'nun önemli arkeolojik potansiyeline sahip ender kentlerinden birisidir. Antik Dönemde kültürlerin kesişme noktası olan bu kentin siyasi ve ekonomik gücü, Hellenistik Dönem'den başlayarak Roma İmparatorluk Dönemi'yle doruk noktasına ulaşmıştır (Dökü, 2009: 51). Bugün büyük bölümü ayakta olan stadion, tiyatro ve meclis binası önemli kamu yapılarındandır. Kentin tarihine ışık tutan bir diğer kamu yapısı ise şüphesiz ki agorası ve agoraya bağlı ana caddeleridir. Ana caddelerin antik kentlerin fiziksel planlanmasındaki rolü, kent halkının sosyo-kültürel, ekonomik ve dini yaşamına dair etkileri yadsınamaz bir gerçek olmuştur (Kılıç, 2009: 59-60). Kibyra ana caddesi bahsedilen tüm bu tarihi bilinmezlikleri aydınlayabilecek derecede iyi korunmuş bir örnek olup Anadolu da ki diğer benzerlerinin aksine farklı ve ihtişamlı özellikleri ile dikkat çekmektedir. Bu özelliklerinden biriside sütunlu caddenin Doğu stoasında yer alan pişmiş toprak zemin döşemesi olmuştur. Türkiye de mozaik döşeme içeren pek çok antik kent caddesinin aksine buradaki mozaiklerin tümü in-situ korunmuştur ki bu durum Kibyra antik kentinin mozaikler bakımından değerini arttırmaktadır.

Mozaik döşemeler, antik çağın zenginlik göstergelerinden birisi olarak zemin, duvar ve tavan kaplamasında kullanılan mimari elemanlardır. Prensip olarak renkli cam, pişmiş toprak, taş, mermer vb. sert malzemenin ahenkli bir şekilde bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkan desenlerden oluşan söz konusu bu sanat ürünü Anadolu coğrafyasının her döneminde karşımıza çıkmaktadır. Öğrencisi olduğum Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü bu konuda çok büyük bir başarıya imza atarak böylesi bir hazineye ev sahipliği yapan Anadolu topraklarını sahipsiz bırakmamış ve Türkiye' de uluslar arası alanda tanınan bir mozaik araştırma merkezi kurmuştur. (AIEMA-Association internationale pour l'étude de la mosaïque antique) Uludağ Üniversitenin araştırma bakımından Türkiye de daha az üzerinde durulmuş bu yola ışık tutması, mozaik bilinmezliğine dahil oluşumun ve Kibyra antik kentindeki opus spicatum döşemeleri tez konusu olarak seçişimin başlıca etmenlerinden birisidir. Özellikle ülkemizde çok fazla çalışılmamış bir konu olması ile

bağlantılı olarak, mevcut kaynakların yetersizliği ve bilgilerin dağınıklığı bu konudaki çalışmaları zorlaştırırsa da, konunun derinliklerine inmek oldukça ilginç özellikleri açığa çıkartmıştır.

Yukarıda da bahsettiğim gibi bu yüksek lisans tezinin konusunu Kibyra Antik Kentinde yer alan opus spicatum zemin döşemeleri oluşturmaktadır. Anadolu'nun önde gelen yerleşimlerinden sayılan Kibyra Antik Kenti'nde yer alan opus spicatum döşemeler geniş ve kapsamlı bir çalışmayı gerektirmektedir. Çünkü bu döşeme Anadolu için istisna bir örnek niteliğinde olup alışla gelmiş mozaik stilinden farklı bir yapıdadır. Eş boyutlardaki dikdörtgen pişmiş toprak parçalarının belirli bir motif oluşturacak şekilde döşenmesiyle oluşan bu ender örnek birinci teras caddesine ait doğu stoa boyunca devam etmektedir ve aynı zamanda caddenin doğu dükkânları içinde de görülmektedir. Bunun yanı sıra bahsi geçen mozaik döşemenin bir diğer benzeri, kentin meclis binasının önünde konumlandırılmış geç döneme ait işlik yapısının içinde de görülür. Anadolu topraklarının nadide bir eseri olan bu döşeme ve diğer örnekleri bu güne kadar hiç araştırılmamıştır. Bu döşemenin yüksek lisans tezinin konusu olmasının başlıca etmenlerinden birisi bu bilinmezliği ortadan kaldırmak olmuştur. İşte tüm bu sebepler göz önüne alınarak Kibyra Kazı Başkanı Yrd. Doç. Dr. Şükrü Özudoğru' nun ve Anadolu mozaikleri üzerindeki çalışmalara çok büyük katkısı dokunan tez danışmanım Doç. Dr. Derya Şahin'in de desteği ile döşeme hakkındaki bu kapsamlı çalışmayı yapmış bulunmaktayım.

Hedeflediğim bu çalışma ile döşemenin arkeolojik kültür değeri araştırılması, belgelenmesi ve yorumlanmasının yanı sıra elde edilen tüm verilerin benzer örnekler ile ilişkilendirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, bugüne kadar yapılmış olan mozaik çalışmalarında ikonografi ve kronolojinin esas alındığı düşünce sisteminin aksine mozaiklerin fonksiyonları, mimari kontekst olarak önem ve anlamlarını incelemek temel amacım olmuştur. Çünkü bilmeliyiz ki mozaikler sadece mekânı süsleme amacı gütmeyip aynı zamanda halkın sosyal yaşantısı ve mekânın fonksiyonu ile doğrudan bir ilişki içerisindedirler. Salt bir sanat türü olarak ele alınan mozaik döşemelerin ihmal edilmiş bu yönü tezin konusu ve amaç kısmında kısaca özetlenen durum ile birleştğinde ortaya birçok bilimsel soru çıkmıştır. Ortaya çıkan bu sorular çalışmam esnasında arkeolojik, epigrafik ve mimari araştırma metotları ile çözülmeye çalışılmıştır. Ayrıca mozaik döşeme üzerinde yer alan desenler ve tasarımların mozaikler üzerindeki uygulama geleneği ayrıntılı olarak

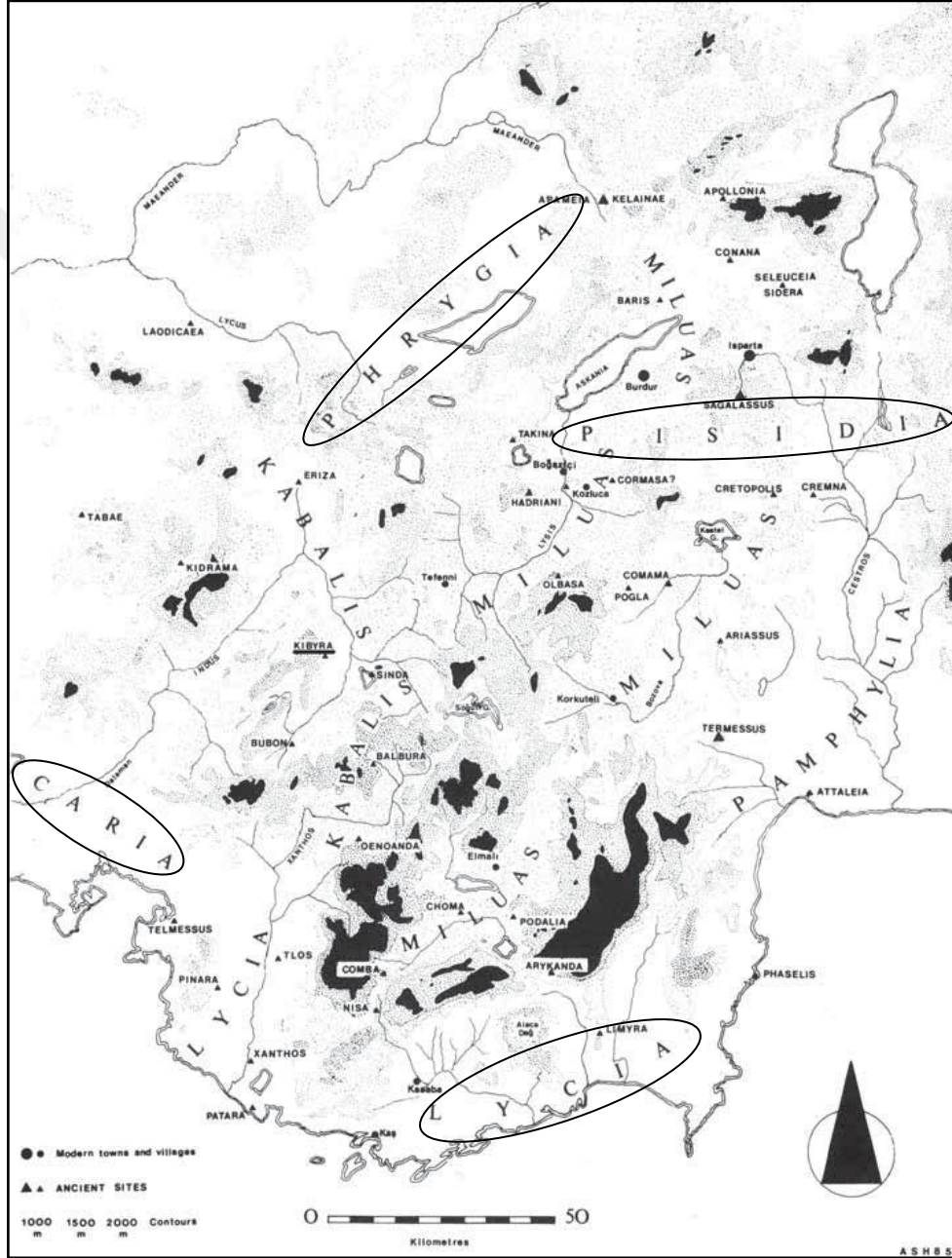
incelenmiş, Türkiye ve diğer ülkelerde yer alan benzer örnekleriyle karşılaştırılmış ve bu döşemenin ait olduğu yapı kompleksi ile ilişkisi değerlendirilmiştir.

Çalışmayı oluşturan döşemeler incelenirken, konu ile ilgili uluslararası yayınlarda uygulanan çalışma yöntemine bağlı bir sistem takip edilmiştir. Ele alınan mozaiklerin özgün malzeme olması bunların literatür çalışmasından önce bazı özelliklerinin anlaşılmasını gerekli kılmıştır. Buradaki ilk aşama, mozaiklerin teknik çizimlerinin yapılması olmuştur. Teknik çizim çalışmalarının ilk bölümünü döşemelerin manuel çizimlerinin yapılması oluşturmuştur. Bir sonraki aşamada AutoCAD programı ile birebir ölçülerde çizilen döşemeler buldukları mimari alanların çizimleri ile birleştirilerek dijital ortama aktarılmıştır. Çizimleri yapılan bu döşemeler fotoğflanarak kayıt altına alınmıştır. Söz konusu çalışmaların yapılmasının ardından ise, mozaiklerin tipolojik özellikleri oluşturulmuş ve bu sayede döşemenin tanımlanması sağlanmıştır. Tüm bu çalışmalar döşeme ile alakalı birincil ve ikincil önemdeki kazı buluntularının değerlendirilmesi ile birleştirilmiş ve böylelikle yapı kompleksi ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir. Sonuç olarak mozaığın döneminin, kullanım özelliklerinin ve dönemsel değerinin anlaşılması sağlanmıştır. Tez çalışması aşamasında mozaikler ile ilgili teknik özelliklerin ele alınması; tipolojik çalışmanın yapılmasının yanı sıra kütüphane çalışmaları da gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda erasmus öğrencisi olarak Hamburg'da bulunduğum süreç boyunca Hamburg Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü kütüphanelerinde kapsamlı bir kütüphane çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu aşamadaki çalışmalarımı kolaylaştıran tüm Hamburg Üniversitesi Arkeoloji Bölümü üyelerine teşekkür ederim. Ayrıca Uludağ Üniversitesi Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu (TTK), Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED) kütüphanesinden de faydalanılmıştır. Aynı zamanda oldukça geniş bir literature sahip olan İstanbul – Alman Arkeoloji Enstitüsü (DAI) ve Ankara'da yer alan İngiliz Arkeoloji Enstitüsü kütüphanesi (BIAA)de literatur araştırmaları yapılmıştır.

2. KİBYRA KENTİNİN COĞRAFI KONUMU VE TARİHİ

Kibyra Antik Kenti günümüzde Burdur iline bağlı Gölhisar ilçesinin batısındaki Ak Dağ kütesinin eteklerinde, Gölhisar ovasına hakim tepeler üzerinde konumlanmıştır. Deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1100-1300 m. arasında değişen kent, Gölhisar Gölü ve ovayı baştanbaşa geçen Dalaman (İndus) Çayı'nın yanı sıra Böğrüdilik ve

Deliyazar Yaylaları'ndan gelen su kaynaklarına sahiptir. Tarım ve hayvancılığın gelişmiş olduğu bölge, aynı zamanda ovayı çevreleyen dağlar üzerinde geniş orman örtüsüne sahiptir (Aksu, 1998: 2). Antik dönemde ise Lykia, Frigya, Karya ve Pisidya bölgelerinin kesiştiği noktada bulunan Kibyra'nın ait olduğu bölge, erken dönemlerde Kabalia (Kabalis) olarak isimlendirilir (Hall, 1998: 13).

Harita 1: Kibyra'nın Çağdaş ve Antik Çağ Konumu
(Hall, 1986: 138)

Herodotos'tan öğrendiğimize göre bölge Sardes satraplığına bağlıdır ve Pers egemenliği sırasında Kral Dareios'a, Mysia, Lydia, Lasonia ve Hytennea ile birlikte beş yüz talent gümüş vergi vermekle yükümlüdür (2006: III, 90). Kentin Roma egemenliği altındayken gücünü arttırmasıyla, bölge Kibyris olarak adlandırılmaya başlamıştır (Hall, 1998: 13). Bölgenin en büyük kenti olan Kibyra, Hellenistik Dönem ile birlikte, stratejik coğrafi konumu, ticaret yollarına hâkimiyeti, zengin doğal kaynakları ve gelişkin sanayisiyle varsıllaşarak bölgenin en önemli ticari, siyasi ve askeri gücü haline gelmiştir (Dökü, 2009: 51).

Adının anlamı henüz kesin olarak bilinemese de Kibyra, Hellence bir ad değildir; tıpkı Anadolu'daki birçok kent adında olduğu üzere, yakın çevresindeki Boubon (İbecik), Balboursa (Dirmil) gibi, Kibyra sözcüğü de Hellence bir anlam taşımaz (Özüdoğru, 2014b: 173). Ortak kanı, sözcüğün Geç Tunç Çağı'ndan itibaren Batı ve Güneybatı Anadolu'da yaygın olarak kullanılan Eski Anadolu budunlarından Luvi Halklarının konuştuğu dile ait olduğu ve bu bilmediğimiz ilk adlandırmanın Hellen ağızında "Kibyra" formuna dönüştürüldüğüdür (Ekinci, 2009: 92).

Kibyra'da yaşayan halk ve tarihsel bilgilerin çoğuna antik dönem yazarlarından Strabon ve Herodotos sayesinde ulaşmaktayız. Strabon'a göre; Kibyralılar aslen Lidyalı olup buradan göç ederek Kabalis Bölgesi'ne gelmişler ve burada oturan Pisidyalılar'ı ve diğer halkları boyundurukları altına aldıktan sonra, yerleşim alanlarını değiştirerek çevresi 100 Stadia'ya ulaşan bir kent kurmuşlardır (1993: XIII, 631). Strabon'un kentin taşınmasıyla ilgili bu anlatımı, Kibyra'ya yaklaşık 18 km. uzaklıktaki Uylupınar antik yerleşmesindeki arkeolojik bulgularla da desteklenir. Gölhisar'a bağlı Uylupınar Köyü çevresine ve Gölhisar Gölü kıyısındaki kayalık tepeliklere yayılmış görünen yerleşim, Erken Demir Çağ'dan başlayıp süreklilik gösteren buluntulara sahiptir (Dörtük, 1977: 9-32).

Kibyra'nın tarihte ilk kez anılması, Livius'un Gal-Grek savaşına değinen anlatımında yer almaktadır. MÖ. 189'da Seleukos kralı III. Antiochos'u yenen Manlius Vulso, Kibyra yakınlarına gelir ve Kibyra Tyran Moagetes'i tarlaların yağmalanmasını ve kente saldırılmasını önlemek için bin talent para ve on bin ölçek tahıl vermeye razı eder (Livius, 1994: XXXVIII, 14). MÖ. 167 yılından sonra ise Kibyra'nın Rhodos'a karşı isyan girişiminde bulunduğunu ve Likya Birliği üyesi olan Araksa'ya karşı Boubonlular'ın

desteğini alarak saldırdığını, buna karşılık Likya Birliği'nin Moagetes'e elçi göndererek olayı protesto ettiğini bilmekteyiz (Magie, 1950: I, 1122). Kıbyra'nın Rhodos'a karşı isyan girişiminde bulunması ve Likya Birliği üyesi olan Araksa'ya saldırabilme cesareti göstermesi, büyük bir askeri güce sahip olduğunu düşündürmektedir.

Strabon, kentin iyi yasası sayesinde kuvvetlendiğini ve köylerinin Pisidia ve komşusu Milyas'dan, Lykia ve Rhodosluların Peraia'sına kadar yayıldığını söyler (1993: XIII, 631). Ayrıca kentin yanında üç kentin daha kurulduğundan da bahseder;

'Bunlar Bubon, Balbura ve Oenoanda'dır. Bunların oluşturduğu konfederasyona Tetrapolis adı verildi. Bunlardan her birinin oy, fakat Kıbyra'nın iki oy hakkı vardı, çünkü Kıbyra otuz bin piyade ve iki bin at çıkarabiliyordu' (1993: XIII, 631).

Ayrıca kentin yönetim sistemine dair bilgilerde veren Strabon,

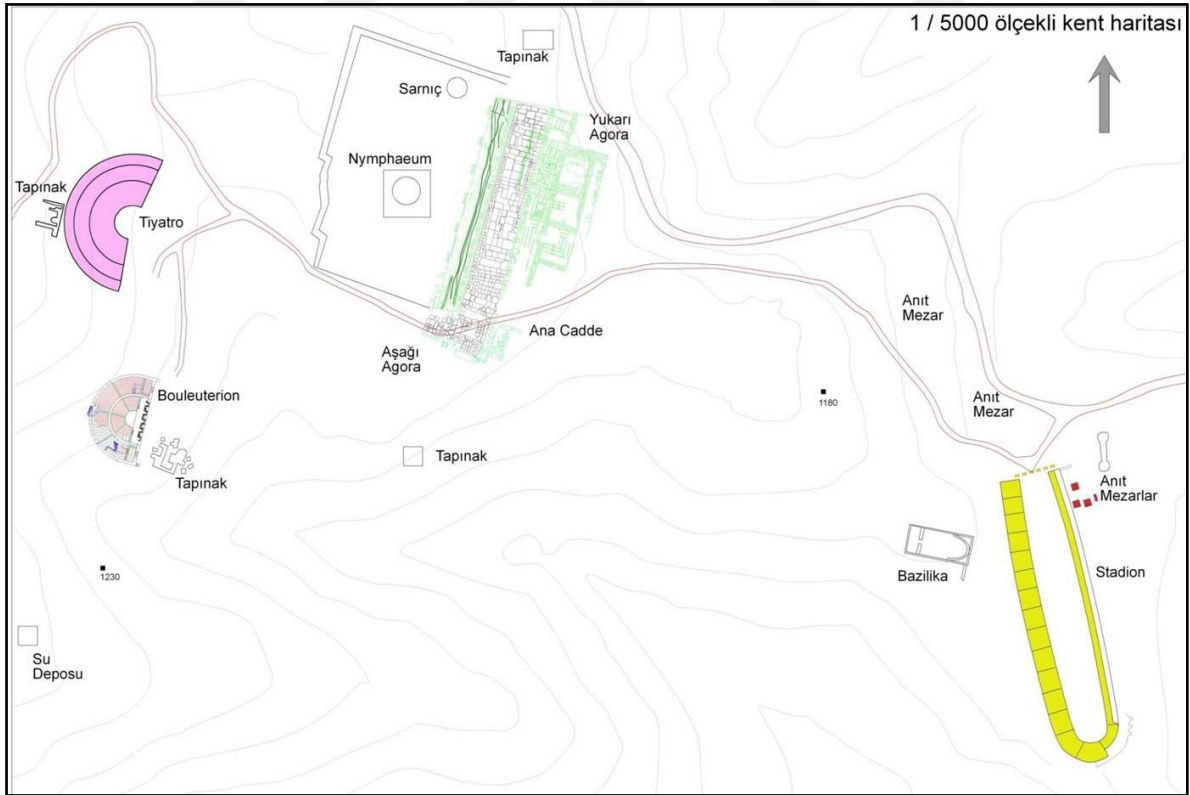
'Burası daima tiranlar tarafından idare edildi, fakat gene de insaflı bir yönetim uyguladı. Ancak tiranlık Moagetes zamanında sona erdi. Murena, tiranlığı yıktı ve Balbura ile Bubon'u Lykia topraklarına kattı. Fakat bugün Kıbyra'nın kaza yetkisi Asia'dakilerin en geniş sayılmaktadır' der (1993: XIII, 631).

Bubon, Balbura ve Oenoanda MÖ. 2. yy'da, kral II. Eumenes döneminde Bergama egemenliğinde bulunmaktadır, Strabon'un bahsetmiş olduğu Tetrapolis'in kurulması ise Bergama Krallığının Roma İmparatorluğu'na katılmasından sonra gerçekleşmiş olmalıdır (Akşit, 1967: 109). MÖ. 82'de Roma generali Murena'nın Moagetes'in egemenliğine son vermesinden sonra Tetrapolis dağıtılmış, Kıbyra Asia Eyaleti'ne, Tetrapolis'in diğer üç kenti Lykia Birliği'ne dahil edilmiştir (Magie, 1950: I, 516). Augustus döneminden itibaren de, Province Asia eyaletlerin daha iyi yönetimi için *Conventus* adı verilen 9 bölgeye ayrılmıştır (Cinisli, 2001: 12). Kıbyra'da Asia Eyaletinin yargı merkezi/*Conventus*'u olarak Roma Dönemi'nde de bölgenin önemli kentlerinden biri olmuştur. Kıbyra *Conventus*'una dâhil olan bazı önemli kentler; Laodikeia, Hydrela, Themisonium ve Hierapolis'tir (Ramsay, 1890: IV, 469).

Kıbyra ile ilgili bir diğer tarihsel bilgi de MS. 23'deki depremdir. Büyük hasara neden olan depremin tahribatı Tiberius'un yardımcılarıyla atlatılmış ve kent şükranlarını belirtmek için O'nu Caesarea Kıbyra olarak isimlendirmiştir. Anadolu genelinde olduğu

gibi Kibyra da Hadrian zamanında parlak bir dönem yaşamıştır. MS. 3. yy. da kent, Got akınlarından nasibini alarak küçülmeye başlar. MS. 6. yy.'da ise Kibyra'nın büyük ölçüde terkedildiği Horzum ya da bugünkü adıyla Gölhisar olarak varlığını günümüze kadar sürdürdüğü söylenebilir (Bayburtluoğlu, 2004: 187).

Kibyra kent merkezi, birbirinden küçük yarlarla ayrılan, üç egemen tepelik üzerinde konumlandırılmıştır. Söz konusu tepelerden merkezde yer alanı üzerinde kamu ve sivil yapılar; bunun her iki yanında uzanan diğer iki tepelik üzerine ise nekropolis ile ilişkili yapılar (anıt mezarlar, podyumlu lahit mezarlar) yerleştirilmiştir. Tepelikler, küçük çakıl taşlarının zamanla birleşerek kaynaştığı konglomera özlü olup kısmen aşınmışlardır (Ekinci, 2006: 22). Ana tepe üzerinde doğu uçta Stadion ve Bazilika yapıları yer almaktadır. Agora, söz konusu tepenin diğer kesimlere göre kısmen daha düz olan merkez noktasına kurulmuştur. Tiyatro ve Odeion tepenin yükselmeye başladığı batı uçta karşımıza çıkar. Hamam ve önündeki Gymnasion ise kentin kuzey batı ucunda konumlanır. Kamu, sivil ve dini yapılar bu alan üzerinde belli bir planlama esasına göre yerleştirilmiştir (Ekinci, 2006: 22-28).

Harita 2: Kibyra Kent Planı
(Kibyra Kazıları Arşivi)

İKİNCİ BÖLÜM

(I. TERAS CADDESİ VE OPUS SPICATUM DÖŞEMELERİ)

1. I. TERAS CADDESİNDE YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Kibyra Antik Kenti 19. yüzyıl gezginleri tarafından ismi yazıtlarda okunarak kesin belgelenmiş ve bilim dünyasına tanıtılmıştır. Kentle ilgili ilk araştırmalar 19. yüzyılda T.A.B Spratt ve E. Forbes tarafından yapılmıştır. Yüzeyde görülen kalıntıları tanımlayan ve ayrıntılı bir harita hazırlayan ikili yine yüzeyde görülebilen Stadion, Tiyatro, Odeon/Bouleuterion ve Agora'daki yapılar hakkında ayrıntılı bilgiler sunmuşlardır ayrıca araştırma sırasında karşılaştıkları bazı yazıtları da yayınlamışlardır (Spratt, 1847: I, 25). 1833- 1837 yılları arasında Anadolu gezileri ve incelemelerini yayınlayan C. Texier de Kibyra'nın tarihi ve yapılarına dair bilgiler aktarmıştır (2002: III, 435).

Kibyra' daki ilk bilimsel arkeolojik kazı çalışmaları, 2006 yılında Burdur Müzesi Müdürü Hacı Ali EKİNCİ başkanlığında, Prof. Dr. Havva IŞIK ve Prof. Dr. Fahri IŞIK'ın bilimsel danışmanlıklarında, Yrd. Doç Dr. Şükrü ÖZÜDOĞRU ve Yrd. Doç. Dr. F. Eray DÖKÜ' nün yürütücülüğünde başlayarak 2006–2009 yılları arasında da devam etmiştir (Ekinci, 2007: 22-28; Ekinci, 2008: 35-41; Ekinci, 2009: 32-39; Özüdoğru, 2010: 37-45). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen–Edebiyat Fakültesi bünyesinde Arkeoloji Bölümü kurulmasının ardından, Kibyra Kazıları 2010 yılından itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ve Bakanlar Kurulu Kararı ile Kazı Başkanı Yrd. Doç. Dr. Şükrü ÖZÜDOĞRU tarafından sürdürülmektedir (Özüdoğru, 2011: 36-43; Özüdoğru, 2012: 46-52; Özüdoğru, 2013: 47-54; Özüdoğru, 2014a: 47-61).

Kibyra I. Teras Caddesindeki ilk bilimsel kazı çalışmaları 2009 yılında gerçekleştirilmiştir. I. Teras Caddesinin kent için önemli konuma sahip olduğu düşüncesiyle başlatılan çalışmalarda ilk olarak caddenin Kuzeydoğu köşesinde konumlanan ve kısmi olarak sağlam olan giriş kapısının ayağa kaldırılmasına karar verilmiştir. Kazı sezonu boyunca yürütülen çalışmalar sonucunda konservasyon ve restorasyon çalışmaları yapılan bu anıtsal giriş kapısının aynı ekseninde devam eden bir cadde ile kesiştiği tespit edilmiştir. Ayrıca I. Teras Caddesinde devam eden çalışmalarda bulunan 5 farklı künk sırasından oluşan su sisteminin bu alanda olasılıkla kentin su kanalizasyon sisteminin ana arterlerinden birisini oluşturduğu fikrini ortaya çıkartmıştır

(Özüdoğru, 2011: 42). Kibyra Agorasında 2010 yılında I. Teras Sütunlu Caddesinde gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda, sütunlu caddenin iki tarafında stoa ile çevrili dükkânların olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalar doğrultusunda yaklaşık 3 m. genişliğindeki Batı Stoda zemin döşemesine rastlanılmamış ancak dükkânların su ihtiyacını karşılayan künk sistemi açığa çıkarılmıştır. Batı Stoanın aksine Doğu Stoa da ise *opus spicatum* ismi verilen zemin döşemesi yer almaktadır. 2010 yılı kazı sezonunda döşemenin sadece kazı ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır. 2011 yılı sezonunda da devam eden çalışmalar sonucunda yaklaşık 60 metrelik bir bölümü açığa çıkarılan zemin döşemesini oluşturan pişmiş toprak parçalarının mukavemetini arttırmak ve doğal sebeplerle oluşan bozulmaları önlemek amacı ile koruma ve onarım çalışmaları başlatılmıştır. 2012 ve 2014 yılları arasında Doğu Stoanın yaklaşık 80 metresini kaplayan ve yine aynı stoda yer alan dükkânların içinde karşımıza çıkan döşemeler üzerinde uygulanan koruma ve onarım çalışmaları Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Gölhisar Meslek Yüksek Okulu Mimari Restorasyon Bölüm başkanı Yrd. Doç. Dr. Ünal Demirer tarafından yürütülmüştür.

2. I. TERAS CADDESİ VE DÜKKÂNLARIN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Çalışmanın bu kısmında Kibyra Antik Kentinin I. Teras Caddesi' nin Roma ve Geç Antik dönem boyunca geçirdiği değişim ve gelişimler incelenecektir. Böylelikle henüz kazı çalışmaları devam etmekte olan bir alana dair bazı ön gözlemler ve değerlendirmeler sunmak amaçlanmıştır. Bu bölüm, halkın sosyal yaşantısı ve mekânın fonksiyonu ile doğrudan bir ilişki içinde olan zemin döşemelerinin ait oldukları yapıların mimari fonksiyonlarının belirlenmesi ve mekânlarla bir bütün olan döşemelerin tarihlendirilmesi açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir.

Antik yerleşimler, o dönemde yaşamış toplumların kentleşme biçimlerine, ticaret ve ekonomi anlayışlarına, sosyo-kültürel özelliklerine, felsefi düşüncelerine ve diğer toplumlarla olan ilişkilerine dair önemli ipuçları sağlarlar. Bu bağlamda mekân planlama ve yapılaşma alanında antik yerleşimlerin fiziksel gelişimleri ve mekânsal detayları önemli referanslar taşımaktadır. Öyleyse geçmişten günümüze yaşamış olan toplumların yerleşim tarihlerinin onların sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel evrimlerinin tarihiyle paralel olduğunu söylemek mümkündür. Bu uzun yerleşim sürecinin en önemli aşamalarından

birisi de İ.Ö 8.-7. yüzyıllarda belirginleşmeye başlayan kent yerleşimini ve özünde kent vatandaşlığı kavramını da içeren “polis” kent devletlerinin ortaya çıkışıdır (Owens, 2000: 14; Akarca, 1998: 19). Bu dönemde ortaya çıkan ve temelini belirli fiziki mekânlar bütünü olan kent merkezinin oluşturduğu polisler, çevre köyleri içine alan ve doğal sınırlara dayanan siyasi topluluklardır (Thomson, 1985: 86).

Polis kent devletleriyle başlayan şehirleşme bağlamında kent planlamacılığının düzenli ve düzensiz planlı şehirler olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir (Akarca, 1998: 29). Köylerin doğal birleşmeleri ile meydana gelen düzensiz şehir planlamacılığında sokaklar arazinin topografyasına göre düzenlenmiştir ve evler iç içe geçmiş karmaşık kümeler halindedir. Düzenli şehir planlamacılığı ise siyasal ve sosyal yaşamdaki gelişmeler sonucunda ilk kez İ.Ö. 7. yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır (Akarca, 1998: 30). En gelişmiş örneği İ.Ö. 5. yy’ da Hippodamos tarafından uygulanan bu plan, paralel olarak yatay ve dikey birbirini dik kesen cadde ve sokaklardan oluşan ızgara planı olarak bilinmektedir (Owens, 2000: 30; Mansel, 2011: 423). Izgara planlı kentlerde cadde sistemleri katı geometrik biçime uymak zorundadır ve engebeli arazi yapısı üzerine uygulanan caddelerde ise insanlar merdivenlerle ulaşımını sağlayabilmektedir (Gallion, 1986: 14-15). Arkaik dönemde temellerini atmaya başlayan bu tip düzenli caddelerden oluşan kent modeli, Klasik dönemde gelişmiş, Hellenistik dönemde zirveye ulaşmış ve Roma eyaletlerinde de çok kez topografik yapıya ters düşse bile tercih edilmiştir.

Roma İmparatorluğu, sınırları dâhilindeki kentlerde Roma üslubunu yansıtan yapıların inşasıyla başlayan kentsel dönüşüm süreciyle ön plana çıkmıştır. Özellikle Pax Romana ile kentleşme faaliyetleri hız kazanmış ve tüm eyalet kentlerinde bahsi geçen bu kentsel dönüşüm süreci başlamıştır (Owens, 2000: 123). Bu sürecin en önemli özellikleri erken dönem yapılarına göre çeşitlenen kamu binaları ve temeli ızgara planına dayanan yeni caddeleşme sistemidir (Segal, 1997: 6). Bu doğrultuda Roma kent planında; kuzey-güney yönünde uzanan “*cardo maximus*” ve doğu-batı doğrultusunda uzanarak cardo ile merkezde kesişen ana cadde “*decumanus maximus*” esastır (Roth, 2000: 303). Bu iki ana caddenin birbirini dik olarak kestiği, kentnin orta aksında forum (agoranın Roma uzantısı) bulunmaktadır. Ayrıca bu dönem için diğer bir yenilik ise bu sütunlu ana caddelerde yer alan anıtsal giriş kapılarıdır.

Harita 3: Pompei Kentinde Cardo Maximus ve Decumanus Maximus
(Carpiceci, 2000: 72)

İ.S. 1. yüzyıldan itibaren Roma İmparatorluk Dönemi kent dokusu içinde yer alan bu caddeler İ.S. 2. ve 3. yüzyıllarda doğuda anıtsallaşan Roma mimarisinin en önemli göstergesi haline gelmişlerdir ve bahsi geçen bu kentsel dönüşüme önemli katkı sağlamışlardır (Price, 2004: 224). Ticari ve sosyal aktivitenin önem kazandığı ana caddelere Geç Hellenistik stoalar örnek alınarak cadde boyunca çatıyı taşıyan sütunlar yerleştirilmiştir ve böylelikle portikolar oluşturulmuştur (Segal, 1997: 9). Roma tasarımının bir anlamda simgesi denilebilecek bu sütunlu caddeler içerisinde Antiokheia’ da inşa edilen, şehrin kuzey-güney yönündeki ana aksı olan sütunlu cadde İ.Ö.20’ ye tarihlenen en erken anıtsal örneklerden biridir (Roller, 1998: 215). İ.S. 2. yüzyılda Roma yapı faaliyetlerinin hız kazanmasıyla Sagalassos (Waelkens, 1990: 265), Sardes (Greenewalt, 1990: 2), Hierapolis (Andria, 2003: 76), Limyra (Borchhardt, 1999: 106), Kremna (Bayatlı, 1954: 26), Laodikeia (Şimşek, 2004: 306) ve Patara (Işık, 2011: 32-33) gibi pek çok kentte sütunlu caddelere rastlamak mümkündür.

Polis kavramıyla birlikte ortaya çıkan ana cadde kavramı, ortaya çıkış süreci ve gelişimi doğrudan konumuzu teşkil etmese de Kıbrıs ana caddelerinin ve opus spicatum zemin döşemelerinin yer aldığı cadde stoasının anlaşılması ve tarihsel gelişiminin takip edilmesi açısından, konuya böyle bir giriş gereklidir.

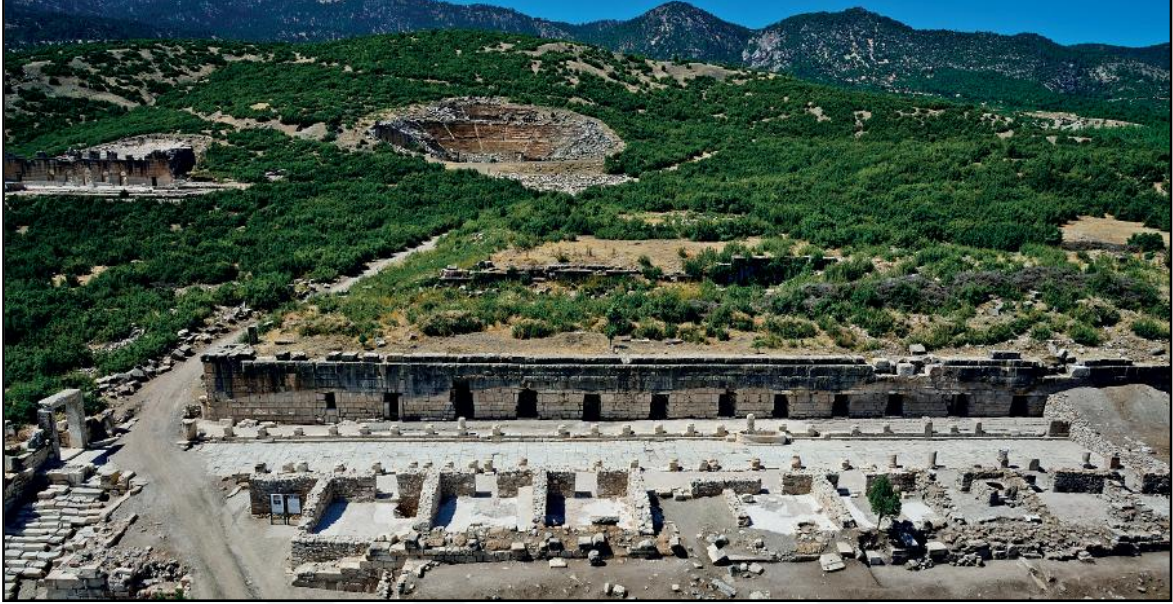
Bahsi geçen bu ana cadde kavramıyla paralel olarak, Kibyra' nın tüm kamu yapıları incelendiğinde giriş akslarının aynı yöne bakıyor olması ve caddeleşme sisteminin paralel olarak devam edip aynı zamanda birbirini dik açılarla kesiyor oluşu kentin ızgara planlı sisteme sahip olabileceğini göstermektedir. Bu tezimin en önemli dayanağı ise kentin henüz kazısı yapılmamış agora meydanının alt terasında Kuzey-Güney yönünde uzanan ve Anadolu'da yer alan sütunlu caddelere örnek olabilecek I. Teras Caddesi olarak isimlendirilen *Cardo Maximus*'tur. Mimari ve teknik özelliklerine dayanarak Roma Dönemi'ne tarihleyebileceğimiz caddenin yapım tarihleri ve evreleri, kentteki diğer yapılarda olduğu gibi Kibyra' da ki yaşamı derinden etkilemiş olan depremlerin tarihleri ve geç dönem uygulamaları ile ilişkili olarak değişim göstermiştir.

Resim 1: Kibyra, Cardo ve Decumanus Maximus
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Kibyra Agorası Meydanı'nın bugün yaklaşık 3-4 metre yüksekliğinde bir dolguyla örtülü üst teras düzlüğünün duvarı önünde konumlanan ve muhtemelen İ.S. 23 yılındaki depremden sonra ilk halini almış olan I. Teras Caddesi, Kuzey-Güney yönünde 20x88 m.

ölçülerindedir. Henüz kazı çalışmaları devam etmekte olan ve tabanı ilk yapıldığı döneme ait büyük blok taşlarla döşeli olan bu cadde olasılıkla teras duvarı boyunca devam ediyor olmalıdır¹.

Resim 2: Kibyra, Cardo Maximus (I. Teras Caddesi)
(Özüdoğru, 2014a: 56)

I. Teras Sütunlu Caddesinin doğusu ve batısı olmak üzere iki kenarı stolarla çevrilidir. Antik dönemde agoraların ve caddelerin ayrılmaz bir parçası olan stoalar literatürde, köken olarak Urartu tapınaklarının avlularındaki ahşap sundurmaya kadar gidebilen ve kendi içinde de gelişim gösteren sütunlu revaklar olarak bilinmektedir (Coulton, 1976: 24). Kentin tüm kimliğini yansıtan meydanlara çeşitli amaçlarla gelen büyük kalabalıkları gerektiğinde bir araya toplamak ya da yağmur, rüzgâr ve güneş gibi iklim koşullarına karşı koruma amacı güden bu stoalar kaynağını Ege kültürlerinden alırlar (Ersoy, 1995: 50). İlk örnekleri, iki kısa ve bir uzun kenarı kapalı, diğer uzun kenarı açık, bir sıra sütunla çatısı taşınan uzun ve tek katlı yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır (Wycherley, 1993: 99). Kentin en hareketli meydanlarında yer alan stoalar ticaret için uygun plana sahip olması sebebiyle her dönemde bünyelerinde dükkânları barındırmaktadırlar (Ersoy, 1995: 51). Bu durum Kibyra I. Teras Caddesinde yer alan stoalar içinde geçerlidir. I. Teras Caddesi İ.S. 417 depreminden sonra yeniden düzenlenmiştir ve bu dönemde cadde üzerindeki pek çok yenilikten biri doğu stoaya

¹ Bkz.: EK III: I. Teras Ana Caddesi ve Mimari Kontekst İçinde Buluntular.

eklenen dükkânlar ve bu dükkânlara ait opus spicatum zemin döşemeleri olmuştur. Stoalara eklenen dükkânlar kentin agora meydanının hemen altında konumlanan ana caddenin ticari fonksiyonunu gözler önüne sermektedir. Bu alanlarda yer alan zemin döşemeleri ise bu ticari aktivitenin ve caddenin hareketliliği göz önünde bulundurularak, işlevsellik açısından büyük verim sağlayan opus spicatum tekniğinde uygulanmıştır.

Resim 3: Kibyra I. Teras Caddesi Stoaları ve Geç Dönem Dükkânları
(Kibyra Kazıları Arşivi)

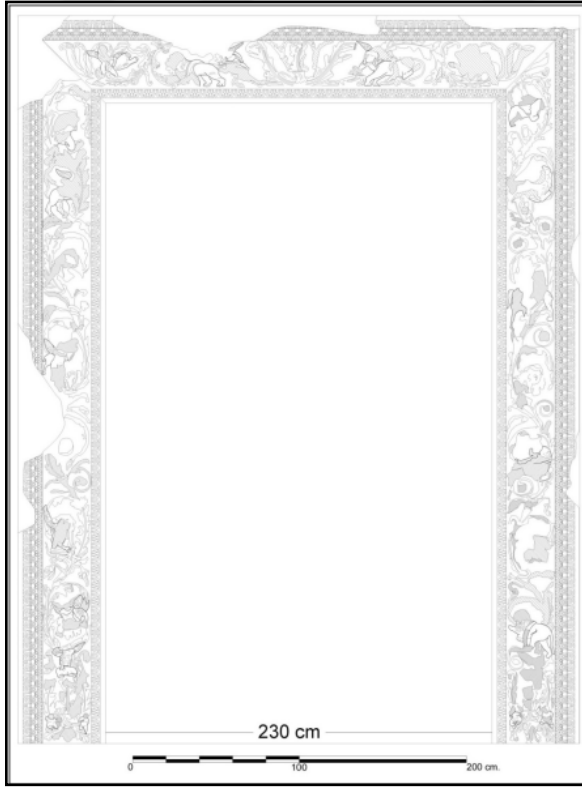
Birbirinden derin yarılarla ayrılan üç tepelik üzerine oturmakta olan Kibyra Antik kentinin agora terası düzlüğünde yer alan stoalar ve dükkânlarla çevrili bu sütunlu cadde, teraslanan alanlardaki kamu yapılarını birbirine bağlayarak Doğu – Batı doğrultulu uzanan Decumanus ile kesişmektedir. Kentin iki farklı uç noktasında yer alan stadion ve tiyatro yapıları arasındaki düzlük alanda konumlanmış olan ve tiyatro’ya doğru devam ettiği düşünülen 7 metre genişliğindeki Decumanus, blok taşlar altında sağlam olarak 75 metresi bulunmuş olan bir kanalizasyon sistemi ve künk sistemleri üzerine inşa edilmiştir

(Demirer, 2013: 7). Decumanus' un Cardo ile kesiştiği, kentin ana aksına ulaşıldığı noktada oluşan dik eğim, bu alanda yaklaşık 15 metre uzunluğunda ve 29 basamaklı bir merdivenle aşılmaktadır (Özüdoğru, 2013: 50). Ancak bu alanda yer alan merdivenlerin birçoğunun sökülerek geç dönem sur yapımı aşamasında kuzey ve güney yakada bulunan burç duvarlarında kullanılmış olduğu görölmektedir (Özüdoğru, 2013: 50). Bu sebeple basamak ölçüleri ve yükseklikleri paralel ölçüler dışındadır.

Resim 4: Kibyra, Decumanus Maximus Merdivenler
(Özüdoğru, 2013: 50)

Decumanus'un merdivenleri ile aşılan eğimin ardından iki ana caddenin birbiri ile kesiştiği noktada ise Roma dönemi caddelerinin kimliğini yansıtan anıtsal giriş kapısı yer almaktadır. Roma Döneminde ana caddelerinin ayrılmaz bir parçası olan ve kentin sivil konutlarına uzanan bir sokağın ana caddelere girişini sağlayan ya da geç dönem sur duvarında giriş kapısı olduğu düşünülen bu kapı 4.17 m yüksekliğinde ve 3.30 m genişliğindedir. Söve ve lentoları üzerinde, çeşitli hayvan figürlerinin, av sahnelerinin ve erosların işlendiği akanthuslu sarmaşık bezemesi bulunmaktadır (Kaya, 2011: 37). Bu giriş kapısı stil özelliklerine göre İ.S. 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Kaya, 2011: 37). Ancak kapının bu alan için geç dönem uygulaması olduğu ve orijinalinde bir tapınağa ait olabileceği düşünülmektedir.

Çizim 1: Caddelerin Kesişme Noktasında
Yer Alan Anıtsal Giriş Kapısı
(Kaya, 2011: Levha 39A)

Resim 5: Caddelerin Kesişme Noktasında
Yer Alan Anıtsal Giriş Kapısı
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Giriş kapısının hemen önünde ise yine bir ana caddenin gerektirdiği alt yapı sistemine ait olan kanalizasyonun logar girişi bulunmaktadır. İki caddenin kesişim noktasında yer alan 0.40 m. çapındaki rögar girişi yaklaşık 2 metre derinliğe sahiptir, doğu-

batı ve kuzey eksenli olup, doğuya doğru kesintisiz devam ettiği görülmektedir (Özüdoğru, 2011: 39). Kanalizasyon sisteminin tabanının hafif kavisli blok taşlara oturtulduğu, her iki yanının harçlı taş sıralarıyla örüldüğü, üstten ise iki sıra blok taş ile kapatıldığı ve her iki yönde künklerin buraya bağlandığı belgelenmiştir (Özüdoğru, 2011: 39). Dolayısıyla kanalizasyon ve künk sisteminin varlığı sağlam bir ana caddenin de varlığını güçlü bir şekilde desteklemektedir. Ayrıca buradan ele geçen İ.S. 5. yüzyıldan başlayıp 7. yüzyıl ortalarına kadar tarihlendirilen birkaç sikke, sağlam kandil ve kandil parçaları, mühürlü unguanterium ve günlük kaplar kentin terk edildiği döneme değin alt yapının yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir (Özüdoğru, 2011: 40).

Resim 6: Caddelerin Kesişme Noktasında Yer Alan Logar Girişi ve Alt Yapı Sistemi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Bahsi geçen tüm bu mimari unsurlar nedeniyle kentin Cardo Maximus'u olabilme özelliği taşıyan I. Teras Caddesi ve stoaları 82. metrede konumlanan Doğu Giriş Kapısı ile son bulmaktadır. 2014 kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan bu çift yönlü giriş kapısı 82.

metrede I. Teras Caddesinin başka bir ana cadde ile doğu-batı doğrultuda kesiştiği fikrini ortaya çıkartmıştır. Muhtemelen caddenin ilk evresine ait olduğunu düşündüğümüz, kazı çalışmaları devam eden kapı ve bağlandığı diğer ana cadde hakkında henüz kesin bir değerlendirme yapmak doğru olmayacaktır.

Resim 7: I. Teras Caddesi Doğu Giriş Kapısı
(Kibyra Kazıları Arşivi)

İ.S. 6. ve 7. yüzyıllarda kentin maruz kaldığı Arap akınları karşısında Agora merkezli olarak küçülmüş olduğu görülmektedir (Özüdoğru, 2015: 19). Bu son yapılaşma evresinde Doğu Stoa'nın teras duvarları devşirme mimari elemanlarla kuvvetlendirilerek bir sur duvarı işlevi kazandırılmıştır (Özüdoğru, 2015: 19). Dolayısıyla bu alencele tahkimatla alan yoğun bir biçimde tahrip edilmiştir. Yinede Kibyra ana caddeleri kazılarından ele geçen pek çok küçük eser (sikkeler, takılar, heykelcikler, seramik kaplar, heykel parçaları gibi) döneminin gündelik yaşamı ve kültürel kimliği, Kibyra' nın ticari ve sosyal hayatının canlılığına ilişkin önemli bilgiler edinmemizi sağlamıştır.

Çalışmanın bu aşamasında opus spicatum döşemelerin yer aldığı I. Teras Caddesi Doğu stoa ve geç dönem dükkânlarının mimari özellikleri incelenmeden önce Batı stoadan kısaca bahsetmek ana caddenin mimari gelişimini ve ana caddeye yeni bir kimlik kazandıran geç dönem yapılaşmalarının fonksiyonlarını anlamak açısından faydalı olacaktır.

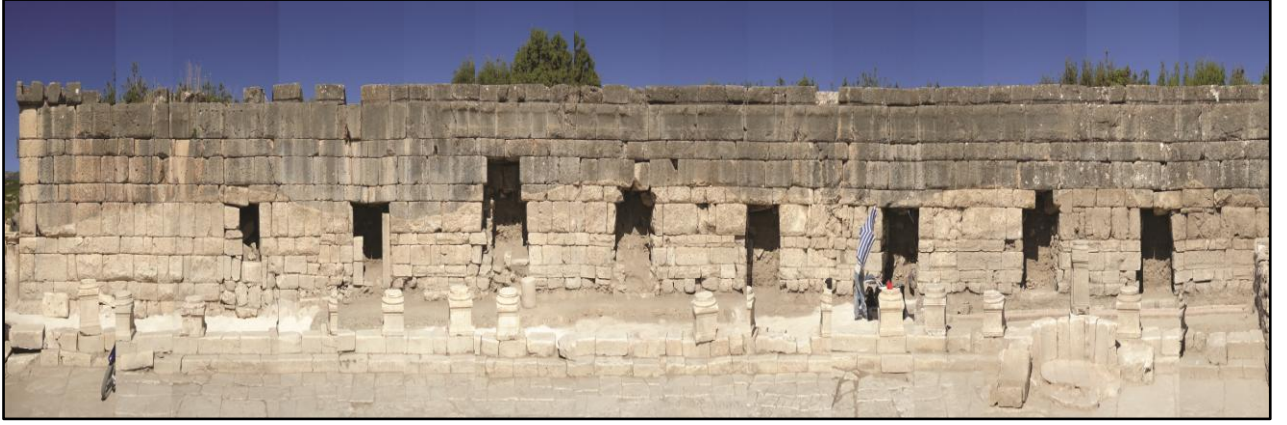
2.1. I. Teras Caddesi Batı Stoa

Kıbyra Agorasının I. Teras Sütunlu Caddesinin batısında yer alan yaklaşık olarak 3 metre genişliğinde ve 88 metresi açığa çıkarılmış olan Batı Stoa agora meydanının teras duvarına dayanmaktadır.

Çizim 2: Kıbyra I. Teras Caddesi Batı Stoa Rekonstrüksiyonu
(Kıbyra Kazıları Arşivi)

Yaklaşık olarak 0.70 m yüksekliğinden başlayarak 1.10 ile 1.50 m arasında değişen ölçülere sahip dikdörtgen düzgün işlenmiş kesme blok taşlar ile oluşturulan bu teras duvarı Roma işçiliğine ait örgü sistemi ile inşa edilmiştir. Caddenin en erken evresine ait olan ve yaklaşık 5 metre yüksekliğine sahip olduğu düşünülen bu teras duvarı üzerinde 15 adet dükkân girişi yer almaktadır. Yaklaşık 3 metre aralıklarla sıralanan bu dükkânlar içinde henüz kazı çalışmaları yürütülmemiş olup bazı dükkân girişlerinde geç dönem uygulaması olarak, depremlerle tahribata uğradığının kanıtı niteliğinde sütunlarla desteklenen lentolar görülmektedir. Bunun yanı sıra İ.S. 6. – 7. yüzyıllarda savunma amacı ile moloz örgüyle kapatılmış dükkân kapıları da dikkat çekmektedir (Özüdoğru, 2011: 39). Kapılarda yer alan geç dönem müdahaleleri ve kapı içlerindeki dolgu toprakta ele geçen İ.S. 6 ve 7. yüzyıllara tarihlenen küçük buluntular Batı Stoa'nın bu tarihlere kadar değişimler göstererek kullanıldığını ispatlamaktadır (Özüdoğru, 2011: 39).

Resim 8: I. Teras Caddesi Batı Stoa Teras Duvarı
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 9: I. Teras Caddesi Batı Stoa Dükân Girişlerindeki Geç Dönem Uygulamaları
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Batı Stoa'da yürütülen çalışmalar sırasında stoanın üst yapısı ile ilgili çok fazla malzeme elimize geçmemiştir. Ancak stoa'nın üst yapı yüksekliğinin agora teras duvarının şuan sağlam kalmış bölümüyle eşit olduğu ve bu yüksekliğin yaklaşık olarak 5 metreyi bulduğu tahmin edilmektedir. Batı stoa boyunca Doğu stoa ile simetrik bir şekilde devam ederek üst yapı elemanlarını taşıyan postamentler yer almaktadır. 1.80-1.90 m. aralıklarla dizilmiş ve yükseklikleri birbirinden farklı olan postamentlerin geç dönemde yerlerinin değiştirilmiş olduğu ve günümüzde hepsinin in-situ durumda olmadığı görülmektedir (Kaya, 2011: 10). Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen postamentlerin tamamına

yakınında olduğu gibi buradaki postamenler de kare formlu ve Attik – İon sütun kaidesiyle beraber işlenmiştir (Kaya, 2011: 10). Bu postamentlerin yivsiz sütunları taşıdığı ve sütunların üzerinde iki silmeli arşitrav bloklarının yer aldığı düşünülmektedir (Kaya, 2011: 10). Kentin ana arterlerinden biri olması dolayısıyla caddenin son derece işlek olduğu düşünüldüğünde, kırılganlık açısından yivsiz sütunların yivli sütunlara oranla daha avantajlı olması batı stoda bu tarz sütunların neden tercih edildiğinin açık bir ifadesidir. Sütunlu caddeye sahip en yakın kentlerden biri olan Patara’da da cadde sütunlarının yivsiz oldukları görülmektedir (Işık, 2011: 32-33). Ayrıca Anadolu’nun başka bölgelerindeki antik kentlerden de yivsiz cadde sütunlarına pek çok örnek vermek mümkündür. Görüldüğü üzere, Roma Dönemi kentlerinin sütunlu caddelerinde ağırlıklı olarak yivsiz sütunlar tercih edilmektedir ve Kibyra’ daki sütun tamburlarının da yivsiz oluşu sütunlu cadde öngörüsüne başka bir dayanak noktası olarak kabul edilebilir. Bu bölümde yivsiz sütunları taşıyan postament aralarında dükkânlarla çevrelenen ana caddelerde sıkça karşılaşılan ölçü çukurları görülmektedir. Bu çukurların tahıl ve benzeri malzemeleri ölçme amaçlı yapıldığı düşünülürse batı stoda tahıl satan dükkânların var olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Resim 10: I. Teras Caddesi Batı Stoa Ölçü Çukurları
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Ayrıca Batı stoda Doğu stoanın aksine korunmuş durumda bir zemin döşemesine rastlanılmamıştır fakat portiko boyunca kentin alt yapı sistemleri hakkında önemli bilgiler veren künk sistemi görülmektedir (Özudoğru, 2011: 40). Yan yana dizilmiş kuzey-güney

doğrultulu ve 5 farklı künk sırasından oluşan sistem, dükkânların su ihtiyacını karşılama amaçlıdır ve aralarda dinlendirme havuzlarına sahiptir.

Resim 11: I. Teras Caddesi Batı Stoa Künk Sistemi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Teras duvarına dayalı ve stoa alanını kaplayan Havuzlu Çeşme Yapısı ile teras duvarı içindeki kemerli giriş kısmına gelmeden künk sisteminin 50. metresinde doğu yönde podyumun kenarında devam eden künk sırasının, küçük bir dirsekle kesilerek cadde üzerindeki havuza (macellum) bağlandığı görülmektedir (Özüdoğru, 2012: 50). Batı stoanın geç dönem yapılaşması hakkında önemli veriler veren ve orijinal cadde taşlarına oturtularak tabanı dörtgen tuğlalarla örülen 1,30x3,60 m. ölçülü havuz, eldeki veriler yardımıyla İ.S. 4. yy. sonları ve İ.S. 5. yy.' a tarihlendirilebilir (Özüdoğru, 2012: 50). Ana cadde için geç dönem uygulaması niteliğinde olan bu havuzun balık satan bir dükkâna ait olduğu düşünülmektedir.

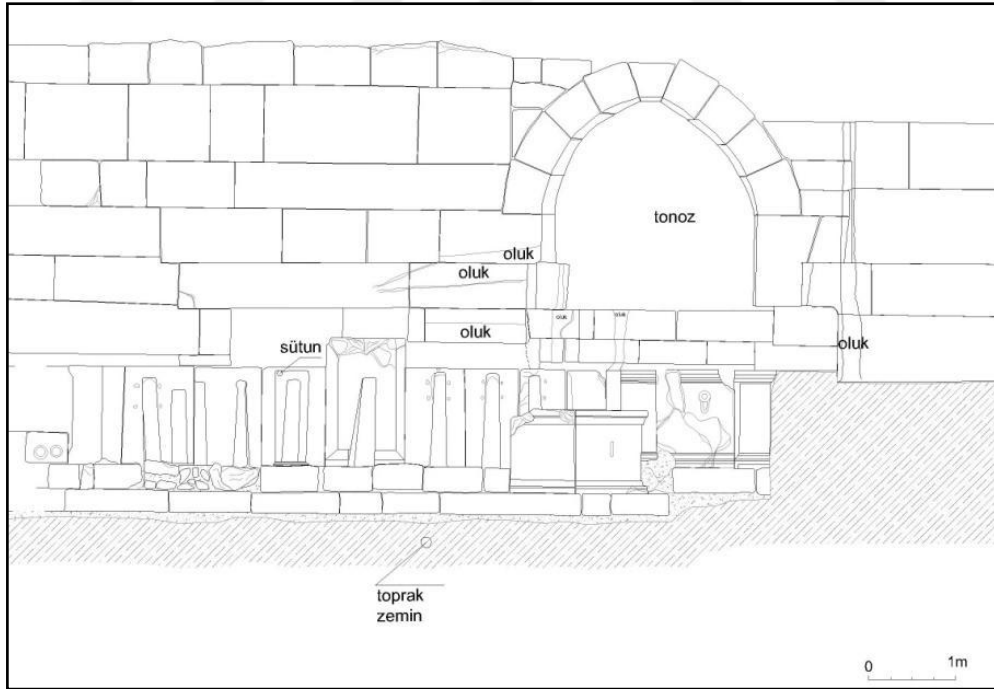

Resim 12: I. Teras Caddesi Batı Stoa Macellum
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Sütunlu caddede 80. metreden itibaren batı stoasındaki değişimler ile farklı bir düzenlemeye gidildiği görülmektedir. Bu alanda yürütülen kazı çalışmaları neticesinde ortaya çıkarılan Doğu Giriş Kapısı ve Havuzlu Çeşme Yapıları ile batı stoada yer alan künk sisteminin devam etmediği görülmektedir. Batı stoanın 80. metresinde Havuzlu Çeşme Yapısı'na bağlanan bu künklerin Doğu Giriş Kapısı'nın altından doğuda var olacağı tahmin edilen ikinci bir ana caddeye doğru devam ettiği tespit edilmiştir. Bu durum Cardo Maximus'a bağlanan ikinci bir ana caddenin varlığını kuvvetlendirmektedir. Geç dönem değişikliği olarak ise 80. metrede cadde taşlarının kaldırıldığı ve bu alanda Havuzlu Çeşme yapısının önünde 6,60 x 1,90 m. ölçülerinde bir yamuk şeklinde doğuya doğru daralan moloz taşlarla yürüme alanı amaçlı bir zemin yapıldığı görülmektedir. Sütunlu caddenin bu kısmında yine bir geç dönem uygulaması olarak teras duvarına dayalı ve stoa alanını kaplayan Nymphäum Havuzlu Çeşme Yapısı ya da işlevi bakımından “*Castellum*” diyebileceğimiz alan yer almaktadır. İki bölümden oluştuğu görülen havuz sistemi ile desteklenen çeşme yapısı, Kuzey-Güney yönünde 6 metre, Doğu-Batı yönünde ise 5,30 metre ölçülerine sahiptir. İki kısımdan oluşan bu çeşme yapısının birinci kısmı dağıtım havuzu olarak kullanılmıştır. Bu kapalı alan sonrası aralarında kod farkı bulunan ikinci bir havuz hemen ön kısmında(doğu) yer almaktadır. Bu ikinci alanın çevresi yaklaşık 1 metre yüksekliğinde parapet duvarlarıyla çevrelenmektedir.

Resim 13: I. Teras Caddesi Batı Stoa Nymphaeum
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Çizim 3: I. Teras Caddesi Batı Stoa Nymphaeum
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Sonuç olarak batı stoanın İ.S. 23 yılından sonraki ilk evresine ait üst yapı elemanları kentin farklı alanlarında devşirme malzeme olarak kullanılmış olsa bile bahsi geçen tüm mimari detaylar incelendiğinde portikonun hala bu ilk evreye ait mimari özellikler taşıdığı görülebilir. Bunun yanı sıra cadde ve stoalar üzerindeki İ.S. 4. – 5. yüzyıl değişiklikleri ile İ.S. 6. ve 7. yüzyıl değişiklikleri de batı stoa boyunca izlenebilmektedir. Aynı tarihsel gelişimin Doğu Stoa içinde geçerli olduğu düşünülmektedir. Bu gelişim ve değişimler bir sonraki bölümde Doğu stoa ve dükkânlar başlığı altında detaylı bir biçimde incelenerek stoalarda dahil olmak üzere ana caddenin tarihsel evreleri belirlenmeye çalışılacaktır. Bu evrelerin saptanması ileriki bölümlerde geç dönemde caddeye eklenen opus spicatum döşemelerinin yapım tarihinin belirlenmesi konusunda fayda sağlayacaktır.

2.2. I. Teras Caddesi Doğu Stoa ve Dükkânlar

Kıbyra I. Teras Sütunlu Caddesi'nin doğusunu kapsayan ve Batı Stoaya paralel olarak konumlanmış olan Doğu Stoa yaklaşık olarak 3 metre genişliğindedir ve günümüze kadar yapılmış olan kazı çalışmaları sonucunda açığa çıkarılan 88 metrelik kısmı Doğu Giriş Kapısı ile sonlandırılmış olup stoa boyunca 11 adet geç dönem dükkânı yer almaktadır². Ayrıca Batı stoanın aksine Doğu stoada yer alan zemin döşemesi oldukça iyi şekilde korunmuştur (Özüdoğru, 2011: 40). Literatürdeki adıyla opus spicatum olarak bilinen bu zemin döşemesi stoa boyunca devam etmektedir. Aynı zamanda bu alanda konumlanmış olan geç dönem dükkânlarında da yer almaktadır. Ancak zemin döşemesinin görüldüğü alanların bazı kısımlarında geç dönem tahribatları sonucunda kesintiler oluşmuştur. Zemin döşemesinin kesintiye uğradığı bu kısımlarda sondaj çalışmaları neticesinde batı stoadaki ile benzer ve yapının ilk evresine ait olduğu düşünülen künk sistemi açığa çıkarılmıştır. Her iki stoasında zemininde yer alan bu künk sistemleri caddenin güçlü bir alt yapı sistemine sahip olduğunu göstermektedir.

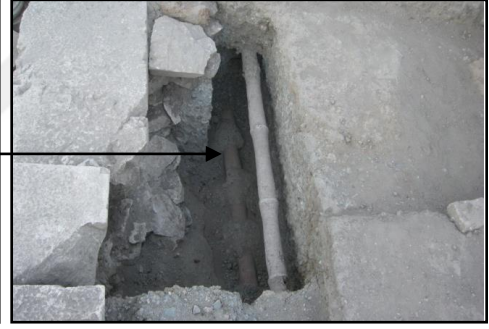
² Bkz.: EK III: I. Teras Ana Caddesi Mimari Kontekst İçinde Buluntular.

Resim 14: I. Teras Caddesi Doğu Stoa ve Geç Dönem Dükânları
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 15: I. Teras Caddesi Doğu Stoa Künk Sistemi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 16: I. Teras Caddesi Doğu Stoa Künk Sistemi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

I. Teras Caddesi'ni tarihlendirmemiz açısından önemli buluntuların yer aldığı Doğu stoa kentin sınırlı Hellenistik mimari verilerine de sahiptir. Bu buluntulardan bir kaçı 1987 yılında yayla yolu açmak için güney ve doğu duvarları tahrip edilen 1 numaralı dükkân içinde açılan küçük bir sondajdan ele geçmiştir (Özüdoğru, 2014b: 182). Açılan sondaj sonucunda, 1. dükkân zemininden yaklaşık 1,5 metre aşağıda moloz örgülü bir duvarla karşılaşmış ve bu alanda ele geçen özellikle seramik buluntulardan yola çıkılarak, işlevi tam olarak belirlenemeyen bu duvarın İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarına ait olduğu saptanmıştır (Özüdoğru, 2014b: 182). Bu buluntular ışığında caddenin İ.S. 23' den daha erken bir evresinin de olabileceğine dair düşünceler oluşmaktadır ancak bu konuda kesin bir yargıya

varmak yanlış olacaktır. Her ne kadar işlevi tam olarak bilinmeyen bu erken dönem yapılaşmasının varlığı biliniyor olsa da 2009 yılında bu yana yürütülen ana cadde çalışmaları değerlendirildiğinde Kibyra’ da kamuya yönelik imar faaliyetlerinin, Anadolu genelinde olduğu gibi İ.S. 1.- 2. yüzyıllarda gelişmeye başladığı görülmektedir.

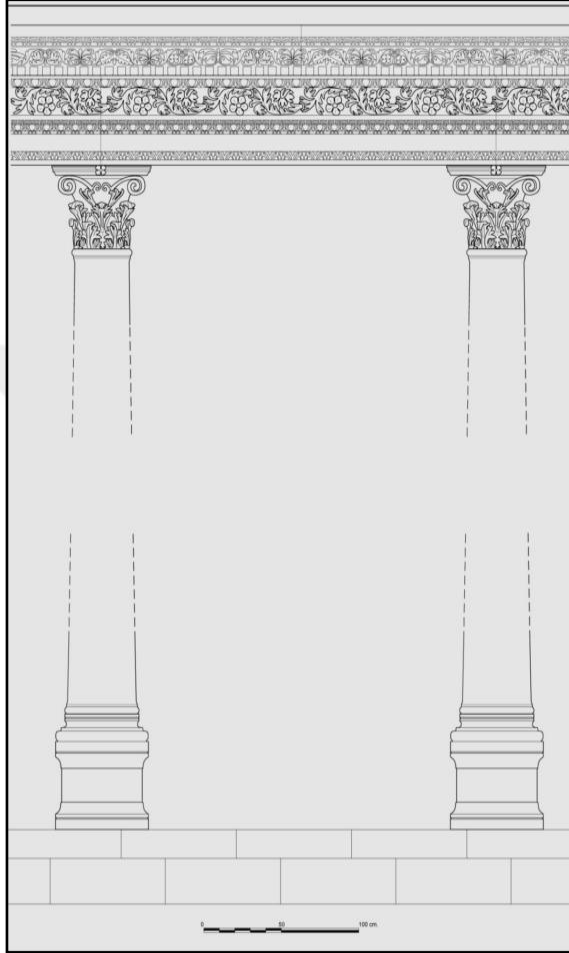
Resim 17: I. Teras Caddesi 1 Numaralı Geç Dönem Dükkanı Sondajı (Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 18: I. Teras Caddesi 1 Numaralı Geç Dönem Dükkanı Hellenistik Duvar (Kibyra Kazıları Arşivi)

Bu bağlamda Doğu Stoa kazılarında açığa çıkarılan üst yapı bloklarının, sıralı bir şekilde yıkılmış olması ve caddenin başlangıcından itibaren kesintisiz bir şekilde, birbirinin ardı sıra dizili olarak bulunması, blokların buraya ait olduklarını kanıtlamakta ve sütunlu caddenin tarihlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Kaya, 2011: 11). Korinth düzeninde yapılmış olduğunu gördüğümüz Doğu Stoa’nın postamentleri, sütun başlıkları, arşitrav - friz blokları ve korniş blokları yapılan kazılar sırasında sağlam olarak ele geçerken sütunlar parçalar halinde bulunmuştur (Kaya, 2011: 10-11). Postamentlerin üzerinde yükselen yivsiz sütunların Korinth sütun başlıkları ile taçlandırıldığını, sütun başlıklarının üzerinde arşitrav – friz bloklarının ve en üstte de korniş bloklarının yer aldığını ayrıca çatının kiremitlerle kaplandığını ele geçen mimari buluntular yardımıyla anlamaktayız (Kaya, 2011: 11). Moda olup yaygınlaştığı yüzyıllar göz önünde tutulursa, sütunlu caddelerde en fazla kullanılan mimari tasarımın Korinth düzeni olduğu dikkat çekmektedir (Mansel, 2011: 21). Bu bağlamda Doğu stoanın korinth düzeninde yapılmış sütun başlıkları, arşitrav–friz ve korniş blokları üzerindeki bezemelerin stilistik özellikleri

göz önüne alındığında, Doğu Stoa'nın ilk evresinin İ.S. 2. yüzyılın sonuna tarihlendirilmesi yanlış olmayacaktır (Kaya, 2011: 11). Ancak bu dönemden sonra doğu stoanın batı stoada olduğu gibi onarım ve değişimler geçirerek İ.S. 7. yy' a kadar kullanıldığı bilinmektedir.

Çizim 4: 1. Teras Doğu Stoa Üst Yapı Elemanları Rekonstrüksiyonu
(Kaya, 2011: Levha 38A.)

Resim 19: I. Teras Ana Caddesi Doğu Stoa Üst Yapı Bloğu
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 20: I. Teras Caddesi Doğu Stoa Arşitrav-Friz Bloğu
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 21: I. Teras Caddesi Doğu Stoa Sütun Başlığı
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Bu yapılaşma sürecinin her evresine ait izler taşıyan Doğu Stoada muhtemelen İ.S. 417 depreminden sonra hasarlı arşitrav-friz bloklarının kenetlerle sağlamlaştırılarak tekrar üst yapıya konmuş olduğunu ve altta postament aralarına fazladan postamentler yerleştirilerek sütunlarla üst yapının sağlamlılığının artırıldığını görebiliriz. Şuan Doğu Stoa' da simetriyi bozan beş adet postamentin bu amaçla kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra Doğu stoada yer alan geç dönem dükkânları ve agoranın teras duvarının kuvvetlendirilmesi ile oluşturulan sur duvarı, bu alandaki yapılaşmaların İ.S. 7. yy' a kadar devam ettiğinin göstergesidir. Doğu stoa yer alan sur duvarının oluşum

sürecine bakıldığında İ.S. 6. – 7. yüzyıllarda Kibyra’ nın agora merkezli olarak küçülmüş olduğunu söyleyebiliriz (Özüdoğru, 2015: 19). Bu dönemde yapılaşma süreci çok güçlü bir şekilde gerçekleşmiş, kent planı büyük ölçüde değişmiş ve ana cadde de bu değişimden etkilenerek tahribata uğramıştır (Özüdoğru, 2013: 50). Dolayısıyla önceki evrelerin doğal dokusu bozulmuştur. Bu dönemde kentte Arap akınlarına karşı savunma amaçlı oluşturulan sur duvarının doğu stoada yer alan 11. dükkânın kuzey duvarından köşe yaptığı ve mekânı da içine alıp batıya yönelerek caddeye açılan Doğu Giriş Kapısı ile birleştiği görülmektedir. Doğu Roma sur duvarının yüksekliği sütunlu caddeyi güney yönde sonlandıran anıtsal kapının yüksekliği de esas alınarak tahmini 11 metre olarak tespit edilmiştir. Ortalama kalınlığı 2 metreyi bulan surun yapısı oldukça yalın ve basittir (Özüdoğru, 2013: 50). İ.S. 11. yy’ da yaşanmış olması ihtimali olan bir depremle tamamen yıkılan surun cephelerinde büyük düzgün bloklar kullanılırken iç kısımlarında dolgu amaçlı çok farklı mimari parçalardan oluşan malzemeler ve moloz taşlar kullanılmıştır (Özüdoğru, 2013: 50). Surun yapımı sırasında daha erken dönemlerde işlevini yitirmiş olan birçok mimari ve plastik malzemenin dolgu amaçlı olarak kullanıldığı görülmektedir (Özüdoğru, 2013: 50).

Resim 22: I. Teras Caddesi Doğu Roma Sur Duvarı
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Geç dönem yapılaşmalarının ve geç dönemde savunma amaçlı oluşturulan bu sur yapısının oldukça tahrip ettiği I. Teras Caddesi Doğu stoasında yer alan dükkân yapılarından ele geçen kontekst buluntuların karmaşıklığı dükkânların işlevlerini belirlemede zorlanmamıza sebep olmaktadır. Ancak yine de mimari özellikler ve kontekst buluntular değerlendirildiğinde bazı dükkânların işlevleri hakkında önemli bilgilere ulaşılmaktadır³.

Bu bağlamda doğu stoada yer alan dükkânlar mimari buluntular ışığında tek tek incelendiğinde ilk dükkânın oldukça tahrip edildiği görülmektedir. 2 numaralı dükkânda ise, 1 numaralı dükkâna doğru sadece temel kısımları gözlenebilen 5 metre uzunluğunda ve 0.60 metre genişliğinde seki yer almaktadır (Özüdoğru, 2011: 40-41). Çizim ve fotoğraflarla belgelendikten sonra kaldırılmış olan sekinin altında opus spicatum zemin döşemesi açığa çıkarılmıştır (Özüdoğru, 2011: 40-41). Aynı sekinin bir benzerine 3 numaralı dükkânın kuzey-güney ve batı duvarlarında da rastlanılmaktadır. Burada 2 numaralı dükkândaki ile benzer olarak 0.80 metre kalınlığında ve 0.50 metre yüksekliğinde devşirme malzemelerden oluşan sekiler görülmektedir. Yaklaşık aynı ölçülere sahip bir diğer seki ise 4 numaralı dükkânda konumlanmıştır. Dükkânlarda satılan malların sergilenmesi amaçlı ya da oturma amaçlı olduğu düşünülen bu sekilerin yapımında stoayı süsleyen korinth başlıklarının devşirme olarak kullanılmış olması doğu stoadaki tahribatı ve devinimi rahatlıkla göstermektedir. Aynı zamanda sekilerin opus spicatum döşemeler üzerinde yer alması ise döşemeden sonraki tarihlerde alana eklendiğinin ispatı niteliğindedir.

Resim 23: I. Teras Caddesi Doğu Stoa 2 Numaralı Dükkânda Yer Alan Seki
(Kibyra Kazıları Arşivi)

³ Bkz.: EK III: I. Teras Ana Caddesi Mimari Kontekst İçinde Buluntular.

Bunun yanı sıra bazı dükkânlarda işlevleri henüz belirlenemeyen platformlar yer almaktadır. Devşirme malzemelerle yapılan ve muhtemelen sekilerle aynı döneme ait olan bu platformlardan ilki 6 numaralı dükkânın doğu duvarının bitiminde görülmektedir. Etrafi moloz taşlarla çevrelenen platform 2.10 m. x 0.90 m. ölçülerinde 0.30 m. yüksekliğindedir ve fonksiyonu bilinmemektedir. Dolayısıyla mimarisinde sadece seki ve platformları barındıran bu 6 dükkân küçük buluntuları da değerlendirildiğinde işlevsellikleri hakkında bilgi vermemektedirler. Ancak bundan sonraki 5 dükkânda farklı mimari tasarımlar ve buluntular dikkat çekmektedir.

İşlevi hakkında fikir yürütebileceğimiz ilk dükkân 7 numaralı dükkândır. Doğu stoanın 54. metresinde açığa çıkarılan 7. dükkânın zeminin büyük bir kısmı moloz taşlardan oluşturulmuş bir döşeme ile kaplı iken yalnızca dükkânın kuzeybatısına yerleştirilmiş fırının ön kısmında küçük bir alanda opus spicatum zemin döşemesi yer almaktadır. Bu döşemenin fırının alt zemininde de devam ettiği görülmüş olup küllerin bıraktığı izden dolayı siyahlaşmış bir renk özelliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Opus spicatum zemin üzerine konumlanan bu fırın yapısı kare planlı olup tonoz örgülü sisteme sahiptir. 1.95 x 1.78 cm. ölçülerinde ve yüksekliği 1.10 m. olan fırının doğuya bakan kapı açıklığının hemen önüne 2 adet ana kaya blok kullanılarak basit bir ısıtma ocağı eklenmiştir (Özüdoğru, 2014a: 57).

Resim 24: Doğu Stoa 7 Numaralı Dükkânda Yer Alan Fırın
(Kibyra Kazıları Arşivi)

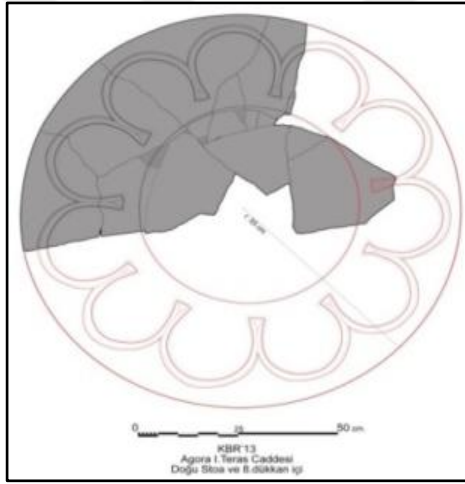
Resim 25: Doğu Stoa 7 Numaralı Dükkânda Yer Alan Fırın, Detay
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Ayrıca 7 ve 8 numaralı dükkânların önünde, portikoda yine opus spicatum zemin döşemesi üstüne konumlandırılmış basit ocak işlevli olduğu görülen ikili tuğla parçalarından oluşturulmuş 10 cm. kalınlığında 0.70 x 0.64 m. ölçülerinde bir alan tespit edilmiştir. Ağız açıklığı kuzeye verilmiş ön kısmında oldukça fazla kül akıntısına rastlanılmış olan bu basit fırın yapısının 7 numaralı dükkân ile bağlantılı olabileceği düşünülmektedir (Özüdoğru, 2014a: 57-58).

Resim 26: Doğu Stoa 7 ve 8 Numaralı Dükkânların Önünde Yer Alan Basit Ocak
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Portikonun 60. metresinde yer alan 8. dükkân içinden 4 adet masa özelliği taşıyan mermer parça ele geçmiştir (Özüdoğru, 2014a: 57). Bu parçalar birleştirildiğinde ortaya atlar - mensa formunda bir masa çıkmaktadır. Bu tip masalar Hristiyanlık dini içerisindeki önemli ayinlerden biri olan ve İsa'nın havarileri ile yediği son akşam yemeği olan ökaristi ayininde yapılan sunuların üzerine konulduğu altınlar olarak tanımlanmaktadır (Taft, 1991: 71). Muhtemelen bu alanda masa fonksiyonu ile devşirme malzeme olarak kullanılmış olan mensa, 7 numaralı dükkân içindeki fırın, bu kompleksin önünde yer alan postament ve sütun gövdesindeki dükkân tabelası niteliğindeki yazıtlar da değerlendirildiğinde bu alanın yemek satış yeri işlevli olabileceği öngörülebilir (Özüdoğru, 2014a: 58). Ayrıca bu alanlardaki değişimlerin döşeme üzerine konumlanmış olması tarihsel farklılığı işaret etmektedir.

Çizim 5: Doğu Stoa 8 Numaralı Dükkândan
Ele Geçen Masa
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 27: Doğu Stoa 8 Numaralı Dükkândan
Ele Geçen Masa
(Kibyra Kazıları Arşivi)

9., 10. ve 11. Dükkanlarda ise farklı düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Geç dönem geçişleri ile birbirine bağlanan bu üç dükkânın ilki olan 9. numaralı dükkânda yaklaşık 20 cm. yüksekliğinde moloz taşlardan yapılmış işlevi henüz bilinmeyen bir platform ortaya çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra dükkânın kuzeybatı kısmında zemin altında dik şekilde yerleştirilmiş silindirik bir künk dağıtım sistemi ele geçmiştir. Bu künk sisteminin olduğu alanda cam cüruflarının ve yoğun şekilde atık malzemenin geldiği bothros işlevli çukur yer almaktadır. Antik dönemde kutsallık ile alakalı sunu çukurları olarak da nitelendirilen bothroslar bu alanda kanalizasyon çukurlarına bağlanarak içlerindeki seramik ve cam cüruflarının varlığı ile kendini çöp çukurları olarak anlamlandırmıştır.

Resim 28: Doğu Stoa 9 Numaralı Dükkân, Platform
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 29: Doğu Stoa 9 Numaralı Dükkân, Bothros
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Doğu Stoa'da 71. metreden sonra konumlanan 10. dükkân'ın batı duvarının stoa alanını daraltarak kuzeye doğru devam ettiği ve bu daralma sonrasında opus spicatum zemin döşemesinin kesildiği görülmüştür. 10. dükkân içinde diğer dükkânlarda da örneklerini gördüğümüz Doğu Sur duvarına yaslı şekilde örülen ve tüm duvar boyunca devam eden 2, 30 m. yüksekliğinde bir seki mevcuttur. Ayrıca dükkânın Kuzey kısmında 2 ayrı geçiş görülmektedir. Bu geçişlerden kuzeybatı köşedeki direkt olarak 11. dükkâna ve oradan da Doğu Giriş Kapısına doğru bir koridora bağlanmaktadır. Bunun yanı sıra batı duvarı dibinde, basit bir ocak işlevi olduğu görülen tuğla ve pithos parçalarından oluşturulmuş bir alan tespit edilmiştir. Bu basit ocağın ağız açıklığı kuzey yönünde olup

önünde 1,50 m.'lik çukur bir alan yer almaktadır. Çukurda var olan kül katmanı buranın fırının kül atıkları için oluşturulmuş bir alan olduğunu göstermektedir.

Yine aynı mekânın orta kısmında içinde kanal sistemi içeren ve kanalizasyon sistemine bağlanan dikdörtgen planlı bothros diyebileceğimiz küçük bir alan yer almaktadır. Bu alandan yoğun miktarda seramik, cam, metal kırığı ve kül atıklarının yanı sıra 4 adet hatalı üretim sayılabilecek unguentarium ele geçmiştir. Ayrıca 11. Dükkân, batı ve güney duvarlarında erken dönem duvar tekniği ve duvar işçiliğinin belirgin bir şekilde izlenebilir olması açısından önem taşımaktadır.

Resim 30: Doğu Stoa 10. Dükkân Genel Görünüm
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 31: Doğu Stoa 10. Dükkân Ocak
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 32: Doğu Stoa 11. Dükân Genel Görünüm
(Kıbyra Kazıları Arşivi)

Resim 33: Doğu Stoa 11. Dükân Bothros
(Kıbyra Kazıları Arşivi)

Doğu stoa ve dükânlar için bahsi geçen tüm bu bulgular ile mimari kontekst bir arada değerlendirildiğinde İ.S. 2.-7. yüzyıllar arasında kullanım görmüş olduğu söylenebilir. Ayrıca bu süreçte caddenin ve stoaların görmüş olduğu tahribatların ve değişimlerin çoğu dükânın tasniflenmesine engel olduğunu söylemekte yersiz olmayacaktır. Dolayısıyla bu alan için taban döşemeleri ve mekân işlevselliği ilişkisi hakkında geniş bir değerlendirme yapılamamaktadır. Ancak doğu stoa dükânlarında gerçekleştirilen bu geç dönem uygulamalarının zemin döşemeleri üzerinde yer alması ya da döşemeyi tahrip etmiş olması cadde ve stoaların tarihsel evrelerinin saptanmasına ve bu alandaki opus spicatum döşemelerin tarihlendirilmesini fayda sağlamaktadır.

3. I. TERAS CADDESİ OPUS SPİCATUM ZEMİN DÖŞEMESİ

Mozaik sanatı, ilk çağlardaki uygarlıklardan günümüze dek, ihtiyaçlar ve mimari mekânlara estetik değerler katma isteği doğrultusunda başlamış bir uygulama ve kullanım alanı olmuştur. İlk mozaik uygulaması üzerine pek çok teori bulunmaktadır. Bunlardan biri İ.Ö. 4000' de Sümerler tarafından kil ile basit şekillendirmeler sonucu kerpiç duvara gömülerek kullanılmış olan mozaiklerdir (Dunbabin, 1999: 5). Bu teoriye göre mozaik sanatının en erken örneği olarak bilinen ilk döşeme, Sümer yerleşim alanı Uruk'ta bulunan Eanna Tapınağındaki cephe üzerinde görülmektedir (Lenzen, 1972: 124-125). Bugünkü adıyla Warka Tapınağı olarak bilinen Eanna Tapınağına ait cephe duvarında yer alan döşemede, kilden konik çiviler sivri noktaları çamur sıvaya batırılarak geometrik şekilde dekore edilmiş ve sağlamlaştırılmıştır (Fischer, 1971: 33). Daha sonra Mezopotamya yapılarının kerpiç duvarlarında da örneklerini gördüğümüz bu kilden yapılmış çiviler taş, tablet ve kemiklere göre daha gelişmiş bir yöntem haline gelmiş, mozağin temel birimi olan ve yüzeye yapıştırılan parçalardan farklı olarak alçı içine gömülerek uygulanmıştır (Fischer, 1971: 33-34). Bu en erken örneklerden de anlaşılacağı üzere pişirilmeden kullanılmış olsa da kilin, birtakım avantajlarının ve teknik özelliklerinin en eski uygarlıklar tarafından fark edilip kullanıldığı aşikârdır. Dolayısıyla bu ilk örnekler ışığında insan hayatının her evresine büyük ölçüde giren yapı malzemelerinin en önemlilerinden birinin seramik olduğunu söyleyebiliriz.

Resim 34: Eanna Tapınağı Cephe Duvarında Yer Alan Pişmiş Toprak Döşemeler
(Lenzen, 1972: 129)

En basit tanımıyla hammaddesi kil olan inorganik malzemelerin çeşitli tekniklerle şekillendirilip kurutulduktan sonra pişirilerek dayanıklılığının artırılması sonucu ortaya çıkan seramik ürünler gözenekli yapıda olup kilin içindeki demir oranına göre toprağın farklı tonlarında renk alternatifi sunmakla beraber genelde kırmızı renklidirler (Arcasoy, 1983: 2-3). Gözenekli yapıda olması ve yüksek derecelerde pişirilmesi sonucunda kazandığı dayanıklılığın bir takım avantajları sağlamasının yanı sıra estetik ve hijyenik özelliklerde taşıması neticesinde tarihsel sürecin her evresinin vazgeçilmez ögesi olmuşlardır (Çobanlı, 2006: 2). Ateşin bulunduğu dönemlerden itibaren üretilmeye başlandığı düşünülen seramiklerin başlangıçta insan hayatının çanak, çömlek ve ziynet eşyası gibi bir tamamlayıcısı konumunda olduğu fakat gelişen teknoloji ile sonraları konut ihtiyacını karşılayacak şekilde mimari bir unsur olarak kullanıldığı bilinmektedir. Yapı malzemesi olarak kullanımının yanı sıra seramiğin sahip olduğu avantajlar sebebiyle antik dönem yapılarının zemin döşemelerinde de sıklıkla tercih edildiğini görmekteyiz. Bu şekilde seramik malzemelerden oluşan zemin döşemesine örnek olarak Kibyra ana caddesinde yer alan stoa döşemesi gösterilebilir⁴.

Resim 35: I. Teras Caddesi Doğu Stoa Pişmiş Toprak Zemin Döşemesi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

⁴ Bkz.: EK III: I. Teras Ana Caddesi Mimari Kontekst İçinde Buluntular.

Kibyra Antik Kenti I. Teras Caddesinin Doğu Stoası boyunca ve bu alanda yer alan geç dönem dükkânları içinde yapılan kazı çalışmaları neticesinde, yaklaşık 0.02 m. kalınlığında ve 0.05 m. uzunluğundaki pişmiş toprak parçalardan oluşturulmuş zemin döşemeleri açığa çıkarılmıştır (Özüdoğru, 2011: 40). Tuğla parçalarından oluşturulan bu zemin döşemesi literatürdeki adıyla ‘opus spicatum’ olarak bilinmektedir. İsmi kökeni ‘spica’ (başak) dan gelen opus spicatum, İtalya kökenli bir döşeme tekniği olarak karşımıza çıkar (Adam, 1999: 341). İsminden de anlaşılacağı üzere dikdörtgen formlu pişmiş toprak parçalarının başak ya da bir diğer deyişle balıksırtı motifini oluşturacak şekilde yan yana dizilmesi ile oluşur (Soren, 1999: 379). Birbirine açılı şekilde döşenen tuğla parçaları bu tasarımı ile başağı anımsattığından dolayı Pliny bu tarz döşeme tekniği için ‘başak sırası’ ifadesini kullanmıştır (Plinius, 1971: XXXVI, 149). Opus spicatum tekniği ile yapılmış zemin döşemeleri İ.S. 1 - 2. yüzyıllarda Roma’da, çoğunlukla Roma villalarında karşımıza çıkmaktadır (Perring, 2002: 127). Özellikle yapıların temellerine su geçmemesi için mekân zeminlerinde, ağır yüklerin taşındığı yollarda ve pişmiş toprağın dayanıklılığı ile balıksırtı motifinin esnek taşıyıcı özelliğinden faydalanmak amacıyla duvarlarda kullanılmıştır (Adam, 1999: 32).

Resim 36: Opus Spicatum Balıksırtı (Başak) Tasarımı
(<http://bertan.gipuzkoakultura.net/es/17/fr/4.php>)
(12.06.2015)

Resim 37: Kibyra'dan Opus Spicatum Balıksırtı (Başak) Tasarımı
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Ortam etkilerine karşı dayanıklı malzeme oluşu ve hammaddesinin kolay bulunur olması sebebiyle gerek duvar gerekse zemin döşemesi olarak kullanılan pişmiş toprak malzemeler pek çok teknik özelliğe sahiptir. Bu özellikler mekanik olarak; yüksek

mukavemet, yüksek basma kuvveti ile taşıyıcılık özelliği ve aşınmaya karşı dayanıklılık, fiziksel olarak; iletkenlik, ısı denge ve özgül ağırlığın az olmasıdır (Toydemir, 2000: 279). Ayrıca su emme oranının en fazla % 4-8 olması, buzlanmaya dayanıklı oluşu ve yağışla oluşan kayganlığı önlemesi nedeniyle de genellikle dış mekân özelliği gösteren bahçe, avlu, yürüyüş yolları ya da kiler, havuz ve sarnıçlarda da sıklıkla tercih edilmiştir (Lugli, 1957: I-49).

Pişmiş toprak malzemenin bahsi geçen tüm avantajları ve estetik değerleri göz önünde bulundurulduğunda Kibyra' lı mimarların kentin en işlek caddelerinden birinde yer alan stoa zemini için neden böyle bir döşeme tercih ettiği ortadadır. Ticaretin aktif olduğu bu stoda ağır yüklerin taşınıyor olması malzemenin sahip olduğu basma kuvveti nedeniyle çöküntü oluşumuna mahal vermeyecek ve dolayısıyla estetik görünüm bozulmayacaktır. Ayrıca kentin en işlek mekânlarından biri olması sebebiyle stodadaki hareketliliğe rağmen zamanla oluşacak aşınma aza indirgenecek ve böylelikle aşınmayla oluşacak tamirat azami seviyeye indirilecektir. Stoa'nın tek tarafının açık olması sebebiyle maruz kaldığı hava koşulları tahribatı engellenmiş olacak, su emmesinin yüksek oluşu nedeniyle ise bölgenin ağır kış koşullarında oluşan don olaylarından etkilenmeyecektir. Ayrıca kolay temizlenebilir olması dükkânların hijyenin sağlanmasında etkili olacak, gerek hububat satan dükkânlar gerekse lokanta işlevi gören dükkânlar rutubet, nem ve böceklenme gibi olumsuz durumlardan bu döşeme vasıtasıyla kurtulmuş olacaktır. Tüm bu sebepler göz önünde bulundurulduğunda opus spicatum zemin döşemesinin halkın sıklıkla kullandığı böyle merkezi bir mekânda yer alması mimari yapılara eklenen döşemelerin sadece estetik kaygı gütmeyeceğini aynı zamanda işlevsel özellikler de taşıdığını göstermektedir.

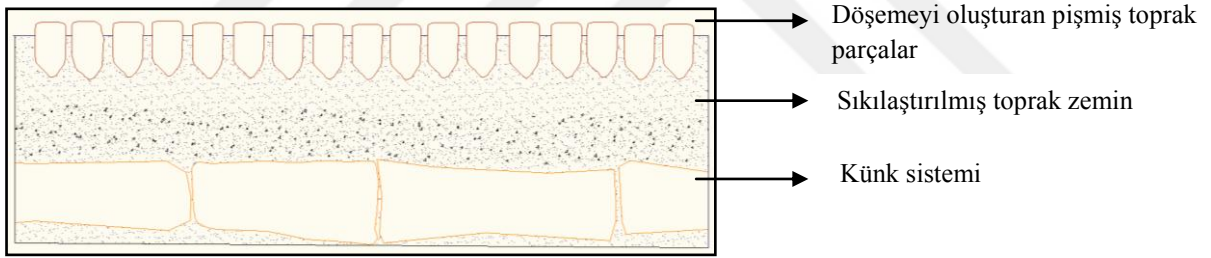
Ana cadde stoası gibi bir dış mekân için koşulsuz tüm bu avantajları sağlayan ve görünüm olarak yapıya farklı bir izlenim katan doğu stoa döşemesini oluşturan seramik malzemeler değerlendirildiğinde yüksek ısıda pişirilmiş, mukavemeti fazla olan pişmiş toprak parçaların kullanıldığı görülmektedir. Günlük kullanım kapları, künk parçaları, mermer parçaları ve pişmiş toprak plakalara nazaran büyük oranda daha kalın parçaların kullanılmış olduğu dikkat çeken önemli bir husustur. Kanaatimce döşemenin yapılmış olduğu geç dönem evresinin ekonomik durumu da göz önünde bulundurulduğundan İ.S. 417 yılında kentin geçirdiği sarsıcı bir deprem sonrasında yıkılan sivil ve kamu yapılarına ait çatı kiremitlerinin yeniden şekillendirilerek döşeme yapımında kullanıldığını söyleyebiliriz.

Mimaride depremler, savaşlar ve türlü afetlerle yıkım yaşamış bir önceki uygarlığa ait kalıntıların, yeni yapılaşmayla oluşan binaların tarihinde ayrılmaz bir yer tutması gerçeği bu tezimizi doğrular şekildedir. Bu ikincil kullanımın amacının çoğu zaman israf etmemek, yeniden değerlendirmek ve bugünün söylemiyle geri dönüştürmekle ilgili olduğu söylenebilir. Tarihsel süreçte ikinci kullanıma dönüşmüş seramiklere bakıldığında, seramik parçalarının orijinal işlevini sürdüremeyecek boyutlarda hasara uğradığında işlevleri dışında bir kullanım için yeniden biçimlendirilerek değerlendirildiği görülmektedir. Atık seramiklerin, orijinal işlevleri dışında yeniden değerlendirilmesinde en yaygın kullanımın mozaik uygulamalardır (Ağatekin, 2012: 45). Tüm bu bilgiler ışığında deprem sonucunda hasara uğrayan ve yıkılan binalara ait çatı kiremitlerinin yaklaşık 5x5cm. boyutlarında parçalar şeklinde yeniden biçimlendirilerek kent içinde yer alan opus spicatum döşemelerinde ikinci kez kullanılmış olduklarını söylemek mümkündür. Çatı kiremidi olduğunu düşündüğümüz bu seramik parçalarının yanı sıra az sayıda günlük kullanım kaplarına ait parçalar, kentin su sistemine ait hasar görmüş künk parçaları ve mermer parçalarının da döşemenin yapımında kullanıldığı görülmektedir. Bu farklı tarz parçalar günlük kullanım kaplarının form veren özellikleri ya da künk parçalarının oval duruşları sebebiyle kolayca fark edilebilir şekildedir.

Resim 38: Kibyra Opus Spicatum Döşemelerinde Kullanılan Farklı Malzemelerden Örnekler
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Genel olarak Opus spicatum döşemeler için kullanılan taban sağlamlaştırma sistemi ise İ.Ö. 1. yy.' da yaşamış olan Romalı Mimar Vitruvius' un "Mimarlık Üzerine 10 Kitap" adlı eserinde anlattığı şekilde olmalıdır. Ancak Kibyra' da yer alan opus spicatum döşemelerde mozaik ustalarının Vitruvius' un önerilerine tam anlamı ile uymadığı görülmektedir. Vitruvius' un önerisi; mozaik taban hazırlanırken ilk önce molozlardan bir tabaka (statumen) hazırlanmalı, bunun üzerine iyi sıkılaştırılmış kaba agregalı bir harç (rudus), rudus üzerine ise terrakotta karışımı bir harç (nucleus) yayılmalıdır ardından tesseraların yapıştırılacağı ince harç tabakası hazırlanan bu katmanlar üzerine serilmelidir şeklindedir (1990: 151-152). Ancak Kibyra örnekleri esas alındığında bu katmanların düzensizliği ve harçlı tabakaların kullanılmadığı görülmektedir. En altta yer alan künk sisteminin üzerinde parça taşlar ve sıkı toprakla sağlamlaştırılmış bir tabaka yer almaktadır. Bu katmanın üstüne hazırlanan sıkı toprak zemine, kakma tekniği ile harç kullanılmadan pişmiş toprak parçalar yerleştirilmiştir. Tasarımın ardından derz araları, tuğla parçalarının yüzeylerine taşmayacak şekilde ince bir harç ile doldurulmuş ve böylece sağlamlık arttırılmıştır.

Çizim 6: I. Teras Caddesi Opus Spicatumları Taban Sağlamlaştırma Sistemi
(Yazar)

Resim 39: Opus Spicatum Döşemelerde Uygulama
(<http://pietrasupietra.blogspot.com.tr/2010/01/indice-immagini-costruzione.html>)
(12.06.2015)

4. ZEMİN DÖŞEMESİ VE MEKÂN İLİŞKİSİ

Yaşam sürecinin her evresinde olduğu gibi antik dönemde de yapılan bir yapının başarılı sayılması, o yapının iç ve dış ortam koşullarına, plan ve detay tasarımlarına, kullanılan malzemelerin özelliklerine bağlıdır. Dolayısıyla yapının mimari tasarım ve hesaplarının ideal olması o yapının sağlam, kullanışlı ve estetik olması için yeterli değildir. Bu aşamada yapı malzemelerinin önemi tartışılmaz bir gerçektir. Yapılar için beklide en önemli nokta olan bu yapı malzemelerinde maliyet, estetik ve işlevsellik gibi hususlarla basınç dayanımı, kar, yağmur ve donma-çözülme gibi doğa etkilerine dayanıklılık da aranmaktadır. Özellikle dış mekân özelliği gösteren yapılarda yağmur, kar, güneş ışınları ve ısı değişimleri gibi doğal olaylar iç mekânlara göre daha büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple dış mekân yapılarında doğa unsurları göz önünde bulundurularak uygun malzeme seçimi ile daha kullanışlı mekânlar tasarlanmıştır. Bu kullanışlılık sağlayan mekânların aynı zamanda estetik unsurlardan yoksun olmaması da yapı tasarımı açısından önemli bir husustur. Mimarlığın en temel tanımını yapan Romalı Mimar Vitruvius' un da mimarlık betiminde belirttiği gibi yapılarda yararlılık ile sağlamlılık öğelerini izleyen üçüncü temel öğe güzelliştir (Roth, 2000: 89).

Antik dönem yapılarında estetik unsurlar denildiği zaman akla ilk gelen yapı birimleri mozaiklerdir. Zeminlere, duvar ve tavanlara uygulanan mozaikler mekânların kimlik kazanmasında önemli bir rol üstlenirler. Dolayısıyla yapı ile mekân arasında ara yüz olarak işlev gören mozaikler mekânsal farklılaşmaların tanımlanmasına yardımcı en önemli yapı unsurlarından biridir. Bu bağlamda antik dönem yapılaşmalarında mozaikler ve mimari yapılar arasında kuvvetli bir ilişki olduğundan bahsetmek kaçınılmazdır. Mekânların zeminlerini süsleyen mozaikler uygulanacak alanın büyüklüğüne ve şekline göre tasarlanmak zorundadır (Dunbabin, 1999: 304). Dönemin ekonomisini, kültürünü ve sosyal kimliğini de yansıtan bu mozaikler sahip oldukları bezeme repertuarı sayesinde ait oldukları mekânların işlevleri konusunda fikir sahibi olmamıza da yardımcı olmaktadır (Witts, 2000: 292). Bunun yanı sıra mozaik ustalarının bir diğer dikkat ettikleri nokta dönemin modası ve kullanılan malzemenin teknik özellikleri ile sağlanacak avantajlardır. Antik dönem mozaiklerinde kullanılan malzemelerin arasında önemli bir yere sahip olan seramik malzeme ilk olarak dayanıklılığı ve geçirgen olmama özelliği ile dış mekânlarda teknik açıdan tercih edilirken, toplumun estetik ve sanat anlayışındaki değişim ve planlı kentleşmenin gelişmesiyle daha geniş iç mekânlarda da yer almıştır (Eren, 2012: 5).

Kibyra' da karşımıza çıkan seramik malzeme ile yapılmış opus spicatum zemin döşemelerinin kamusal anlamda dış mekân özelliği gösteren ana cadde portikosunda ve yine bu kamusal alana bağlı dükkân işlevli iç mekânlarda tercih edildiği görülmektedir⁵. Mozaik ustalarının su geçirmezlik ve dayanıklılık gibi teknik özellikleri ile tercih ettikleri bu malzeme dış mekânlara büyük avantajlar sağlamasının yanı sıra parlak doku ve renklerden oluşmaları sebebiyle de estetik görünüme katkı sağlamaktadır. Kolay temizlenebilir olması ve rutubet oluşumunu engellemesi ise dükkân işlevli yapılarda hijyenin ön planda tutulduğunun göstergesidir. Nitekim Roma villalarında da aynı teknikle yapılmış zemin döşemelerini yemek odaları, mutfaklar ve büyük salonlarda da görmekteyiz. Kibyra'da yer alan döşemelerin geometrik desenlerden oluşması ise mozaik tasarımları ve mekân ilişkisini anlamamıza yardımcı olamamaktadır. Çünkü figürlü ve floral bezemelere göre daha basit tasarımlardan oluşan geometrik bezemeler çoğunlukla mekânın fonksiyonu ile alakalı değildir (John, 1982: 10-11).

Sonuç olarak Kibyra opus spicatumları için döşeme-mekân ilişkisinde bahsederken değineceğimiz tek nokta aslında mekân - malzeme ilişkisi üzerine olmalıdır. Bu ilişki yukarıda anlatıldığı gibi kullanışlılık üzerine kuruludur.

5. ZEMİN DÖŞEMESİ KORUNMA DURUMU

Kibyra I. Teras Caddesinin Doğu Stoa kısmında mevcut olan tuğla zemin döşeminin, kazılar sonucunda 88 metresi açığa çıkarılan alanın 75. metresinde sonlandırılmış olduğu görülmektedir. 75 metrelik stoa alanını kaplayan zemin döşemesinin bu alan üzerinde kesintiye uğrayan kısımlarında yoğun tahribatların olduğu bilinmektedir. Bu boş kısımların olasılıkla geç dönemlerde yapılan uygulamalar (İ.S. 6.- 7. yy.) sırasında tahrip edilmiş olması ihtimali düşünülebilir. Muhtemelen künk sistemlerinin döşenmesi sırasında zeminde oynama olduğu tespit edilen bu alanın üst katmanlarının kazısı sırasında ele geçen tuğla döşem parçaları bunu destekler niteliktedir.

⁵ Bkz.: EK III: I. Teras Ana Caddesi Mimari Kontekst İçinde Buluntular.

Resim 40: Doğu Stoa Opus Spicatum Döşemelerinde Geç Dönem Uygulamaları
(Kıbyra Kazıları Arşivi)

% 60'ı sağlam şekilde ele geçen opus spicatum zemin döşemin stoa boyunca 58. metrede kesintiye uğradığı ve 64. metrede tekrar devam ettiği ancak 1.40 metreden sonra yeniden sonlanmış olduğu görülmüştür. Bu alan üzerinde kesintiye uğrayan bitim yerlerinde moloz taşlarla sınırlar verilmiştir ve kesinti alanlarının bazı kısımları büyük pişmiş toprak plakalar ile döşenmiştir.

Doğu stoda da yer alan geç dönem dükkânlardaki döşemelerin korunma durumuna bakıldığında; 1. dükkân'ın % 60'ı kuzeybatı köşesindeki sondaj alanı hariç diğer alanların tamamına yakınında, 2. dükkân'ın %15'i kapı aralığı ve hemen kapı önü boyunca 1 metre karelik alanda, 3. dükkân'ın % 40'ı eşik sonrası iç kısmının güney kanadının hemen tamamında, 5. dükkân'ın % 25'i sadece kapı aralığı ve sonrasında seyrek şekilde orta alanında, 6. dükkân'ın % 5'i sadece güney duvarının hemen önünde, 7. dükkân'ın % 15'i fırın yapısının önünde kuzeydoğu köşede, 8. dükkân'ın % 90'ı hemen hemen tamamını kapsayan yalnızca kuzeydoğu köşede yer alan basamakların olduğu 1 metre karelik alan ile Doğu duvarının önünde küçük bir şerit dışında ve 9. dükkân'ın % 15'i sadece bir önceki dükkân (8.dükkân) ile olan ara geçiş kapısı önünde 1.50 x 1. m.

ölçülerinde bir alanda mevcuttur⁶. Ancak yapılan kazılar sonucunda 4., 10. ve 11. dükkanlar içerisinde opus spicatum zemin döşemesine rastlanılmamıştır.

Doğu stoda yürütülen bilimsel kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan zemin döşemelerini oluşturan pişmiş toprak parçaların mukavemetini arttırmayı ve doğal sebeplerle oluşan bozulmaları önlemek amacıyla 2012 yılında Kibyra Kazıları Başkanı Yrd. Doç. Dr. Şükrü Özudoğru başkanlığında Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Gölhisar Meslek Yüksek Okulu Mimari Restorasyon Bölüm Başkanı Yrd. Doç. Dr. Ünal Demirer tarafından yürütülen konservasyon çalışmalarına başlanılmıştır (Özudoğru, 2013: 54). 2012 yılı kazı sezonunda başlayıp 2014 yılı kazı sezonunda sonlandırılan bu koruma ve onarım çalışmaları yapılan yeni kazılarla ortaya çıkan döşemelerde dahil olmak üzere tüm alanı kapsamaktadır.

Yapıldığı dönemden itibaren maruz kaldığı uzun zaman süreci içinde çeşitli etkenler sebebiyle bozulmuş ve tahribata uğramış olan zemin döşemesi toprak altındaki durumuna ve kendi iç yapısına göre bir uyum sürecine girmiştir fakat kazı sırasında açığa çıkarıldığı andan itibaren hava şartlarından etkilenecek şekilde tekrar değişime uğramıştır. Bu değişim sürecindeki tahribat hızını en aza indirmek için ivedi bir şekilde konservasyon çalışmalarının başlatılması kararına varılmıştır. Bitkileşmenin zemin döşemeleri üzerinde olan onarılması imkânsız tahribatının göz önünde bulundurulmasıyla ilk önce derz aralarında köklenen bitkilerin kimyasal yollar ile kurutulması işlemi başlatılmıştır. Bu işlem sırasında bitki kökleri tarafından yerlerinden oynayan ve çıkmış olan pişmiş toprak parçalar, motiflerin durumlarına göre yeniden orijinal yerlerine yerleştirilmiştir. Ardından döşemeyi oluşturan pişmiş toprak parçalarının derzlerinin arasında biriken toprak ince uçlu aletler ve kompresör yardımıyla temizlenmiştir. Bu kuru temizlik işlemi derz aralarına doldurulacak olan harç uygulaması için büyük önem taşımaktadır. Temizlemenin ardından saf su ile ıslatılan döşemenin derz araları antik restorasyon harcı ile doldurulmuştur. Derz aralarına doldurulan harç yumuşak fırçalar ile dövülmüştür. Böylelikle harcın hem sıkışarak alttaki tabakaya ve yandaki parçalara bağlanması hem de özgün uygulamalarda yapıldığı gibi yüzeyden bir miktar aşağıya indirilmesi sağlanmıştır. Bu derz doldurma işlemi ile yağmur ve kar suyunun döşemeyi oluşturan parçaların arasına sızarak kış aylarında donması ile oluşacak genişlemenin yaratacağı tahribatın engellenmesi amaçlanmıştır. Döşeme derzlerinde kullanılan harcın muhteviyatı; hidrolik kireç, 0-1 mm.

⁶ Bkz.: EK II: Mekanlara Göre Korunma Durumu.

elek altı beyaz kum, doğal renklendirici ve mukavemet artırıcı özelliğe sahip çekilmiş 0-1 mm. tuğla-kiremit mili, hazır halde karışım içerisine dahil edilen özel ambalaj harcı (İntonaco) ve beyaz akrilden oluşmaktadır. Uygulaması biten alanlar gün sonunda nemli keten bezleri ile örtülmüş ve böylelikle harcın tam prizlenme süresini sağlıklı bir şekilde tamamlaması sağlanmıştır. Derz aralarına uygulanan harcın prizlenme süresinin tamamlanmasının ardından hassas zımpara kullanılarak döşeme doğal görünümüne kavuşturulmuştur. Tüm bu işlemlerin tamamlanmasıyla döşemenin dış çerçevesi yine aynı restorasyon harcı kullanılarak blokajlı bir bant ile çevrelenmiştir. Bu uygulamanın amacı döşemenin bitiş konturunda oluşacak dağılmayı önlemektir. Döşeme üzerindeki kesinti alanları ise döşemenin bir alt kodunda kalacak şekilde beyaz çakıl taşı doldurulmuştur. Bu durum opus spicatum zemin döşemesini ön plana çıkarmış ve stoa üzerinde bir bütünlüğün oluşmasını sağlamıştır.

Resim 41: Konservasyon Uygulamaları, Pişmiş Toprak Parçaların Derz Temizliği (Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 42: Konservasyon Uygulamaları, Derz Aralarına Harç Uygulaması (Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 43: Konservasyon Uygulamaları Öncesi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 44: Konservasyon Uygulamaları Sonrası
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Bilimsel anlamda yürütülen bu konservasyon çalışmaları in-situ durumda olan zemin döşemesinin uzun vadede korunmasını ve sahip olduğu estetik görünümünün bozulmamasını sağlamıştır. Koruma ve onarım çalışmaları esnasında uluslararası koruma ilkelerine bağlı kalınmış ve döşemeyi oluşturan orijinal malzemenin korunması düşüncesi öncelikli mesele olarak görülmüştür.

6. ZEMİN DÖŞEMESİ MOTİF TASARIMI

Yapım tekniği ve malzemelerin boyutlarına göre oldukça farklı özellikler gösteren antik dönem mozaikleri, motif tasarımları bağlamında da farklı eğilimleri bir arada taşımaktadır. Mozaik sanatının tarihi gelişimi incelendiğinde, kullanılan motif tasarımının geometrik ve figüratif olarak iki kategoride karşımıza çıktığını görmekteyiz (Ovadia, 1980: 18). Bu bağlamda geometrik motifler geniş yüzeyleri kaplamaya elverişli tasarımlar şeklinde, uygulama kolaylığı ve sanatçıya sağladığı yaratıcılık özgürlüğünden dolayı en yaygın kullanılmış motif tasarımlarıdır. Roma döneminde sıklıkla tercih edilen geometrik motifler sıradan bant tasarımlarından, paneller içinde yer alan kutucuklar, dikdörtgenler, çokgenler, eğriler, daireler, sarmallar ve meanderler gibi farklı desenlerden oluşurlar (Dunbabin, 1999: 291). Geometrik motif tasarımları genellikle vazo resimleri ve mimari bezemelerden türetilmişlerdir (Ovadia, 1980: 205). Bu tarz motiflerin yayılmasında çoğu zaman kronolojik bir çizgi takip edilmemektedir (Dunbabin, 1999: 291). Eş zamanlı olarak farklı bölgelerde ortaya çıktığı gibi birbirine benzer iki örnek, birbirinden çok farklı zamanlarda kullanılmış olabilmektedir.

Kibyra Antik Kentinde yer alan opus spicatum zemin döşemelerinde kullanılan malzemenin özelliği ve yapım tekniği sebebiyle figüratif motiflerden ziyade genellikle geometrik motifler tercih edilmiştir. Bu bölümde Kibyra kentinde yer alan opus spicatum döşemeler üzerindeki bordür motifleri ve bu bordür motiflerinin çevrelediği ana motifler ele alınacaktır. Bu doğrultuda uluslar arası mozaik çalışmalarının motif tasarımlarının incelenmesi konusunda temel kaynak kabul edilen 'Le Décor' a (Balmelle, 1985: I/II) bağlı kalınmaya çalışılmıştır ancak döşemenin alışılmışın dışında, farklı boyutlardaki pişmiş toprak parçalar ile oluşturulmuş olması bazı geometrik motif düzenlemelerde farklılıkların olmasına neden olmuştur. Bu sebeple bordür ve ana motifler olarak gruplandırılan bezeme repertuarı teknik malzemenin özellikleri ve uygulama tekniğinin gerektirdiği yönleri ile değerlendirilmiştir. Motif tasarımlarının mekânlar ile ilişkisinin daha iyi anlaşılması için kullanılan bordürlerin mekânlara göre dağılımı EK I' de gösterilmiştir⁷.

⁷ Bkz.: EK I: Mekanlara Göre Kullanılan Motifler.

6.1. Bordür Motifleri

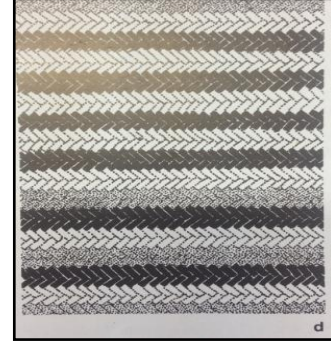
Mozaiklerin vazgeçilmez ögesi olan bordürün amacı, kullanım şekillerine ve seçilen motiflere göre gözü ana kompozisyona yöneltmek ve kompozisyona derinlik katmak amaçlıdır (Özügül, 1996: 2-3). Bordür motifleri, kullanılan motifler arasında en eskileridir ve ortaya çıktıkları dönemlerde belirli bir anlam taşımış olsalar da zamanla bu özelliklerini kaybetmişler ve sadece dekoratif niteliklerini koruyabilmişlerdir (Özügül, 1996: 94-96). En basit modeli bile ait olduğu yapının ölçüleri ve biçimine göre uyarlanan bordür tasarımları tüm döşeme alanının çevresinde kullanıldığında sınır ve dış çerçeve işlevi görürken panellerin çevresinde kullanıldığında ise ayırma elemanına dönüşmektedir. Kibyra' da yer alan opus spicatum döşemeler incelendiğinde tüm döşemeyi çevreleyen ve ana motifi sınırlandıran bu bordür tasarımlarının 45-60 cm. genişliğinde ve uzunlukları birbirinden farklı olarak tasarlandığı görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde bordür motifleri tasarımlarındaki farklılıklara göre altı başlık altında incelenmiştir.

6.1.1. Balıksırtı

Antik Roma mimarlığında, küçük yassı tuğla parçalarının bir sıra sağa bir sıra sola eğik olarak dizilmesiyle meydana gelen balık kılıçına benzer bir duvar ve döşeme örgüsüdür (Tekçam, 2007: 158). Birbirlerine yaklaşık 45 derecelik açıyla art arda yerleştirilmiş pişmiş toprak parçaların oluşturduğu, balıksırtı ya da bir başka ifadeyle başak şeklinde tasarlanmış bu bezemeler opus spicatum zemin döşemelerinin temel motif tasarımı olarak karşımıza çıkmaktadır (Adam, 1999: 346) (*Décor* I, pl. 95d) . Balıksırtı motif tasarımlarının Kibyra I. Teras Ana Caddesinde yer alan 1, 3, 5, 8 ve 9 numaralı geç dönem dükkânları ve doğu stoa zemin döşemelerinde sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca balıksırtı bantlarının bir başka örneği ise Kibyra Odeionu önünde konumlanmış geç dönem dükkânının zeminini oluşturan döşemede de karşımıza çıkmaktadır. Cadde ve dükkân döşemeleri üzerinde çoğunlukla bordür motifi olarak kullanılan balıksırtı bezemesinin burada dikdörtgen bantlar içinde yer alarak ana motifi oluşturduğu görülmektedir.

Resim 45: Kibyra Opus Spicatumlarında Balıksırtı Motifi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Çizim 7: Opus Spicatum
Döşemelerde Balıksırtı Motifi
(Décor I, pl. 95d)

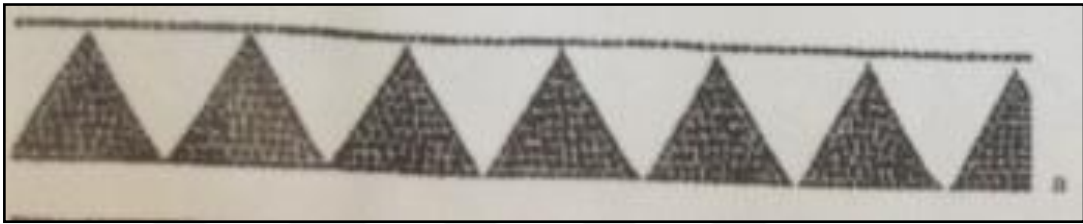
Duvar örgü sistemi olarak da bilinen balıksırtı motifinin ilk olarak nerede kullanıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte İ.S. 1. yy' dan itibaren Anadolu dışındaki opus spicatum zemin döşemelerinde benzer örnekleri karşımıza çıkmaktadır (Benešová, 2001: 136). Anadolu'da ise Laodikeia ve Hierapolis kentlerinde İ.S. 4.-5. yy'a tarihlenen aynı uygulama tekniğine sahip zemin döşemelerinde bu tasarıma rastlanılmıştır.

6.1.2. Üçgenler

Mozaik sanatında tesseralar ile oluşturulmuş döşemelerde bir bant üzerinde, tabanı diğerinin ucuna dayanan üçgenlerden oluşan motif tasarımlarıdır. (*Décor I*, pl.10a) Birbirinin ardı sıra gelen ters şekilde konumlanmış eşkenar üçgenlerden oluşan motif tasarımları Roma dönemi buluşu gibi görünmektedir ve olasılıkla kakma işçiliğinden çıkmıştır (Üstüner, 2002: 101). Ancak tesseredan farklı boyutlardaki pişmiş toprak parçalar ile oluşturulmuş opus spicatum zemin döşemelerinde üçgenlerden oluşan bordürler farklı özellikler taşımaktadır. Bu farklılıklardan en belirginini, bordür bandı içinde zig zag oluşturacak şekilde üçgenlerin arasında yer alan ve normal parçalardan yaklaşık 2 cm daha kalın olan tuğla sırasıdır. Bu kalın hat yatay olarak dizilmiş pişmiş toprak parçalarının

arasında konumlanarak üçgen motiflerinin oluşmasını sağlamıştır. Aralarda oluşan her üçgenin taban uzunluğu ise 55-65 cm. arasında değişmektedir.

Kibyra’ da yer alan opus spicatum döşemelerin üçgenlerden oluşan bordür tasarımları incelendiğinde, I. Teras Caddesinin 88 metrelik stoası boyunca bazı alanlarda oluşan kesintiler dışında hemen hemen tüm stoayı kaplayan döşemenin dış çerçeve işlevi gören sınır bordürlerinin bu tarz tasarımlardan oluştuğu görülmektedir. İ.S. 4.-5. yy örneği olan Laodikeia döşemelerinde de benzer bir sınır bordürü tasarımına gidildiği bilinmektedir.

Çizim 8: Döşemeler Üzerinde Üçgenler
(Décor I, pl.10a)

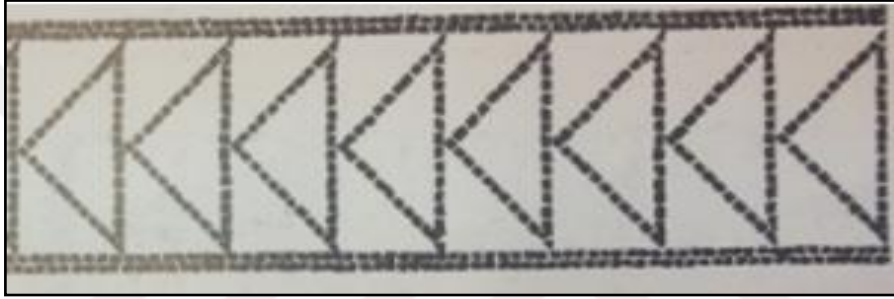

Resim 46: Kibyra Opus Spicatumlarında Üçgenlerden Oluşan Bordür Motifleri
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Üçgenlerden oluşan bu sınır bordürü kent içinde yer alan Odeion önü geç dönem dükkânının zemin döşemesinde dikdörtgen bir panel içinde ana motif tasarımında kullanılmıştır. Aynı teknikle tasarlanmış benzer motif kullanımlarına İ.S. 2 yy’ da Roma örneklerinde ve İ.S. 4.-5. yy’ da Anadolu’ da Laodikeia ve Hierapolis de yer alan zemin döşemelerinde de rastlanılmaktadır.

6.1.3. Üçlü Üçgen Grupları

Doğru açılı bir üçgenin iki kenarında yer alan üçgenlerin oluşturduğu motif tasarımlarıdır. (*Décor* I, pl.16e) Yatay olarak dizilmiş pişmiş toprak parçalardan oluşan bu üçlü üçgen gruplarının ilk kullanım tarihi ve yeri kesin olarak bilinmese de diğer tüm geometrik motifler gibi vazo resimleri ve mimari bezemelerden türetilmiş oldukları düşünülmektedir. Bu şekilde bir motif tasarımı I. Teras Caddesinin 3 ve 5 numaralı geç dönem dükkânlarında ve doğu stoada ana motifin etrafını çevreleyen dikdörtgen bantların içinde karşımıza çıkmaktadır.

Çizim 9: Döşemeler Üzerinde Üçlü Üçgen Grupları
(*Décor* I, pl.16e)

Resim 47: Kibyra Opus Spicatumlarında Üçlü Üçgen Bordür Motifleri
(Kibyra Kazıları Arşivi)

6.1.4. Balık Pulu

Dairesel bir bezeme türü olan balık pulu motifi yarım dairelerin birbirlerinin üzerine gelecek şekilde yerleştirilmesine dayanır. Çeşitli varyasyonları olan bu motif tasarımının çeyrek dairelerin üst üste gelmesi ile tasarlanmış örneğine Kıbyra’ da yer alan opus spicatum zemin döşemelerinde rastlanılmaktadır. Bezemenin orijinalinin metal sanatından geldiği düşünülmektedir (Ovadia, 1980: 155). Her ne kadar kaynağını metal sanatından almış olsa da balık pulu motifinin Myken seramik sanatında da sıklıkla tercih edilen bir bezeme türü olduğu bilinmektedir (Ovadia, 1980: 155).

Yarım olarak tasarlanmış balık pulu motifi I. Teras Caddesinin doğu stoasında yer alan zemin döşemesinde ana motifleri çevreleyen dikdörtgen paneller içinde bordür bezemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Opus spicatum tekniği ile yapılan Anadolu döşemelerinde benzer motif tasarımı İ.S. 4.-5. yy.’ a tarihlenen Laodikeia örneğinde yer almaktadır.

Resim 48: Kıbyra Opus Spicatumlarında Balık Pulu Bordür Motifleri

(Kıbyra Kazıları Arşivi)

6.1.5. Dörde Bölünmüş Kareler

Dikdörtgen bantlar içinde çapraz bir bant yardımıyla dört eşit parçaya bölünmüş karelerden oluşan bordür motifleridir. (*Décor* I, pl. 16c) Birbirini dar açılar ile kesen şeritlerin arasında kalan üçgenlerden oluşan bu basit geometrik motif tasarımı ilk kazıma bezekli kalkolitik kaplarla birlikte kültürler boyunca sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Ovadia, 1980: 142). Bu tarz bir motif tasarımı I. Teras Caddesinin doğu stoasında çok az sayıda görülmektedir ve diğer bordür motiflerinden farklı olarak genişlikleri 65-70 cm.

arasında değişmektedir. Aynı uygulama tekniği ile yapılmış Anadolu örneklerinde bu tarz bir motif düzenlemesi İ.S. 4. – 5. yy.' a tarihlenen Laodikeia Antik kenti örneklerinde görülmektedir.

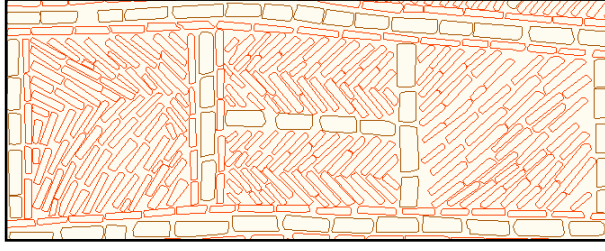
Çizim 10: Döşemeler Üzerinde Dörde Bölünmüş Kareler
(Décor I, pl. 16c)

Resim 49: Kibyra Opus Spicatumlarında Dörde Bölünmüş Kare Bordür Motifleri
(Kibyra Kazıları Arşivi)

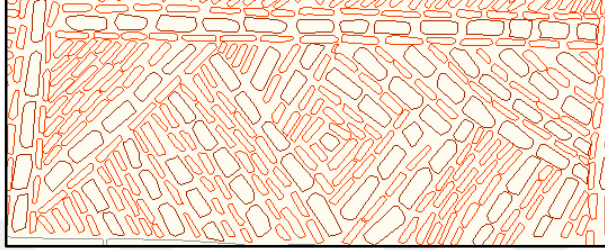
6.1.6. Düzensiz Geometrik Şekiller

I. Teras Caddesi doğu stoasında ve 3 numaralı dükkânda dikdörtgen bantlar içinde düzensiz geometrik şekillerin tercih edildiği bordür tasarımlarına rastlanılmıştır. 3 numaralı dükkânda yer alan bordür tasarımı hemen giriş kapısının önünde yer almaktadır ve iç örgüsü geometrik düzenlemelere gidilmeden karışık bir şekilde tasarlanmıştır. Stoda da yer alan bordür ise dışta iki kare ve ortada iki dikdörtgene ayrılmıştır. İç örgüleri, bir kare motif hariç diğerlerinde balıksırtı tasarımındadır. Farklı yapım tekniğine sahip mozaik döşemelerde de karşılaşılan bu durum motif tasarımlarında dolgu bezemesi kullanımı olarak değerlendirilebilir.

Çizim 11: Düzensiz Geometrik Şekillerden Oluşan Bordür Tasarımı, Portiko

(Kibyra Kazıları Arşivi)

Çizim 12: Düzensiz Geometrik Şekillerden Oluşan Bordür Tasarımı, 3 Numaralı Dükkân.

(Kibyra Kazıları Arşivi)

6.2. ANA MOTİFLER

6.2.1. Rozetler

Çeşitli varyasyonları bulunan rozet motifleri genellikle erken dönemlerden başlayarak Mezopotamya' da ve daha sonra Ege kültürlerinde seramik üzerinde süsleme bezeği olarak görülmektedir (Şahin, 2004: 31). Vazo resimleri, metal sanatı, mezar lahitleri ve tekstil gibi çok geniş bir kullanım alanına sahip olan rozet motiflerinin mozaik zeminlerde kullanılmaya başlanması, mozaiklerin mimariyle ilişkisinden kaynaklanmış olmalıdır (Demirer, 2004: 58). Ancak çiçeği andıran bu rozet motiflerinin vazo resimlerinde kullanılan şeklinin geç tarihlerde zemine uygulandığı görülmektedir. Geniş bir coğrafyada kullanılmış olan rozetler Asur, Pers, Babylonia, Mısır, Küçük Asya ve batıda Yunanistan, İtalya ve Sicilya' da taban mozaiklerinin yaygın bir motifi olarak karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 2004: 31).

I. Teras Caddesinde yer alan döşemelerde ana motif konumunda geometrik olarak tasarlanmış dört adet rozet motifi yer almaktadır. Bu rozet motiflerinden bir tanesi 5 numaralı geç dönem dükkânının ana motifidir ancak dairesel dış hattı dışındaki alanları iyi korunamamış olduğundan tasarımı hakkında fikir sahibi olunamamaktadır.

Resim 50: I. Teras Caddesi 5 Numaralı Dükkânda Yer Alan Rozet Motifi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

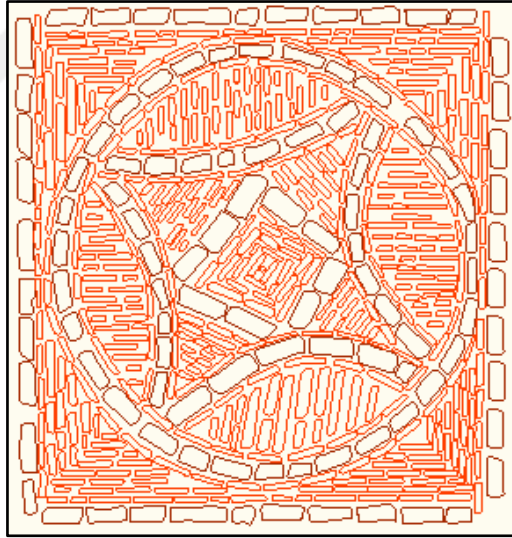
Çizim 13: I. Teras Caddesi 5 Numaralı Dükkânda Yer Alan Rozet Motifi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

I. Teras Caddesi doğu stoasının döşeme ile kaplı alanının yaklaşık 15. metresinde 1 numaralı rozet motifi yer almaktadır. Etrafı dikdörtgen bantlarla sınırlandırılmış olan ve yaklaşık 1.50 m.'lik kare bir çerçeve içinde yer alan bu rozet motifinin içinde basit geometrik düzenlemelere gidilmiştir. Ana motifin dış hattını oluşturan çembere teğet şekilde içte bir içbükey kare yer almaktadır. Bu sayede içbükey karenin kenarları ve dış hat

arasında oval desenler oluşmuştur. Rozet motifinin merkezinde ise dıştaki içbükey kareye teğet baklava dilimi tasarımı görülmektedir.

Resim 51: Doğu Stoda Yer Alan 1 Numaralı Rozet Motifi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

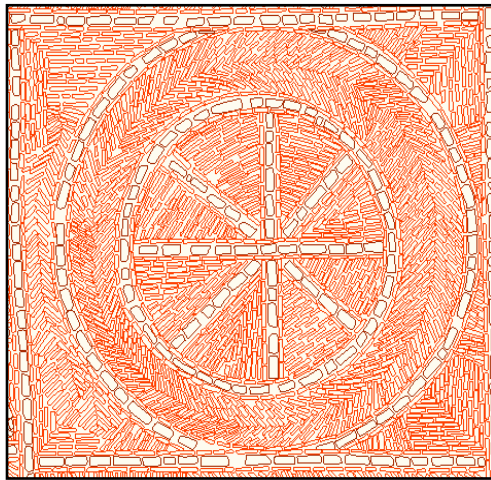
Çizim 14: Doğu Stoda Yer Alan 1 Numaralı Rozet Motifi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

2 numaralı rozet motifi ise 1 numaralı rozetin yaklaşık 5 metre kuzeyinde yer almaktadır. 2.50 m.'lik kare bir çerçeve içinde yer alır ve rozetin dış hattını oluşturan bir çember ve onun içinde daha ufak boyutlu ikinci bir çemberden oluşmaktadır. İçteki küçük çember dört düz çizgi ile sekiz eş parçaya bölünmüştür. 2 numaralı rozet motifi bu tasarımı

ile Roma dönemi oyunu olan *tabula lusoria*' yı andırmaktadır (Campbell, 1988: 12). Ayrıca sahip olduğu tasarımı nedeniyle *Christogram*' a benzerliği de dikkat çekmektedir. Geç döneme ait bir döşemede yer aldığı için Hristiyanlık ile ilişkilendirilebilir ancak bu motif her ne kadar dinsel bir anlam taşıyormuş gibi gözükse de aslında neolitik dönemden itibaren vazo resimlerinde kullanılan geometri bir bezemedir (Avşar, 2011: 126). Bu şekilde tasarlanmış benzer bir rozet motifine opus spicatum tekniği ile yapılmış ve İ.S. 4.-5. yy' a tarihlenen Laodikeia' da Kiliseli Peristylli Ev alanının portikosunda yer alan zemin döşemesinde rastlanılmaktadır.

Resim 52: Doğu Stoda Yer Alan 2 Numaralı Rozet Motifi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

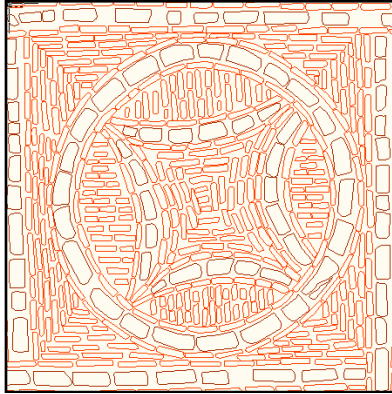

Çizim 15: Doğu Stoda Yer Alan 2 Numaralı Rozet Motifi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

I. Teras Caddesinin doğu stoasındaki son rozet motifi ise döşeme ile kaplı alanının yaklaşık 40. metresinde görülmektedir. Çevresi dikdörtgen bantlarla çevrili olan ve 1.10 m.' lik kare bir çerçevede içinde ana motifi oluşturan bir çember ve içte bu çembere teğet şekilde konumlandırılmış bir içbükey kare yer almaktadır. Çemberin içinde yer alan teğet içbükey kare sayesinde kenarlarda dört adet oval geometrik desen oluşmuştur (*Décor* I, pl. 45a).

Resim 53: Doğu Stoda Yer Alan 3 Numaralı Rozet Motifi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Çizim 16: Doğu Stoda Yer Alan 3 Numaralı
Rozet Motifi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Çizim 17: Döşemeler Üzerinde Rozet Motifi
(*Décor* I, pl. 45a)

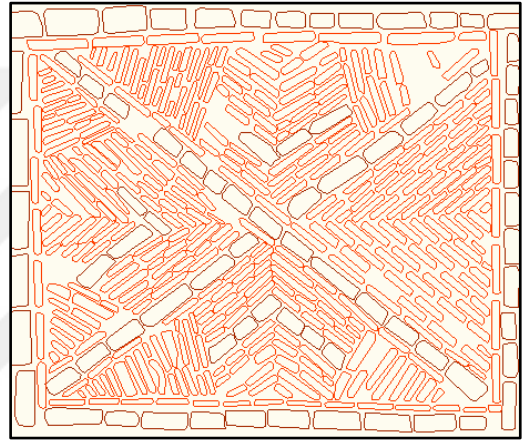
6.2.2. Kareler

Basit bir geometrik motif olan kareler tek başına kullanıldıkları gibi ortalarına değişik bezemeler yapılarak farklı varyasyonları da oluşturulmaktadır (Balmelle, 1985: I-189). Bu tip yüzeysel motifler ilk kazıma bezekli kalkolitik kaplarla birlikte insan

kültürünün bulunduğu her yerde ve her dönemde sıklıkla kullanılmışlardır (Ovadia, 1980: 143). I. Teras Caddesi doğu stoasında yer alan döşemelerde kare motif tasarımlarında 4 tip farklılaşma görülmektedir. Birincisi, ortasında bir sıra kalın kiremit bordür ile çapraz olarak dört eşit parçaya ayrılmış karelerden oluşan ana motiftir. Yaklaşık olarak 140x140 cm. ölçülerindeki bu 4 ana motif ortada çapraz bir bant ile dört eş üçgen parçaya bölünmüştür ve bu sayede oluşan üçgenlerin iç örgüsünde belli bir bezeme stili gözetmeksizin düzensizdir bir tasarıma gidilmiştir.

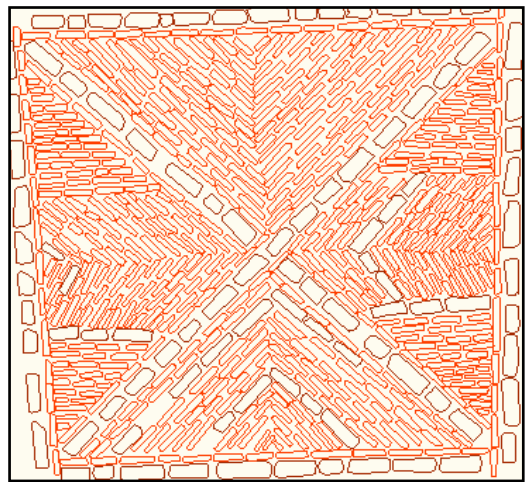
Resim 54: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 1 Numaralı Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Çizim 18: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 1 Numaralı Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

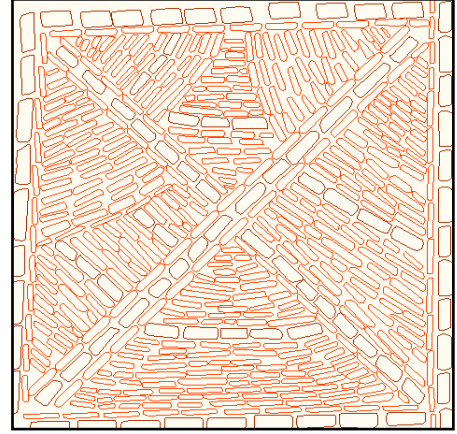
Resim 55: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 2 Numaralı Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Çizim 19: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 2 Numaralı Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

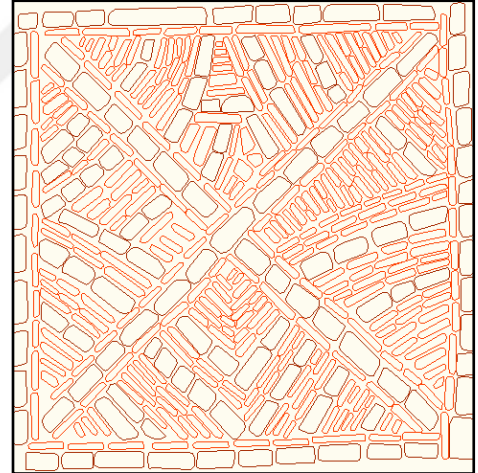
Resim 56: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 3 Numaralı
Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Çizim 20: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 3
Numaralı Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 57: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 4 Numaralı
Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

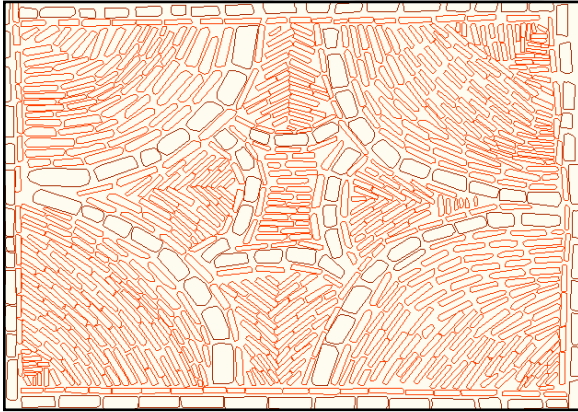

Çizim 21: Doğu Stoda Yer Alan 1. Tip 4
Numaralı Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

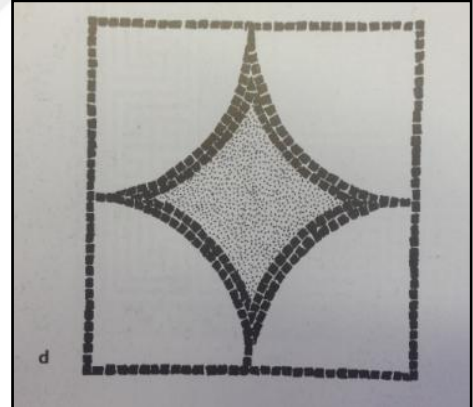
İkinci tip kare ana motif tasarımı ise 170x170 cm. ölçülerindeki ana motifin sınırlarını oluşturan dik açılı kenar uzunluklarının ortasına teğet konumlanmış bir içbükey kare yerleştirilmiştir. (*Décor*, II, pl. 293d). Literatürdeki adıyla sıkıştırılmış kareler olarak bilinen bu tasarımın merkezinde ikinci bir içbükey kare daha yer almaktadır. Kare formlu ana motif düzenlemelerinde diğer tipin aksine bu tipin döşeme üzerinde tek örneği vardır.

Resim 58: Doğu Stoda Yer Alan 2. Tip Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Çizim 22: Doğu Stoda Yer Alan 2. Tip
Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

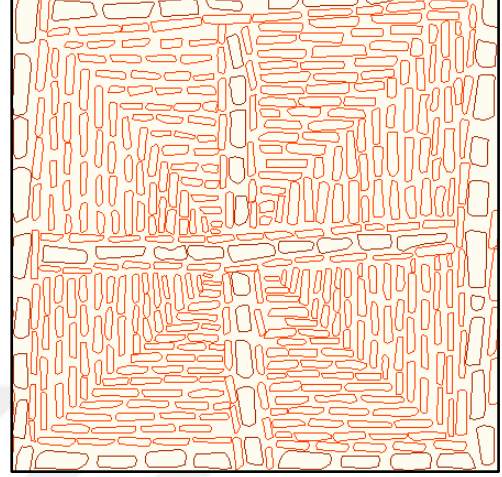

Çizim 23: Merkezinde Sıkıştırılmış
Kareler Olan Kare Motifler.
(Décor, II, Pl. 293d).

Üçüncü tip olan kare ana motif tasarımı ise 2 ve 7 numaralı geç dönem dükkânlarının zemin döşemelerinde yer almaktadır. Merkezinde birbirini dik kesen iki bant ile dört eş kareye bölünmüştür ve iç örgüsü birbirinden farklı ve düzensiz şekilde tasarlanmıştır.

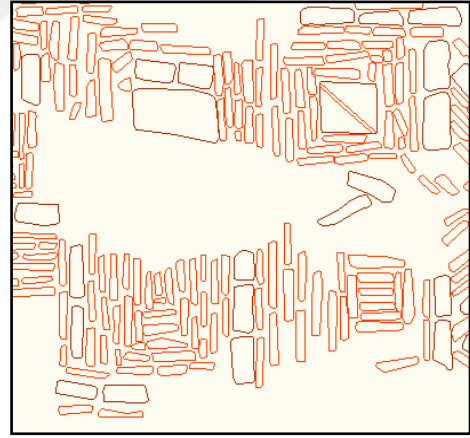
Resim 59: Doğu Stoa 2 Numaralı Dükkânda Yer Alan
3. Tip Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Çizim 24: Doğu Stoa 2 Numaralı Dükkânda Yer Alan
3. Tip Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Resim 60: Doğu Stoa 7 Numaralı Dükkânda Yer Alan
3. Tip Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

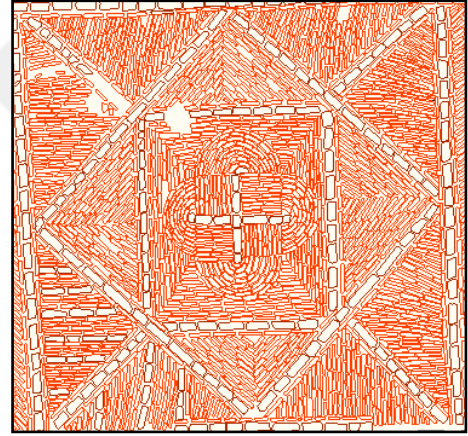
Çizim 25: Doğu Stoa 7 Numaralı Dükkânda Yer Alan
3. Tip Kare Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Dördüncü ve son kare tasarımlı ana motif düzenlemesi 8 numaralı dükkânda yer alan Hz. Süleyman düğümü olarak bilinen motif tasarımıdır. Bu bezeme unsuru literatürdeki adıyla zincir düğüm, âşık düğümü ya da sonsuz düğüm olarak da bilinmektedir (Demirer, 2013: 57). Sanatın diğer dallarında benzer örnekleri henüz bilinmeyen bu motif İ.Ö. 1. yy.' dan başlayarak İtalya' daki birkaç merkezde görülmeye

başlamıştır (Ovadia, 1980: 42). Bu motifin ilk ve yaygın olarak Pompei ve Spolato' da görülmesi yerel sanatçılar tarafından burada yaratıldığını akla getirmektedir (Şahin, 2004: 32). I. Teras Caddesinin 8 numaralı dükkânında yer alan Hz. Süleyman düğümü köşelerinden birbirine teğet iç içe 3 karenin merkezinde yer almaktadır. En dıştaki kare çerçevenin içinde yer alan ikinci karenin kenar uzunluklarından dıştaki karenin köşelerine doğru çizgiler yapılmıştır. Bu sayede oluşan tüm üçgenlerin iç örgüsü yatay şekilde tasarlanmıştır. Yapım tekniği opus spicatum olan Anadolu döşemelerine bakıldığında Hz. Süleyman Düğümü tasarımının kullanıldığı bir örneğe rastlanılmamıştır ancak İ.S. 4. yy' a tarihlenen Laodikeia Kiliseli Peristylli Ev portikosunda benzer şekilli diğer kare ana motif tasarımları görülmektedir.

Resim 61: Doğu Stoa 8 Numaralı Dükkânda Yer Alan Hz. Süleyman Düğümü Motifi (Kibyra Kazıları Arşivi)

Çizim 26: Doğu Stoa 8 Numaralı Dükkânda Yer Alan Hz. Süleyman Düğümü Motifi. (Kibyra Kazıları Arşivi)

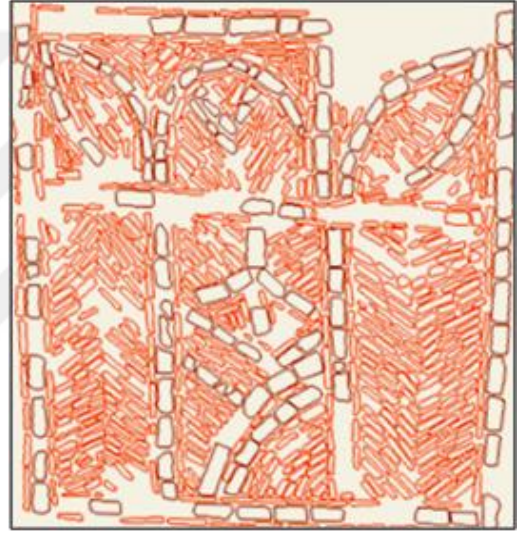
6.2.3. Dikdörtgenler

Basit bir geometrik bezeme olan dörtgen formlu ana motifler aynı eşkenar dörtgenler gibi tek başına ya da ortalarına değişik bezemeler yapılarak farklı varyasyonları ile mozaik sanatında sıklıkla tercih edilmişlerdir. Arkaik dönem seramiklerinde yaygın olarak kullanıldıkları bilinen dikdörtgen formlu bezeme unsurlarının mozaik sanatçıları tarafından vazo resimlerinden esinleneler kullanılmış oldukları düşünülebilir. I. Teras Caddesi Doğu Stoasının yaklaşık olarak 25. metresinde yer alan dikdörtgen formlu ana motif bu alandaki döşemeler üzerindeki tek örnektir. Bu ana motif dört eşite yakın

dikdörtgen banda bölünmüştür. Bu bantlardan üçü yan yana yer alırken biri üstte bu üç alanı sınırlandırır şeklindedir. Yan yana üç bandın kenarda ikisi balıksırtı motifi ile örülüdür ve ortadaki bantta birbirine ters üçgenler yer almaktadır. Üstte yer alan dördüncü bantta yanlarda iki balık formlu oval motif ve ortada yarım daire yer almaktadır. Bu tarz tasarlanmış bir dikdörtgen ana motif örneğine İ.S. 4. yy' a tarihlenen Laodikeia Kiliseli Peristylli Ev portikosunda rastlanılmaktadır.

Resim 62: Doğu Stoda Yer Alan Dikdörtgen Formlu Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

Çizim 27: Doğu Stoda Yer Alan Dikdörtgen Formlu Ana Motif
(Kibyra Kazıları Arşivi)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (DEĞERLENDİRME)

1. KARŞILAŞTIRMA

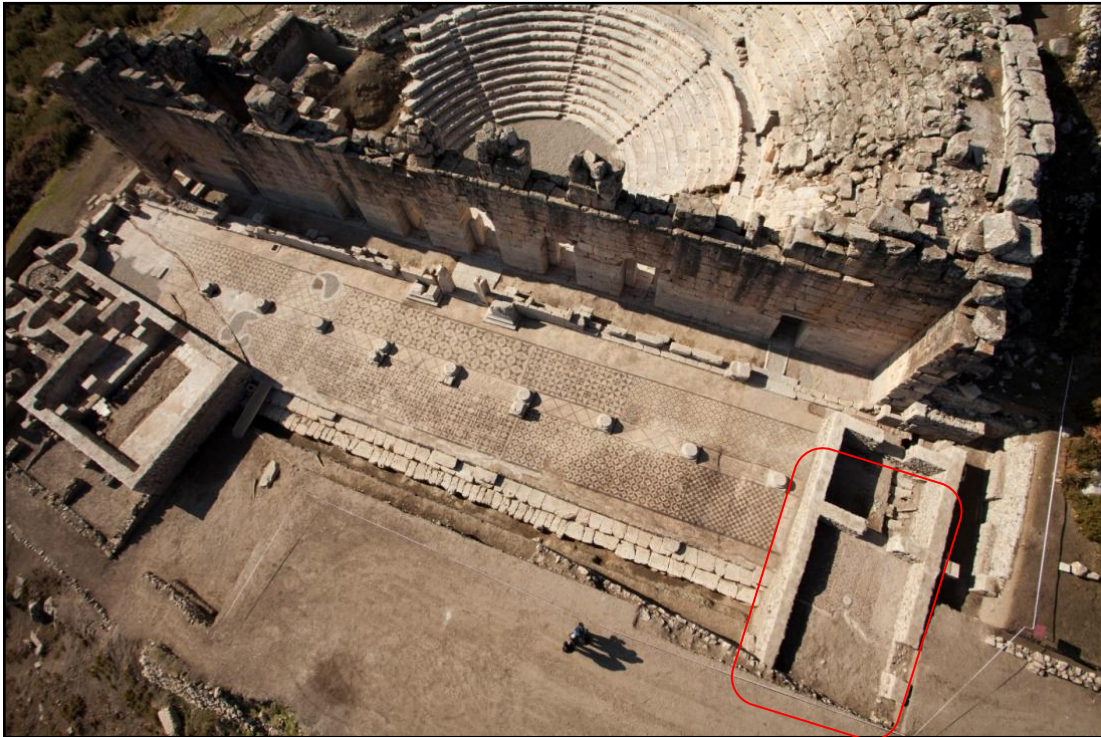
Çalışmanın bu bölümünde Güneybatı Anadolu ve Anadolu dışındaki diğer opus spicatum zemin döşemeleri incelenecektir. Bu doğrultuda farklı kentlerin farklı mekânlarında yer alan döşemelerin Kibyra opus spicatumları ile benzer özelliklere sahip olup olmadıkları sorgulanacaktır. Bu aşamada öncelikle Kibyra antik kenti içinde yer alan diğer opus spicatum döşemeler ardından Anadolu'nun farklı antik kentlerinde yürütülen kazı çalışmaları sonucunda gün yüzüne çıkarılan diğer opus spicatum örnekler ve son olarak ise Anadolu dışında, özellikle opus spicatum döşeme türünün ana vatanı olan İtalya'da yer alan döşemeler incelenecektir. Bu kapsamda döşemeler arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla ait oldukları mekânların özellikleri ve bezeme repertuarları stil açısından birbirleri ile karşılaştırılacak farklılıklar ve benzerlikler belirlenmeye çalışılacaktır. Çalışmanın bu kısmı bölgesel olarak döşemenin yapım farklılıklarının ortaya çıkmasına ve Kibyra' da yer alan döşemelerin tarihlendirilmesine yardımcı olacaktır.

1.1. Kent İçindeki Örnekler

Kibyra Antik Kenti'nde bugüne kadar kazısı yapılmış alanlar içinde I. Teras Caddesi portikosu ve geç dönem dükkânlarında yer alan opus spicatum döşemelerin benzerleri Kibyra Bouleuterion/Odeion'u önünde konumlanan geç dönem işliğinin zemininde yer almaktadır. Odeion/Bouleuterion yapısının ön alanında gerçekleştirilen 2011 yılı kazı çalışmaları sonucunda bu alanda oldukça yoğun bir Geç Antik Çağ yapı grubuyla karşılaşmıştır. Toplamda 9 adet olan bu geç dönem yapıları, birbirinden farklı seviyelerde ortaya çıkarılmış, seviye farkına koşut olarak farklı mimari tekniklerle yapılmışlardır (Özüdoğru, 2012: 48). Genellikle küçük moloz taşlar ve devşirme bloklardan, kireç harç kullanılarak inşa edilmiş olan bu geç dönem yapılarından ele geçen buluntular kentin yaşam evreleri ve bunların sosyo-ekonomik değişimi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Özüdoğru, 2012: 48-49).

Bu geç dönem yapılaşmaları incelendiğinde ilk olarak Odeion/Bouleuterion merkezinde bir yüzü yapıya dayandırılmış dörtgen planlı bir yapı kalıntısı görülmektedir. Odeion/Bouleuterion' un kuzey ante duvarı ile parados kapısı arasında ise farklı mimariye

sahip başka bir yapı ve bunun hemen önünde doğu-batı doğrultulu, zemini opus spicatum döşeli ve iki odalı bir yapı kalıntısı daha yer almaktadır. Yapıların işlevlerinin belirlenmesinde Odeion/Bouleuterion'un merkezindeki yapıdan kuzey köşedeki yapıya uzanan su alt yapı sistemi ve bu yapı grubunun çevresinde yoğun miktarda amorf unguenteriumların sağlam veya parçalar halinde ortaya çıkarıldığı çöp çukurlarının bulunması etkili olmuştur. Bu alanlar buluntu konseptleri ile bir arada değerlendirildiğinde, Odeion/Bouleuterion'un merkezindeki yapının bir havuz, kuzey köşedekinin seramik hamuru elde edebilmek amacıyla tasarlanmış bir işlik ve iki odalı büyük yapının ise bu işlikte üretilen seramiklerin satışa sunulduğu bir dükkân olduğu sonucuna varılabilir. Nitekim bu alanın zemininde diğerlerinin aksine estetik ve kullanışlı bir döşeme yer almaktadır ve döşemenin hemen üst seviyesinden sağlam durumda unguentarium kaplar ele geçirilmiştir. Bu dükkân 10 m. uzunluğundadır ve art arda sıralanmış iki odaya bölünmüştür. İlk oda 4.90 m. x 4.10 m. ebatlarındadır ve zemini sıkıştırılmış kireç ve topraktan oluşmaktadır. İkinci oda ise hemen hemen diğer oda ile aynı boyutlardadır ve zemininde opus spicatum döşeme yer almaktadır. Bu yapı kompleksi Odeion/Bouleuterion stoası mozaikli alan üzerinde yer aldığı için belgeleme ve fotoğraflama işlemlerinin ardından kaldırılmıştır.

Resim 63: Odeion/Bouleuterion ve Geç Dönem İşlik Yapısı
(Kibyra Kazı Arşivi)

Satış dükkânında yer alan döşemenin tasarımına bakıldığında ise I. Teras Caddesi örnekleriyle aynı bordür motiflerine sahip olduğunu ancak merkezde yer alan bir ana motifin tasarlanmadığını görmekteyiz. Kuzey-güney yönünde 9 sıra banttıan oluşan döşeme bu 9 sıra bandın altında ve üstünde doğu-batı doğrultusunda uzanan sınır bordürlerine sahiptir. Dış kısımlarda yer alan tüm bantlar birbirine ters üçgenlerden oluşturulmuş sınır bantları şeklinde tasarlanmıştır. Bu tasarım şekli I. Teras Caddesindeki döşemeler ile aynı stildedir. Ortada yer alan bantlarda ise sırasıyla tasarım şu şekildedir; üç sıra balıksırtı iç örgüsüne sahip bant, ardından iki sıra birbirine ters üçgenlerden oluşan bant ve son olarak yine iki sıra balıksırtı iç örgüsü ile tasarlanmış bant. İlk üç bandın altında sınır bordüründen başka yatayda bir bant daha tasarlanmıştır. Bu bandın iç tasarımı da balıksırtı örgüsü şeklindedir. I. Teras Caddesine göre daha yalın geometrik motiflerden oluşan bu döşemelerin bulunduğu yapı, alanda ele geçen tüm buluntular ve mimari özellikler değerlendirildiğinde İ.S. 5-6. yüzyıllara tarihlendirilmektedir.

Resim 64: Odeion Önü Geç Dönem İşlik Yapısı
(Kibyra Kazıları Arşivi)

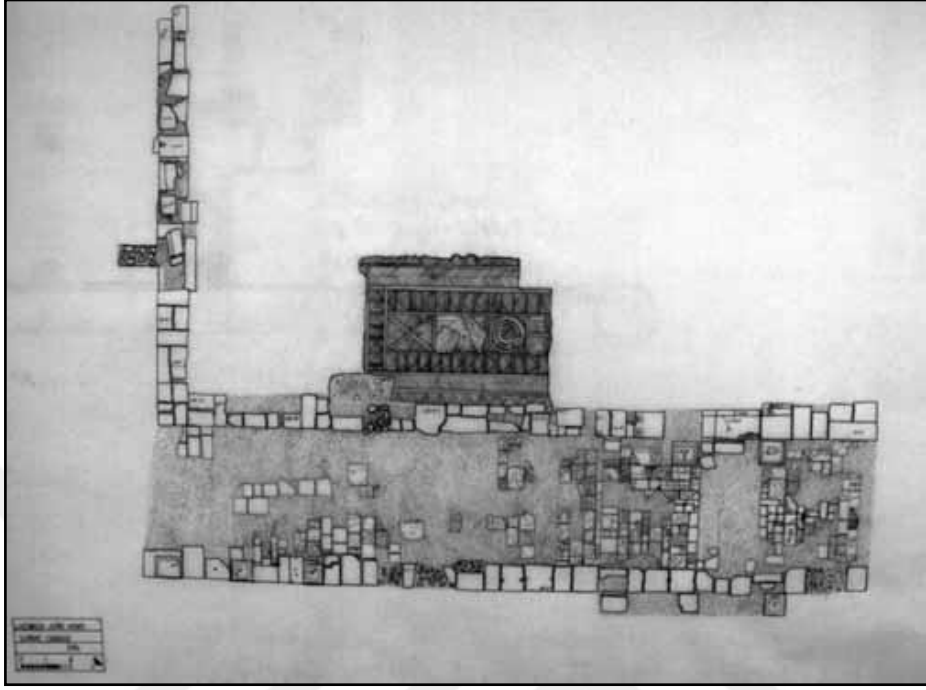
Resim 65: Odeion Önü Geç Dönem İşlik Yapısı
Zemin Döşemesi
(Kibyra Kazıları Arşivi)

1.2. Anadolu'daki Örnekler

Anadolu' da yer alan opus spicatum döşemeler üzerinde kapsamlı bir bilimsel çalışma bulunmamaktadır ancak yinede bugüne kadar Anadolu antik kentlerinde yürütülen kazı çalışmaları raporları incelendiğinde benzer örneklerin varlığı görülmektedir. Bu doğrultuda Kibyra' dan farklı bölgelerde yer alan örneklerin Phrygia bölgesindeki Laodikeia ve Hierapolis, Lykia bölgesindeki Patara ve Karia bölgesindeki Stratonikeia antik kentlerinde yer aldığı bilinmektedir. Bu kentlerde yer alan döşemeler ve ait oldukları mekânları incelemeye komşu kent Laodikeia' dan başlamak döşemeler arasındaki yakınlık ilişkisini görebilmek açısından faydalı olacaktır.

Kibyra' ya yaklaşık 110 km. uzaklıkta yer alan Laodikeia Antik Kentinde; Tapınak A, A Evi, Kiliseli Peristilli Ev ve Yeşillerin Jokey Kulübü olarak isimlendirilen yapı komplekslerinin farklı mekânlarında opus spicatum zemin döşemelerine rastlanılmaktadır. Bu yapılardan Tapınak A kentte yer alan Suriye Caddesi'nin kuzey yanında dikdörtgen geniş avlunun sonunda yer alır. Bu avluya ait güney batı portikoda 2004 yılında yapılan kazılar sonucunda geometrik motiflerden oluşan opus spicatum döşemeler açığa çıkartılmıştır. Kibyra örneğinde olduğu gibi açık alan özelliği gösteren tapınak portikosunda yer alan döşemeler motif tasarımları bakımından da benzer nitelikler taşırlar. Burada yer alan döşemelerin bezeme repertuarları incelendiğinde; tasarımın ortada 1.40 m. genişliğinde ana panel ve bunun iki yanında simetrik olarak düzenlenen daha dar panellerden oluştuğunu görebiliriz (Şimşek, 2005: 426). Ayrıca sütunlu galerinin içinde ve portik arka duvarı önünde 0.40 m. genişliğindeki üçgenlerden oluşan sınır bandı yer almaktadır. Bu şekilde ana motifleri sınırlandıran üçgenlerden oluşan bantların Kibyra' da ki döşemelerin sınır bordürleri ile aynı tasarıma sahip olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Sınır bordürlerinden içe doğru üçüncü sırada simetrik olarak düzenlenmiş ve merkezdeki geniş bandı çeviren dikdörtgen panoların içine bir eşkenar ve iki dik üçgenlerden oluşan kuşaklar yerleştirilmiştir. Ana motif konumunda merkezde yer alan iç içe dairenin iki yanında yine iç içe şekilde tasarlanmış karelerin yerleştirildiği panolar görülmektedir. Dış tarafta ise çapraz şekilde eşit olarak dört üçgene bölünmüş dikdörtgen formlu geometrik bezeme yer almaktadır (Şimşek, 2005: 426). Kazı çalışmaları esnasında ele geçen buluntular tapınak ve avlusunun İ.S. 2. yy.ın ikinci yarısından İ.S. 7. yüzyılın ilk yarısına kadar çeşitli değişimlerle kullanıldığını göstermektedir (Şimşek, 2006: 464). Bu

alanın en aktif olduğu dönem ise İ.S. 4. – 5. yıllarıdır ve olasılıkla döşemeler bu tarihte yapılmış olmalıdır (Şimşek, 2006: 464).

Çizim 28: Tapınak A Güney Portiği Döşemeleri
(Şimşek, 2005: 433)

Laodikeia kentinde yer alan döşemelerin bulunduğu diğer bir alan ise A Evi olarak isimlendirilen yapı kompleksidir. A Evi Suriye Caddesinin kuzey yanında yer alır, 47 mekân ve 5 dükkândan oluşur (Şimşek, 2009: 113). Sundurma çatılı iç avlusu, çeşmesi, havuzu, ekmek fırını ve bu alanın çevresine sıralanmış odaları ile tipik Roma Dönemi sivil konut mimarisini yansıtan bu kompleksin bazı alanları sonraki dönemlerde üretim atölyelerine dönüştürülmüştür. Bu dönüşüme bağlı olarak mekânların bazılarının tabanlarında opus spicatum ve düz tuğla döşemeler görülmektedir (Şimşek, 2012: 104). Bu taban döşemelerinin görüldüğü alanlardan olan kuyulu ve pithoslu mekânlar üretim alanlarıdır ve su alt yapı sistemine sahiptir. Kibyra kentinde de benzer bir durumun varlığı bu tip döşemelerin üretim ve su alt yapı sistemine ait alanlar için özellikle tercih ediliyor olması fikrini güçlendirmektedir. Mekânsal bağlamda kuvvetli bir benzerlik sergileyen döşemelerin bezeme repertuarları da büyük ölçüde benzerdir. A evi yapı kompleksinde yer alan döşemelerin motif tasarımları genel olarak incelendiğinde balıksırtı, üçgenler, dairelerden oluşan ana motifler ve yatay çizgiler şeklinde geometrik desenler görülmektedir. Tapınak A güney portikosu döşemeleriyle aynı tasarıma sahip bu

döşemeler, kazı sonucunda açığa çıkan veriler değerlendirildiğinde muhtemelen mekânların II. kullanım evresi olan İ.S. 4. yy.' in 2. yarısı-İ.S. 5. yy.' in sonuna tarihlendirilebilir (Şimşek, 2008: 415).

Çizim 29: Laodikeia A Evi Planı
(Şimşek, 2008: 43)

Resim 66: Laodikeia A Evi, Kuyulu Mekân Zemin Döşemesi
(<http://laodikeia.pau.edu.tr/tr/sayfa/tapinak-a-ve-dogu-sokak-2>)(13.06.2015)

Resim 67: Laodikeia A Evi, Pithoslu Mekân Zemin Döşemesi
(<http://laodikeia.pau.edu.tr/tr/sayfa/pithoslu-mekan-2>)(13.06.2015)

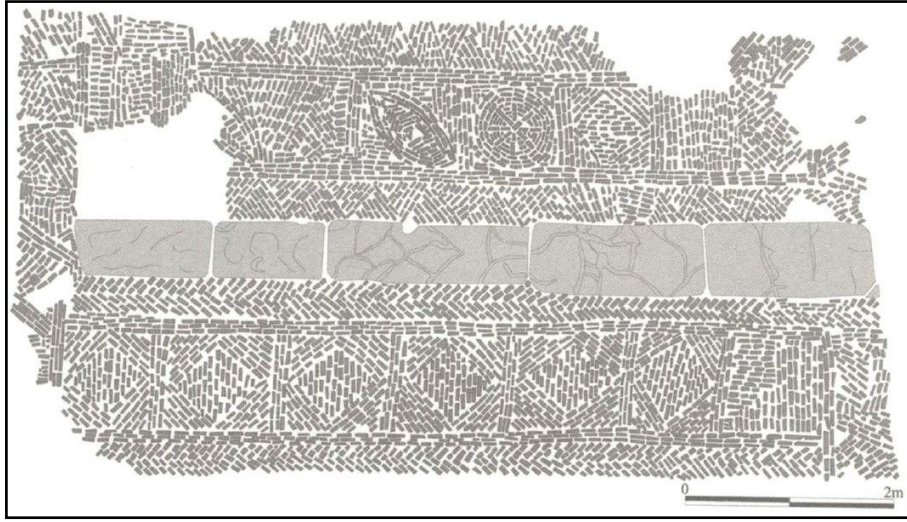
Benzer örneklere sahip bir diğer yapı kompleksi ise Kiliseli Peristilli Ev olarak isimlendirilen alandır. Bu alan Kuzey Tiyatroya ulaşan Tapınak A Doğu sokağında yer almaktadır (Şimşek, 2012: 106). Kibyra' da yer alan portiko döşemeleri ile muazzam bir benzerlik içinde olan döşemelerin bir kısmı bu mekânın dış narteks kısmında

bulunmaktadır. Narteks kısmının güney bölümünde çevresi balıksırtı iç örgülü bantlar ile sarılı, birbirinin devamı şeklinde yedi adet kare motif yer alır. Kare alanlar yan yana yerleştirilmiş üçer tuğla sırası ile oluşturulmuş olup altısının iç örgüsü baklava dilimi desenlidir (Şimşek, 2012: 107). Bu motif diğer tasarımların aksine Kıbyra’ da görülmemektedir. Döşemenin Kuzey bölümünde ise etrafı bir ters bir düz üçgenlerden oluşan zikzak bordür motifleri ile çevrili birbirinin devamı şeklinde yedi kare alan yer alır (Şimşek, 2012: 107). Bu alanlar güney bölümünde olduğu gibi yan yana yerleştirilmiş üçer tuğla sırası ile oluşturulmuştur. Kare alanlar içinde geometrik desenlerin yanı sıra daire içinde christogram ve iki adet oval geometrik motif yer alır (Şimşek, 2012: 107). Bu tasarımın aynısı Kıbyra I. Teras Caddesi portikosunda da görülmektedir. Yapıda ele geçen sikkeler ve diğer buluntular İ.S. 4. yy’ dan 7. yy. başına kadar farklı düzenlemeler ile yapının sürekli olarak kullanıldığını oraya koymuştur (Şimşek, 2012: 108).

Resim 68: Laodikeia Kiliseli Peristilli Ev Zemin Döşemesi

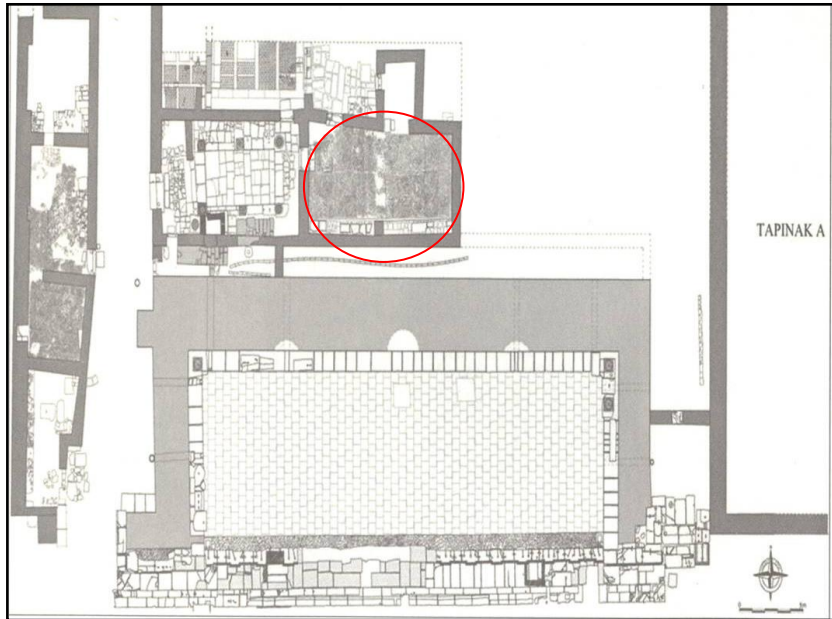
(<http://laodikeia.pau.edu.tr/tr/sayfa/kiliseli-peristilli-ev-2>) (13.06.2015)

Çizim 30: Laodikeia Kilisesi Peristilli Ev Opus Spicatumları

(Şimşek, 2012: 120)

2011 yılında Septimius Severus Nymphaeumu' nun kuzeyinde yapılan kazı çalışmalarında kent içindeki opus spicatum döşemelere bir yenisi daha eklenmiştir. Jokey Kulübü olarak isimlendirilen kompleksin dikdörtgen planlı odasının tabanı kuzey- güney yönlü 11 banda ayrılmış olup bu bantların iç örgüsü baklava ve balıksırtı motiflerle doldurulmuştur (Şimşek, 2012: 110). Kibyra örnekleri ile motif açısından kısmen benzerlik içinde olan bu döşemeler muhtemelen mekânın da yapım tarihi olan İ.S. 4. – 5. yy. aittir (Şimşek, 2012: 111).

Çizim 31: Laodikeia Jokey Kulübü Opus Spicatumları

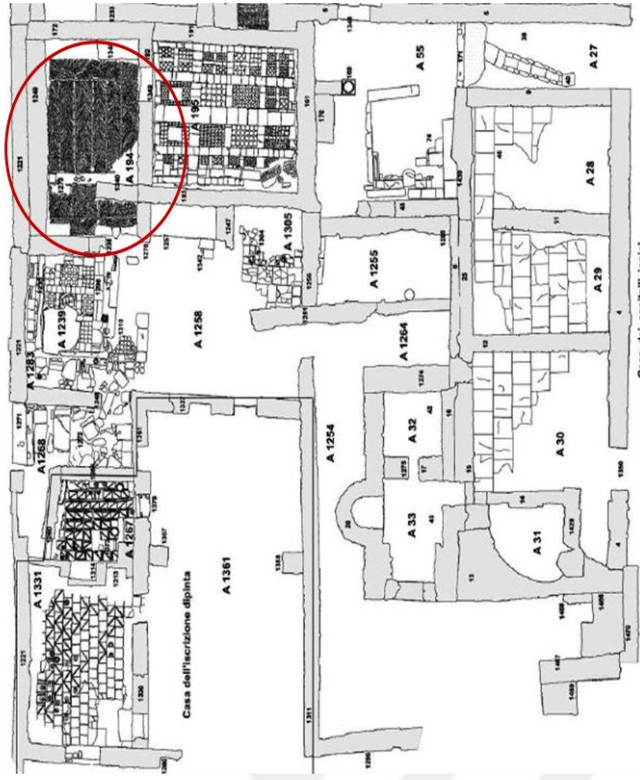
(Şimşek, 2012: 122)

Laodikeia kenti içindeki son örnek kuzeydoğu nekropol alanında yer alan Kuzey Atölyesinde görülmektedir. Atölye içinden ele geçen ezgi taşları, sıkma sistemi ve süzme sistemleri üzerine yapılan analizler sonucunda buranın boyama atölyesi olduğu anlaşılmıştır. Kibyra Odeion' u önünde konumlanan geç dönem atölyesi ile mekânsal bağlamda benzerlik gösteren bu alanın batıda yer alan girişinin güney tarafında duvar boyunca geometrik tasarımlı opus spicatum taban döşemeleri yer alır (Şimşek, 2006: 468). Alanda yapılan değerlendirmeler mekânın ve döşemelerin yapım tarihinin İ.S. 5. yy olduğunu göstermektedir (Şimşek, 2006: 438).

Resim 69: Laodikeia Kuzey Atölyesi
(<http://laodikeia.pau.edu.tr/tr/sayfa/kuzey-atolyesi-2>) (12.06.2015)

Zemin döşemelerinin ait olduğu mekânların işlevleri ve döşemelere ait motif tasarımlarının bu denli benzer olduğu Laodikeia kenti örneklerinden sonra incelenmesi gereken ikincil örnekler Kibyra' ya yaklaşık 180 km. uzaklıktaki Hierapolis Antik Kentinde yer almaktadır. 1989 yılı kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkan, tiyatrunun kuzey batısında yer alan İon ve Dorik Başlıklı ev olarak isimlendirilen sivil yerleşim alanlarında dört farklı tip zemin döşemesi kullanılmıştır (Ruggiu, 2009: 152). Bunlardan en yaygın olanı opus spicatum tekniği ile yapılmış döşemelerdir. İç örgüsü Kibyra ve Laodikeia örneklerine göre oldukça sade olan bu döşemeler üzerinde balıksırtı bantları, üçgenler ve karelerden oluşan geometrik tasarımlar görülmektedir. Bu zemin döşemeleri; İon Başlıklı Ev yapı kompleksinde A 79 numaralı toplantı salonunda, A 181 numaralı batı

Resim 70: Hierapolis Dorik Başlıklı Ev A194 Numaralı Ev Opus Spicatumları (Ruggiu, 2009: Tav. XI-a)

Çizim 33: Hierapolis Dorik Başlıklı Ev Opus Spicatumları (Ruggiu, 2009: 146)

Anadolu antik kentleri içinde opus spicatum zemin döşemelerine ev sahipliği yapan bir diğer kent ise Kıbrıs' ya yaklaşık 280 km. uzaklıktaki Stratonikeia Antik Kentidir. 2011 yılı kazı döneminde Stratonikeia' da kazı çalışması yapılan Kuzey Şehir Kapısı'nın batı girişinin güneyinde, kuzey-güney yönlü sıralanmış 5 adet mekân açığa çıkarılmıştır (Söğüt, 2012: 46). Bu mekânlardan 2 numaralı alanın zemininde opus spicatum döşemelere rastlanılmıştır (Söğüt, 2012: 46). Batı kenarda, kuzeyden itibaren 3,30 x 2,25 m. ölçülerindeki bir alanı kaplayan bu döşemeler oldukça dağılmış durumdadır (Söğüt, 2012: 46). Bu sebeple motif tasarımlarını belirlemek güçtür. İşlevleri belirlenemeyen bu mekânların içlerinden ele geçen buluntulara göre alanların duvarlarında bazı küçük değişiklikler yapılmak kaydıyla, Roma İmparatorluk Döneminden 20. yüzyıl ortalarına kadar uzun bir süre kullanıldığı anlaşılmıştır (Söğüt, 2012: 46). Olası ihtimalle döşemeler İ.S. 5. – 6. yüzyılda gerçekleşen değişimler sırasında mekânlara eklenmiştir (Söğüt, 2012: 46).

Resim 71: Stratonikeia, Kuzey Giriş Kapısı'nın Güneyinde Yer Alan Mekanlar (Sögüt, 2012: 37)

Resim 72: Stratonikeia, Kuzey Giriş Kapısı'nın Güneyindeki 2 Numaralı Mekan (Sögüt, 2012: 37)

Resim 73: Stratonikeia, Kuzey Giriş Kapısı'nın Güneyindeki 2 Numaralı Mekan Opus Spicatumları (Sögüt, 2012: 37)

Anadolu' da bugüne kadar yapılmış kazılar sonucunda varlığını bildiğimiz son opus spicatum zemin döşemesi örnekleri Kibyra' ya 240 km. uzaklıktaki Patara Antik Kentinde yer alır. Kentin meclis binasının önünde konumlanan ve prytaneion olduğu düşünülen yapı kompleksinin bazı bölümlerinde gün yüzün çıkarılan döşemeler Stratonikeia örnekleri gibi fazlaca dağılmış durumdadır. Döşemelerin buldukları alanın kazı çalışmaları henüz

tamamlanmadığı ve son değerlendirmeleri yapılmadığı için mekânın ve döşemelerin tarihlendirilmesi konusunda kesin bir yargıya varılamamaktadır⁸.

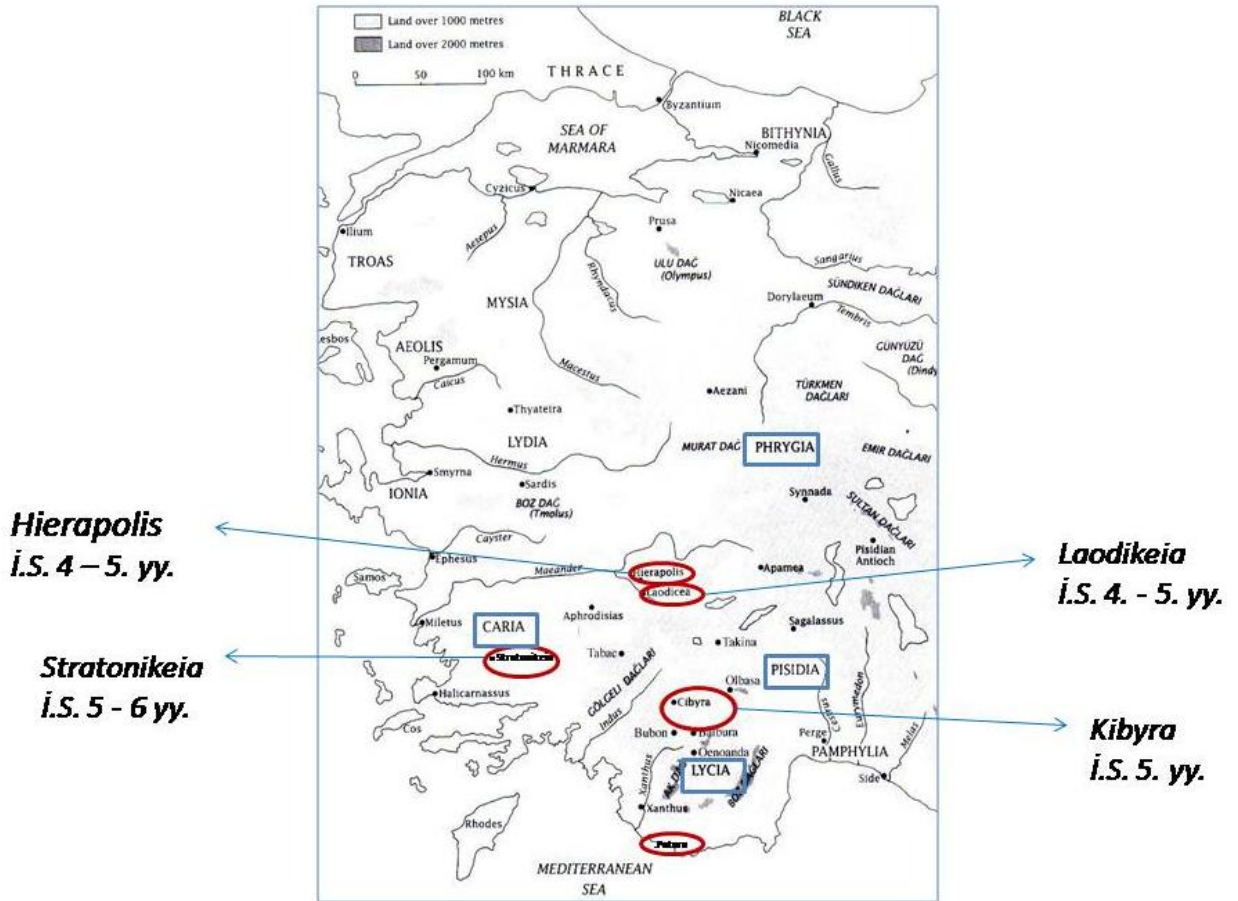
Resim 74: Patara, Prytaneion Yapı Kompleksi
(Patara Kazıları Arşivi)

Resim 75: Patara, Prytaneion Opus Spicatumları
(Patara Kazıları Arşivi)

⁸ Özel Görüşme; Prof. Dr. Havva Işık, Patara Antik Kenti Kazısı Başkanı.

Sonuç olarak Kibyra' da yer alan opus spicatum döşemelerin Anadolu' da ki yeri konusunu özetlemek gerekirse öncelikle en büyük benzerliğin kente en yakın olan Laodikeia örnekleriyle olduğunu söyleyebiliriz. Genel olarak Anadolu kentlerinde İ.S. 4. – 6. yüzyıllar arasında yaygın olarak görülen bu döşemelerin işlev olarak aynı özellikleri taşıyan mekânlarda yer aldıkları görülmektedir. Malzemenin sağladığı avantajlardan faydalanmak amacıyla genellikle sivil konutlarda, atölyelerde ve dükkân işlevi gören mekânlarda tercih edilmesinin yanı sıra Laodikeia ve Kibyra örneklerinde olduğu gibi açık alan özelliği taşıyan dış mekânlarda da kullanılmıştır. Anadolu'da Phrygia, Karia ve Lykia bölgelerinde bir nevi dönemin modası niteliğinde olan opus spicatum döşemeler üzerinde başta balıksırtı motifi olmak üzere belli motifler tekrar edilerek kullanılmıştır, bazı motiflerde ki ufak değişiklikler dışında genel olarak benzer tasarımlar tercih edilmiştir.

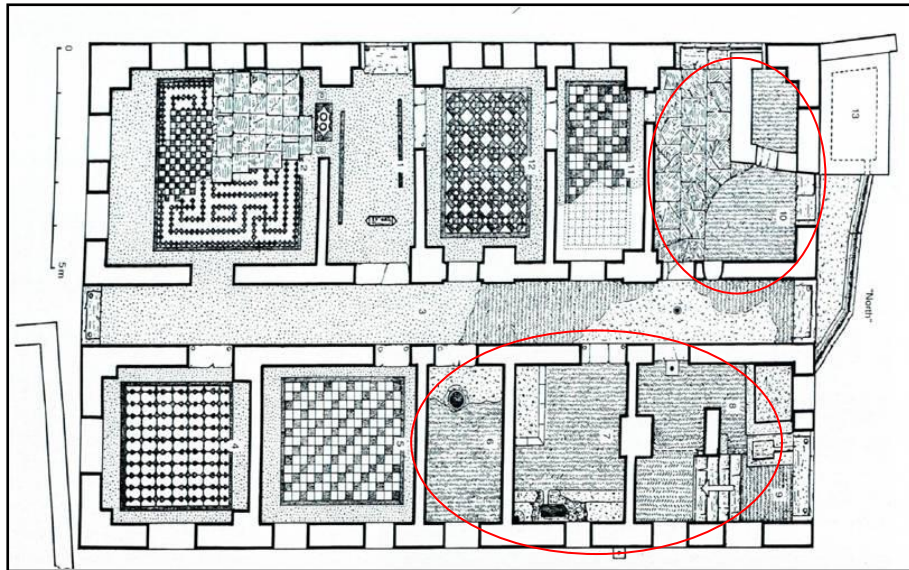

Harita 4: Opus Spicatum Zemin Döşemelerinin Anadolu İçindeki Yayılım Merkezleri (Mitchell, 1993: I, 10)

1.3. Anadolu Dışındaki Örnekler

Kıbyra’ da yer alan opus spicatum döşemelerinin Anadolu dışındaki örnekleri incelendiğinde, Anadolu’da yer alan sınırlı sayıda örneğin aksine karşımıza pek çok benzerinin çıktığını görmekteyiz. Anadolu opus spicatumlarına göre daha sade bir işçilik ile yapılmış bu benzer döşemelerin doğal olarak hepsine tek tek değinmek imkânsızdır. Çalışmanın bu bölümünde opus spicatum tekniğinin çıkış noktası olan İtalya başta olmak üzere genel yayılımın hakim olduğu alanlarda, farklı işlevlere sahip mekanlarda yer alan bazı döşemeler tercih edilerek Kıbyra örnekleri ile mekansal ve motifsel karşılaştırmaları yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda döşemenin Anadolu ile kronolojik bir uyum içinde olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır.

Anadolu dışındaki örnekler incelendiğinde opus spicatum tipinin yoğun bir şekilde görüldüğü ilk yer İtalya’ nın en önemli antik Roma yerleşimlerinden biri olan Ostiadır. Burada yer alan pek çok villanın farklı odalarında opus spicatum tekniği ile yapılmış zemin döşemeleriyle karşılaşmak mümkündür. Bu villalardan ilki Tonozları Boyalı Ev (The House of Vaults) olarak isimlendirilen alandır. Villanın yemek odalarının, mutfağının ve koridorlarının zeminlerinde balıksırtı örgüsü ile yapılmış opus spicatum döşemeler yer almaktadır (Clarke, 1991: 293). Büyük çoğunluğu korunmuş olan bu döşemeler balıksırtından başka bir motif tasarımına sahip değildirler ve halı gibi ait oldukları odaların zeminlerini kaplamaktadırlar. Döşemelerin ait oldukları yapı İ.S. 2. yy.’ ın ortalarına tarihlendirilmektedir ve muhtemelen döşemelerde bu tarihte yapılmış olmalıdır (Clarke, 1991: 289).

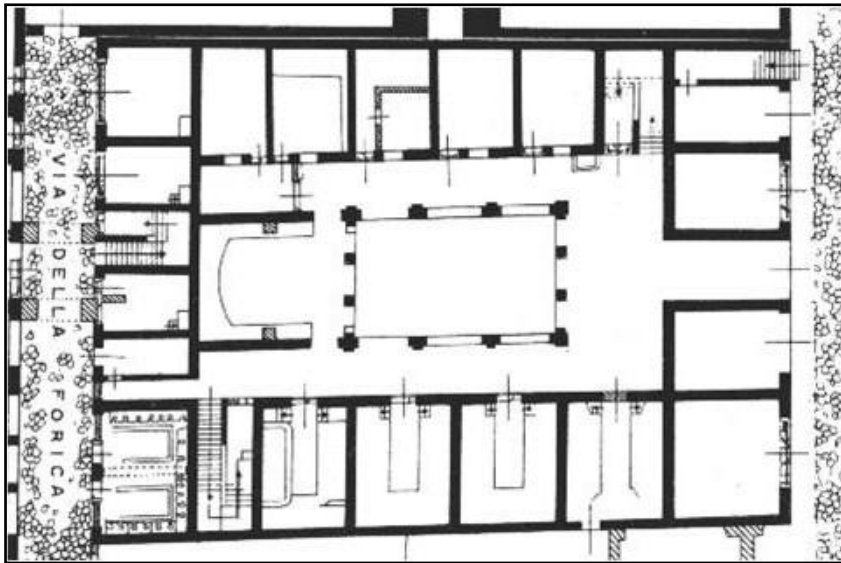
Çizim 34: Roma, Forum Ostia, Tonozları Boyalı Ev Yapı Kompleksi

(Clarke, 1991: 290)

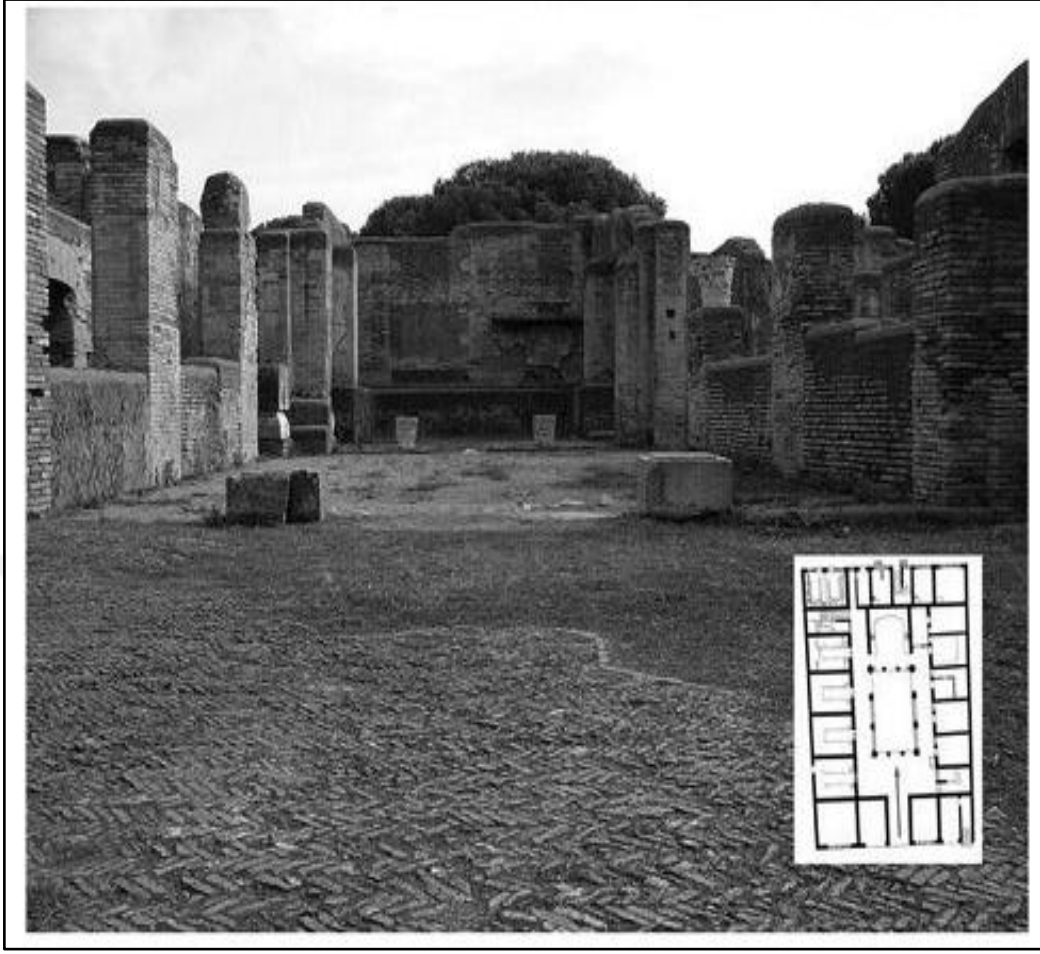

Resim 76: Roma, Forum Ostia, Tonozları Boyalı Ev, Mutfak Zemin Döşemesi
(http://www.ostia-antica.org/regio3/5/5-1_7.htm) (12.06.2015)

Forum Ostia’da opus spicatum döşemelerin görüldüğü diğer bir alan ise kuzey kısımda yer alan Caseggiato dei Triclini (Triclinium) olarak isimlendirilen yapı kompleksidir. Bu yapının ortada genişçe bir avlusu vardır ve bu avlunun etrafındaki koridorlardan her biri farklı işlevlere sahip odalara giriş sağlanmaktadır (Mckay, 1975: 88). Yapıya ait bu koridorlar opus spicatum tekniği ile yapılmış döşemelerle kaplıdır. Ostia’ da ki diğer örnekler gibi çok sade bir motif tasarımına sahip olan bu döşemeler üzerinde sadece balıksırtı motifleri görülür. Yapı kompleksi tüm buluntuları değerlendirildiğinde İ.S. 2. yy’ a tarihlendirilmektedir (Mckay, 1975: 88-89).

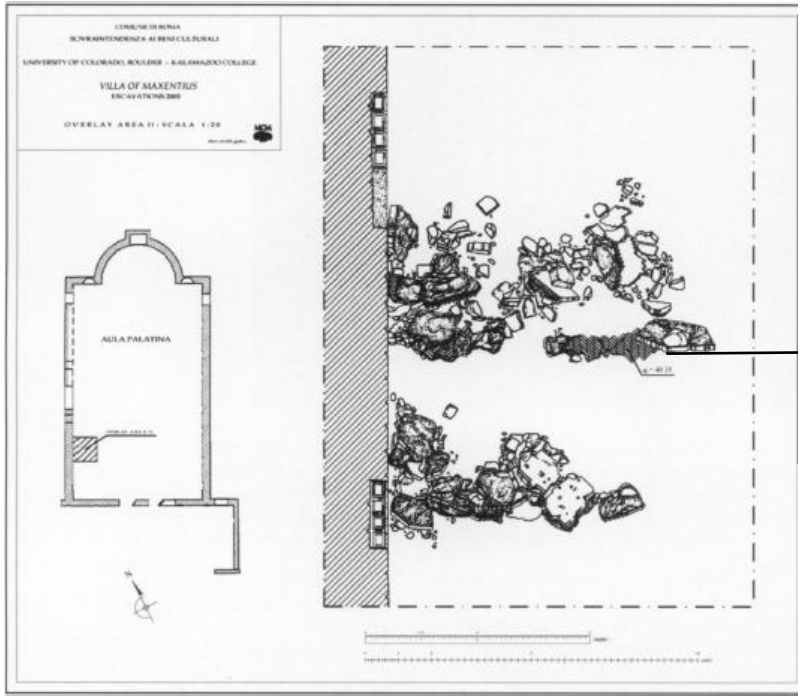

Çizim 35: Roma, Forum Ostia, Caseggiato dei Triclini (Triclinium)
(<http://ostiaforumproject.com/casa-dei-triclini-cdt/>)
(12.06.2015)

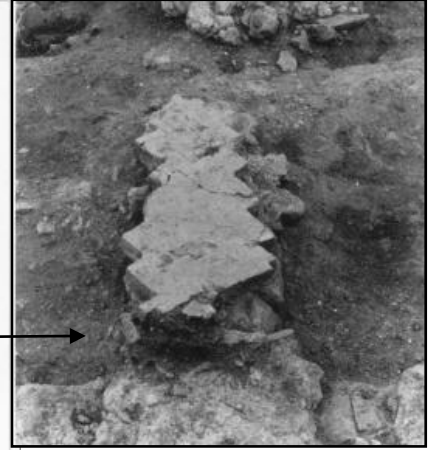

Resim 77: Roma, Forum Ostia, Caseggiato dei Triclini (Triclinium) Opus Spicatumları
(<http://ostiaforumproject.com/casa-dei-triclini-cdt/>) (12.06.2015)

İtalya’da yer alan bir diğer opus spicatum örneği önemli Roma yollarından biri olan Via Appia üzerinde konumlanan Maxentius villasında görülmektedir. Yapı kompleksinin tam ortasında yer alan apsidal salonun zeminini kaplayan döşemeler çok tahrip olmuş durumdadır ve çok az bölümü in situ olarak korunmaktadır. Zemin döşemesi şuan görülebilen kısımdan anlaşıldığı üzere Ostia örnekleri gibi sadece balıksırtı tasarımıyla yapılmıştır. Anadolu örneklerinin sahip olduğu farklı geometrik bezeme repertuarı burada görülmemektedir. Döşemelerin yapım tarihleri tartışmalıdır ancak büyük ihtimalle yapının Maxentius döneminden önceki evresine yani İ.S. 2. yy’ a ait olduğu düşünülmektedir (Conlin, 2006/2007: 349).

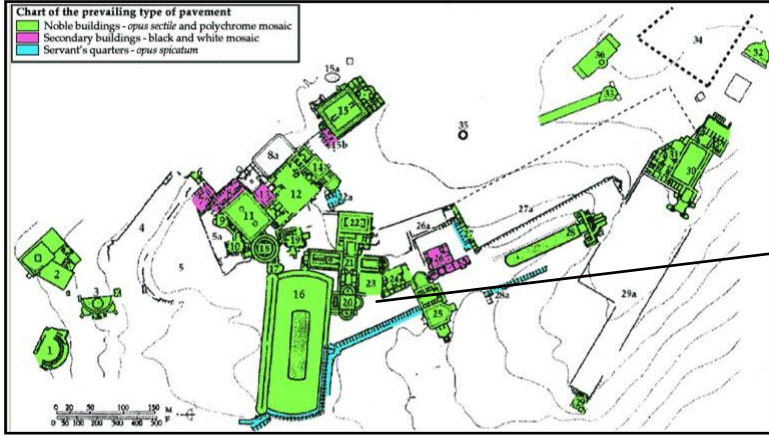

Çizim 36: Roma, Via Appia, Maxentius Villası Apsidal Salon
(Conlin, 2006/2007: 355)

Resim 78: Roma, Via Appia,
Maxentius Villası Opus Spicatumları
(Conlin, 2006/2007: 355)

Başka bir örnek olarak Roma Tivoli’ de İmparator Hadrian tarafından yaptırılan Adriana Villasının farklı mekânlarında yer alan opus spicatum döşemeler gösterilebilir. Bu mekânlardan ilki Antinoeion olarak isimlendirilen alanın servis koridorları/portikolarıdır (Franceschini, 1991: 256-257). Bu döşemeler tipik İtalya villası opus spicatumları şeklinde olup sadece balıksırtı örgüsü ile tüm koridoru kaplamaktadır. Villa kompleksine ait diğer opus spicatum döşemeler ise Büyük Hamam’ın palestrasında yer almaktadır. Muhtemelen malzemenin sağlamış olduğu kaymazlık ve su emicilik özelliğinden faydalanmak için hamam yapısında tercih edilen bu opus spicatum döşemelerin neredeyse tamamı korunmuştur. Tasarımları ise 10x2,5 cm ölçülerindeki pişmiş toprak parçalarının balıksırtı motifi oluşturacak şekilde yan yana dizilmesiyle oluşturulmuştur (Franceschini, 1991: 256). Döşeme üzerinde bu balıksırtı örgü sisteminden başka bir motif görülmektedir. Adriana Villasında yer alan döşemeler ve ait oldukları yapılar İ.S. 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Franceschini, 1991: 256-257).

Çizim 37: Roma, Tivoli, Adriana Villası
(<http://vwhl.clas.virginia.edu/villa/>) (12.06.2015)

Resim 79: Roma, Tivoli, Adriana Villası Koridor Döşemeleri
(<http://vwhl.clas.virginia.edu/villa/>)
(12.06.2015)

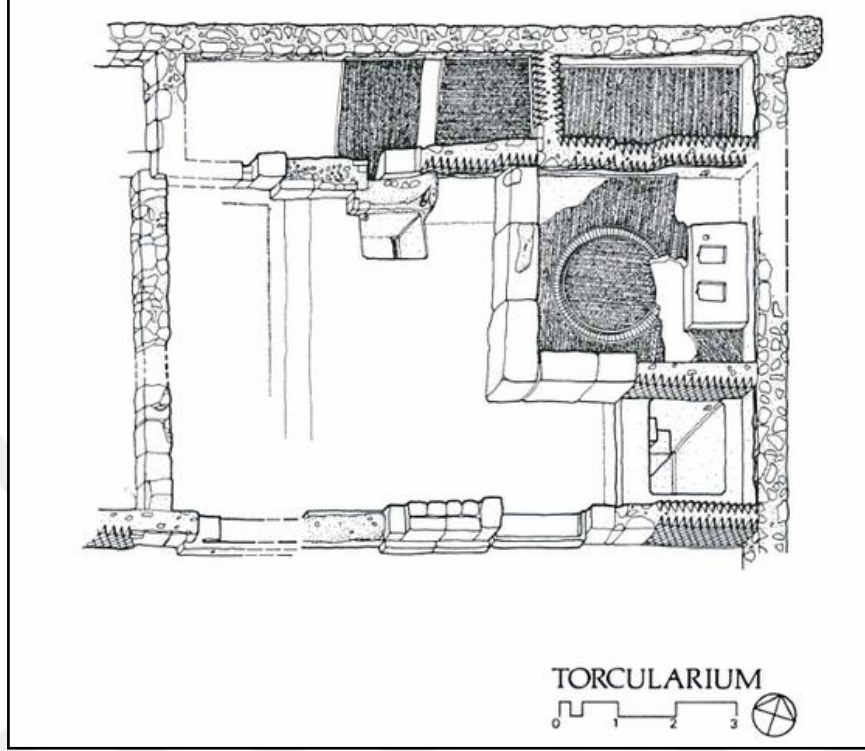
Çizim 38: Roma, Tivoli, Adriana Villası Büyük Hamam
(<http://vwhl.clas.virginia.edu/villa/largebaths.php>) (12.06.2015)

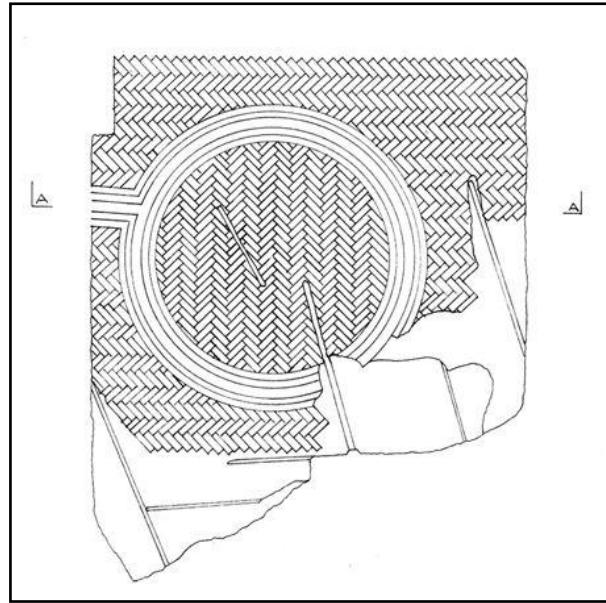
Resim 80: Roma, Tivoli, Adrina Villası Büyük Hamam Palestrası Zemin Döşemesi
(<http://www.villa-adriana.net/>) (12.06.2015)

Yine Roma sınırları içinde yer alan Via Gabina villa kompleksinde opus spicatum döşemelere rastlanılmaktadır. Bu döşemeler 11 numaralı sitenin bazı odalarının zeminlerini kaplar vaziyettedir. Zeminleri opus spicatum döşeme ile kaplı bu üç oda birbiri ile bağlantı içindedir ve ışık fonksiyonuna sahiptir (MacDougall, 1987: 229). Büyük odanın ortasında döşeme üzerinde mekanik bir sistem yer almaktadır. Bu sistem incelendiğinde bu alanın zeytinlerin ezilerek yağ üretimi yapıldığı bir ışık olduğu kanısına varılmıştır (MacDougall, 1987: 229). Döşemeler tasarımları bakımından incelendiğinde tipik Roma villası opus

spicatum tekniğinde olup sadece balıksırtı örgü sistemine sahip olduğu görülmektedir. İşlikler yapılan değerlendirmeler sonucunda döşemeler ile birlikte İ.S. 3. yy' a tarihlendirilmektedir (MacDougall, 1987: 227).

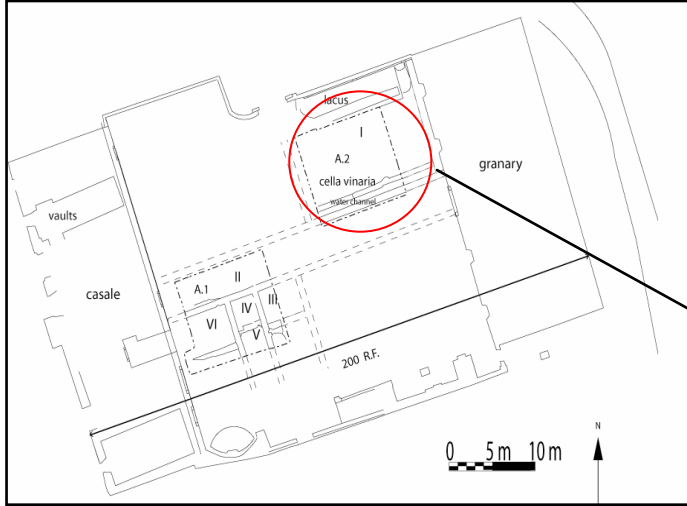

Çizim 39: Roma, Via Gabina Villa Kompleksi
(MacDougall, 1987: 241)

Çizim 40: Roma, Via Gabina Villa Kompleksi, İşlik Zemin Döşemesi
(MacDougall, 1987: 241)

Diğer opus spicatum örneği ise İtalya'nın Anagni Antik Kentinde yer alan Villa Magna yapı kompleksi içinde bulunmaktadır. Bu alandaki döşemeler kompleksin kuzeydoğu köşesinde konumlanan ve Cella Vinaria olarak isimlendirilen mekânın zemini kaplamaktadır (Fentress, 2008: 1). Cella Vinaria yaklaşık 14x15 m. ölçülerindedir ve hemen kuzeyinde lacus⁹ işlevli bir mekan yer almaktadır (Fentress, 2007: 5). İşlevsel olarak birbirine bağlı oldukları düşünölen bu iki mekânın olasılıkla şarap üretimi ve fermantasyonu ile alakalı işlik olduğu söylenebilir (Fentress, 2008: 1). Çünkü Cella Vinaria'nın zemininde mekânın fonksiyonuna dayalı, farklı bir tasarıma gidildiği görölmektedir. Opus spicatum döşeme üzerinde birbirine simetrik şekilde düzenlenmiş ve etrafı dikdörtgen mermer plakalarla çevrelenmiş kare boşluklar yer almaktadır. Her bir boşluk zemin kodunun aşığısında yer alan ve opus spicatum döşemelere harç yardımı ile bağlanmış doliumlara¹⁰ sahiptir (Fentress, 2007: 5-6). Zeminde yer alan döşemeler ise bu 20cm. genişliğindeki kare boşluklar dışında sadece balıksırtı motif tasarımları ile tüm odayı kaplamaktadır. Malzemenin sahip olduğu mekanik özellikler nedeni ile zemininde opus spicatum döşeme tekniğinin tercih edildiği bu işlik İ.S. 1. – 2. yy.' a tarihlendirilmektedir (Fentress, 2007: 9). Zemin altında yer alan doliumlara uygun şekilde tasarlanmış olan zemin döşemesinin de doğal olarak bu tarihlerde yapılmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Çizim 41: Anagni, Villa Magna Yapı Kompleksi
(Fentress, 2007: 5)

Resim 81: Anagni, Villa Magna, Cella Vinaria
(Fentress, 2007: 5)

⁹ Antik Roma' da geçirgenliği olan bir ızgara bulunan ve henüz ezilmemiş zeytin ya da üzümlerin durduğu eğri bir zemin ve akıntı kanalı olan küçük bir çukur.

¹⁰ Antik Roma' da içinde şarap ya da taneli gıdaların saklandığı pişmiş topraktan yapılmış büyük boyutlu küpler.

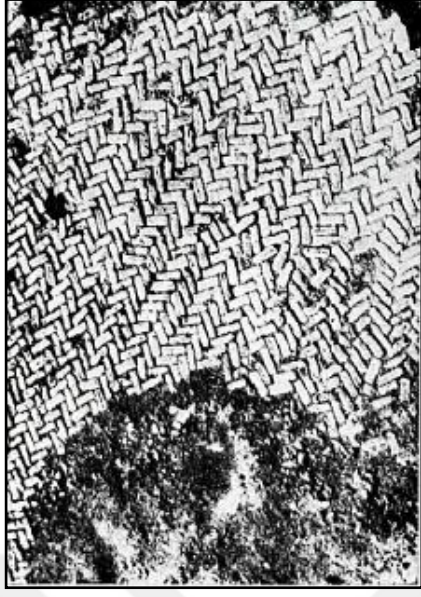
Resim 82: Anagni, Villa Magna, Cella Vinaria Zemin Döşemesi
(Fentress, 2008: 2)

Opus spicatum döşemelerinin yer aldığı başka bir örnek Sardinya Adasının en önemli antik Roma yerleşim alanlarından biri olan Cagliari’deki Tigellio Villasıdır. Burada yer alan döşemeler villa kompleksine ait Kuzey Hamamda görülmektedir (Angiolillo, 1981: 60). Hamamın güney kısım peristilosunun yanındaki nymphaeum’lu odanın zeminini kaplayan bu döşemeler duvar kenarları boyunca oluşan eksiklikler dışında iyi korunmuş olup in situ durumdadırlar. Ortada çeşme yapısına ait olduğu düşünülen dikdörtgen alan ise çevresinden farklı olarak opus signinum tekniği ile yapılmıştır (Angiolillo, 1981: 60). Bezeme repertuarı açısından oldukça sade olan bu döşeme İtalya örneklerinde olduğu gibi balıksırtı örgü tekniği ile yapılmış olup tüm odayı bu şekilde kaplamaktadır. Villa kompleksi İ.S. 1. yüzyıldan İ.S. 4.-5. yüzyıla kadar kullanılmıştır (Angiolillo, 1981: 58). Döşemeler ise villanın ilk yapım tarihi olan İ.S. 1. – 2. yüzyıllara tarihlendirilmektedir (Angiolillo, 1981: 58).

Resim 83: Cagliari, Tigellio Villası, Kuzey Hamam Zemin Döşemesi
(Angiolillo, 1981: Plate VI-56)

İtalya' dan farklı olarak ise Barcelona' nın Laietana bölgesinde yer alan yapı komplekleri incelendiğinde bu alandaki bazı villaların döşemeleri için opus spicatum tekniğinin tercih edildiği görülmektedir. İşlikler, depolar, mutfak ve konaklama odalarından oluşan tipik bir Roma villası niteliğinde olan bu alanlarda gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan opus spicatum döşemelerinin bir kısmı Musée d'histoire de Barcelone' da yer almaktadır (Altet, 1978: 14). İ.S. 2.-3. yüzyıllara tarihlenen bu döşemeler üzerindeki motif tasarımları incelendiğinde Anadolu örneklerinde olduğu gibi farklı geometrik motiflere sahip olmadıkları, ait oldukları mekânları sadece balıksırtı örgüsü tasarımıyla kapladıkları görülmektedir.

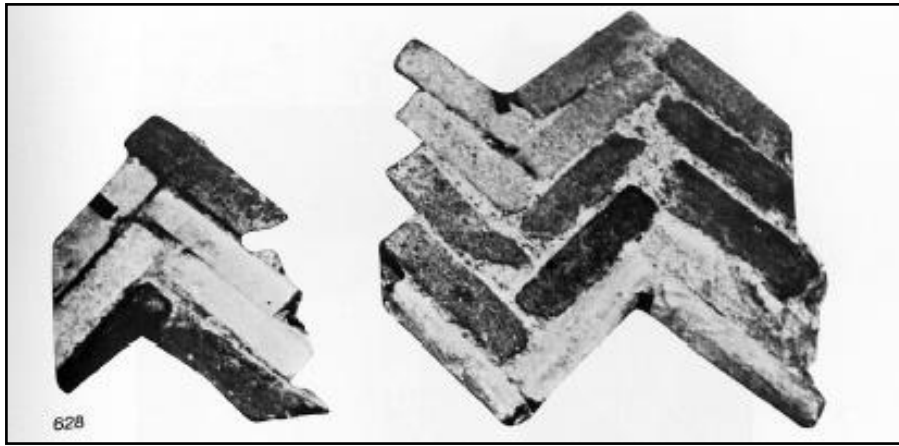

Resim 84: Barcelona, Laietana'dan Opus Spicatum Örnekleri (Altet, 1978: Plate III-1)

Resim 85: Barcelona, Musée d'histoire de Barcelone'dan Opus Spicatum Örnekleri (Altet, 1978: Plate III-3)

Başka bir örnek ise Galya Bölgesi sınırları içindeki Fransa Suèvres Villası olarak isimlendirilen alanda bulunmuştur. Villanın triclinium kısmında yer aldığı düşünülen döşemelerin orijinal boyutları tam olarak bilinmemekle birlikte küçük bir kısmı şuan Vendome Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır (Blanchard, 1991: 59). Bu döşemeler muhtemelen halı gibi buldukları odayı kaplamaktadır ve bezeme repertuarı açısından İtalya örneklerinden farksız olup sadece balıksırtı örgüsünden oluşmaktadır (Blanchard, 1991: 11). Yapılan değerlendirmeler sonucunda villa ve döşemeler İ.S. 4. - 5. yy' a tarihlendirilmiştir (Blanchard, 1991: 11).

Resim 86: Fransa Suèvres Villası, Triclinium Zemin Döşemesi (Blanchard, 1991: Plate XXV-628)

Anadolu dışındaki bahsi geçen opus spicatum tekniği ile yapılmış tüm bu zemin döşemeleri incelendiğinde, Anadolu örneklerine göre daha basit bir tasarımın uygulandığı görülmektedir. Bu döşemeler ait oldukları yapılar da işleve bağlı olarak gösterdikleri kk değişimler dışında genelde balıksırtı motifi ile tüm zemini halı gibi kaplarlar. İ.S. 1. – 2. yüzyıllarda Roma villalarında sıklıkla tercih edilen opus spicatum tekniği Anadolu örneklerinde de olduğu gibi özellikle işliklerde ve portikolarda görülmektedir. Ayrıca pişmiş toprak malzemenin sağlamış olduğu teknik özellikler sebebi ile hamam yapılarında ve tricliniumlarda da tercih sebebi olmuşlardır. Örnekler değerlendirildiğinde İ.S. 1. yüzyıla birlikte yaygın olarak kullanılmaya başlanan bu döşeme türünün Anadolu rneklerinin ait olduğu tarihlerde de kullanıldığını görebiliriz.

Genel olarak İ.S. 1. – 2. yüzyıllarda genellikle Roma villalarının işlikleri, tricliniumları ve hamam yapılarında tercih edilen döşemelerin Anadolu’ da bordür motifi olarak gördüğümüz balıksırtı örgüsü ile ait olduğu tüm odayı kapladığı anlaşılmıştır.

2. TARİHLEME

Kıbyra opus spicatumlarını tarihlemeye temel alınacak üç temel unsur vardır. Bunlar; ait oldukları yapıların mimari özellikleri, Güneybatı Anadolu ve Anadolu dışındaki benzer örneklerin ait olduğu dönemler ve zemin döşemeleri üzerinden ele geçen buluntu kontekstleridir. Ancak I. Teras Caddesinde zemin döşemeleri üzerinden ele geçen küçük buluntular değerlendirildiğinde tarihlerinin İ.S. 1. yüzyıldan İ.S. 7. yüzyıla kadar değişim gösterdiğini, stratigrafinin geç dönem tahribatları ve dolgu nedeniyle çok farklı olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla döşemelerin ait olduğu yapıların buluntu kontekstleri tarihlendirme konusunda bize yeteri kadar fayda sağlamamaktadır. Bu doğrultuda en verimli tarihlendirme ait oldukları yapıların mimari gelişimlerine ve benzer örneklerinin stilistik özelliklerine göre yapılabilir.

Döşemelerin ait olduğu I. Teras Caddesi tezde de incelendiği gibi farklı dönemlere ev sahipliği yapmaktadır ve oldukça karışık bir geç dönem yapılaşmasına maruz kalmıştır. Bu alan için mimari gelişime yön veren temel etkenler, tüm kent yapılaşmasını derinden etkileyen depremlerdir. Muhtemelen döşemenin yapım tarihi için terminus ante quem olarak kabul edilebilecek İ.S. 417 yılındaki deprem caddenin geç dönem yapılaşma evresini başlatmış olmalıdır. Bu dönemde cadde üzerindeki yeniliklerden biri de döşemelerdir. Üstelik depremde yıkılan sivil binaların çatı kiremitlerinin döşeme için kullanıldığı düşüncesi de döşemenin yapımının bu tarihten sonra başlamış olabileceği fikrini desteklemektedir. Nitekim kent içinde Odeion önünde konumlanan geç dönem dükkânında yer alan döşemenin tarihi, bu alanın zemininden ele geçen sağlam unguentariumlar sebebiyle kesin olarak İ.S. 5. - 6. yy' a tarihlendirilmektedir. Eğer kent içinde bu benzer döşeme tipinin aynı dönemlerde bir akım olarak tüm geç dönem yapılaşmalarında uygulanmış olabileceği fikri kabul edilirse döşemenin İ.S. 417 yılından sonra yapılmış olabileceğini söyleyebiliriz.

I. Teras Caddesindeki döşemelerin tarihlendirilmesi konusunda dikkat edilecek bir diğer önemli nokta ise doğu stoada yer alan geç dönem dükkânlarında döşeme üzerinde görülen seki ve fırınların tarihlendirilmesidir. Bu yapılaşmaların kazı değerlendirmeleri sonucunda İ.S. 5. yüzyıl sonlarında uygulanmış değişiklikler olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla döşemenin yapım tarihi İ.S. 5. yüzyılın ilk dönemi olarak kabul edilmelidir zira bu alandaki değişiklikler döşemeden kısa bir süre sonra alana eklenmiş olmalıdır.

Ayrıca tüm Güneybatı Anadolu örnekleri incelendiğinde döşemenin bu coğrafya için kullanım tarihinin İ.S. 4 - 6. yüzyıllar olduğu görülmektedir. Özellikle Laodikeia opus spicatumları ile motif tasarımı bağlamında güçlü bir benzerlik gösteren Kibyra opus spicatumlarının burada yer alan örnekler ile kronolojik birliktelik içinde olduğu söylenebilir. Fakat Anadolu dışındaki örnekler değerlendirildiğinde özellikle Roma villalarında yer alan döşemelerin İ.S. 1. yüzyıldan başlayarak İ.S. 4-5. yüzyıllara kadar kullanıldığı görülmektedir. Bu durumda motif tasarımı bakımından da Anadolu'dakilere göre oldukça sade tasarlanmış olan bu örnekler ile kronolojik bir birliktelikten bahsetmek mümkün değildir.

Sonuç olarak tüm bu gerekçelerle İ.S. 5. yüzyılın ilk yarısına tarihleyebileceğimiz doğu stoa zemin döşemesinin ana caddenin işlev gördüğü İ.S. 7. yüzyılın sonlarına kadar üzerine yapılan eklemeler ve değişimlerle kullanıldığını söyleyebiliriz.

SONUÇ

Kıbyra Antik Kentinde yer alan opus spicatum döşemelerin, bulunduğu mimari kontekst ve buluntularla detaylı bir biçimde incelendiği çalışmanın ilk bölümü olan ‘Giriş’ kısmında çalışmanın konusu, amacı ve yönteminden bahsedilerek döşemelerin yer aldığı antik kentin coğrafi konumu ve tarihi kısaca özetlenmiştir.

İkinci bölümde kent içindeki opus spicatum döşemelerin çok büyük bir kısmının yer aldığı I. Teras Caddesi ve bu cadde üzerinde yer alan stoaların araştırma tarihi, kent içindeki lokalizasyonu ve mimari özellikleri incelenmiştir. Döşemeler ve mekân ilişkisinin kavranması açısından büyük önem taşıyan bu bölüm ile I. Teras Caddesi olarak isimlendirilen alanda ilk kez yazılı bir çalışma yapılmış olup alan hakkında yeni fikirler öne sürülmüştür. Agora meydanından ayrılarak Cardo Maximus ve Decumanus Maximus olarak yeniden isimlendirilen ana caddeler ve doğu stoda yer alan dükkânlar yapısal olarak incelenmiş ve kontekst buluntuları değerlendirilerek ticari fonksiyonları hakkında fikir yürütülmüştür. Bu aşamada I. Teras Caddesinin doğu stoasında yer alan çoğu dükkânın işlevi geç dönem tahribatları nedeniyle belirlenememiştir ancak sonuç olarak caddenin ve stoaların tarihsel gelişim evreleri saptanmıştır. İ.S. 23 yılından itibaren 3 evreye sahip olduğu düşünülen caddede yer alan döşemelerin İ.S. 417 depreminin ardından caddenin geçirdiği 2. değişim evresine ait olabileceği fikri öne sürülmüştür. Böylelikle kazı çalışmaları devam eden bir alan için ön değerlendirmeler yapılmış olup döşemelerin ait olduğu yapı komplekslerinin tarihsel gelişimini anlamamız ve bu doğrultuda döşemelerin işlevsel özellikleri ile mekân ilişkisini tespit etmemiz sağlanmıştır.

Yine ikinci bölümde *opus spicatum* olarak isimlendirilen döşemelerin stil ve teknik özellikleri belirlenmiştir. Bu bağlamda,

-Döşemenin yapımında kullanılan pişmiş toprak malzemenin yüksek mukavemeti ve yüksek basma kuvveti sayesinde sahip olduğu taşıyıcılık özelliğinin, ticaretin aktif olduğu doğu stoda ağır yüklerin taşınması ve hareketlilik ile oluşacak aşınma ve bozulmaları minimum seviyeye indirmiş olduğu,

-Pişmiş toprak malzemenin su emme seviyesinin yüksek olması, tek tarafı açık olan stoanın maruz kaldığı hava koşullarına karşı zeminde oluşacak bozulmaları ve donmaları engellemiş olabileceği,

-Pişmiş toprak malzemenin kolay temizlenebilir olması, stoda yer alan dükkanlarda rutubet, nem ve böceklenme ile oluşacak hijyen sorunlarına çözüm sağlamış olabileceği gibi pek çok fikir öne sürülmüştür. Böylece pişmiş toprak döşemelerde kullanılan malzemenin teknik özellikleri ile sahip olduğu avantajların mimaride tercih edilme sebepleri belirlenmiştir.

Opus spicatum döşemelerin teknik detaylarının incelendiği bu bölümde tümü geometrik motiflerle tasarlanan döşemelerin bezeme repertuarları incelenmiş, bordür ve ana motifler olmak üzere iki başlığa ayrılmıştır. Toplamda 6 bordür ve 3 ana motif olmak üzere 9 farklı tasarım detaylı olarak incelenmiştir. Bu kısımda geometrik motif tasarımları döşemenin tarihlendirilmesine fayda sağlamamıştır fakat Anadolu ve Anadolu dışındaki motif örnekleri ile benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiş olup en kuvvetli benzerliğin Laodikeia örnekleri ile olduğu belirlenmiştir. Motif tasarımları belirlenen bu döşemelerin korunma durumlarının incelenmesi sonucunda ise Anadolu örneklerine göre çok büyük bir kısmının korunmuş olduğu görülmüştür. Ayrıca bu alanda uygulanan konservasyon çalışmaları detaylı bir şekilde incelenerek döşeme üzerindeki faydaları saptanmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde döşemenin stil açısından benzerlik taşıyan Anadolu ve Anadolu dışındaki örnekleri ele alınmış ve ardından Kibyra opus spicatumlarının tarihlendirilmesi yapılmıştır. Döşemelerin tarihlendirilmesi açısından önemli veriler sunan Anadolu ve Anadolu dışındaki benzerlerinin teknik detayları ve motif tasarımları ait oldukları yapılar ile bir bütün halinde araştırılmıştır. Sonuç olarak şuana kadar yapılmış olan kazı çalışmaları incelendiğinde opus spicatum tekniğindeki döşemelerin sadece Güneybatı Anadolu'da yer aldığı görülmüş olup tüm bu benzer döşemelerin arasında tarihsel anlamda kültür birlikteliğinin olduğu ortaya çıkarılmıştır. Anadolu dışındaki örneklerin daha erken dönemlere tarihlendirilmesi ise bu döşeme kültürünün Anadolu'ya daha geç tarihlerde geldiğini doğrulamıştır. Çalışmanın sonunda ise bahsi geçen I. Teras Caddesinin mimari detayları ve karşılaştırma örnekleri neticesinde Kibyra'da yer alan döşemeler İ.S. 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir.

KAYNAKLAR

- ADAM Jean Pierre (1999), **Roman Building: Materials and Techniques**, Routledge, New York.
- AĞATEKİN Elif (2012), Seramik Sanatında Alternatif Bir İfade Aracı Olarak Atık Seramik Kullanımı, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi), Eskişehir.
- AKARCA Aşkıldil (1998), **Şehir ve Savunması**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- AKSU Fatma (1998), Gölhisar Ovası ve Yakın Çevresinde Fiziki Coğrafya Araştırmaları, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- AKŞİT Oktay (1967), **Likya Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- ALTET Xavier Barral (1978), **Les Mosaïques Romaines et Médiévales de la Regio Laietana: Barcelone et ses Environs**, Universidad de Barcelona, Instituto de Arqueología y Prehistoria, Barcelona.
- ANDRÍA F. D. (2003), **Arkeoloji Rehberi Hierapolis**, çev. Nalan Fırat, Ege Yayınları, İstanbul.
- ANGİOLİLLO Simonetta (1981), **Mosaici Antichi in Italia: Sardinia**, Istituto Poligrafico e Zecca Dello Stato, Roma.
- ARCASOY Ateş (1983), **Seramik Teknolojisi**, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- AVŞAR Lale (2011), ‘Antik Yunan Seramiklerdeki Haç ve Çarkıfelek Simgeleri ve Bunların Avrasya, Anadolu ve Mezopotamya Kültürlerindeki Muhtemel Kaynakları’, Mukaddime: Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.3, Mardin, ss. 115-141.
- BALMELLE Catherine (1985), **Le Decor Geometrique de la Mosaïque Romaine**, C. I-II, Picard, Paris.
- BAŞER Selçuk (1967), Kibyra’nın Toprak Üstü Kalıntıları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Bölümü, Yayımlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.
- BAYATLI Osman– Eyüp ERİŞ (1954), **Bergama Tarihinde Asklepion**, 3. b., Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.
- BAYBURTLUOĞLU Cevdet (2004), **Likya**, Akmed Yayınları, Antalya.

- BLANCHARD Michéle (1991), **Recueil Général des Mosaïques de la Gaule: II. Province de Lyonnaise**, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris.
- BENEŠOVSKÁ Klara (2001), **Ten Centuries of Architecture: Architecture of the Romanesque**, C. 1 , Prague Castle Administration, Prag.
- BİNGÖL Orhan (1997), **Malerei und Mosaik der Antike in der Türkei**, Philipp von Zabern, Mainz.
- BORCHHARDT Jürgen (1999), **Limyra Zemuri Taşları**, çev. Gülay Yümer, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- CAMPBELL Sheila D. (1988) , **The Mosaic of Antioch: Corpus of Mosaic Pavements in Turkey**, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto.
- CARPİCECİ Alberto C. (2000), **Pompeii: Nowadays and 2000 Years Ago**, Bonechi, Firenze.
- CLARKE John R. (1991), **The Houses of Roman Italy, 100 B.C.-A.D. 250: Ritual, Space, and Decoration**, University of California Press, California.
- CONLİN Diane A. (2006/2007), ‘The Villa of Maxentius on the Via Appia: Report on the 2005 Excavations’, **Memoirs of the American Academy in Rome**, Vol. 51/52, University of Michigan Press, Roma, pp. 347-370.
- CORSTEN Thomas (1997) , “Ein Neues Buchstabenorakel aus Kibyra”, S.28, **Epigraphia Anatolia**, Ankara, pp. 41-49.
- CORSTEN Thomas (2002), “Kibyris in Antiquity”, S.8, **Anatolian Archaeology**, Ankara, pp. 83-85.
- COULTON J. J. (1976), **The Architectural Development of the Greek Stoa**, Clarendon Press, Oxford.
- ÇOBANLI Zehra – Ezgi OKUR (2006), ‘Seramik Yüzey-Mekân İlişkisi ve Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü Eğitim Programındaki Yeri’, **Anadolu Sanat Dergisi**, S.7, ss.1-13, Eskişehir.
- CİNİSLİ Demet (2001), Sikkeler Işığında Phrighia Bölgesi’ndeki Irmak Tanrıları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- DEMİRER Ünal (2004), Pisidia Antiokheiası Büyük Bazilika Taban Mozaikleri, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya.
- DEMİRER Ünal (2013), Kibyris Metal Buluntuları, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Antalya.

- DEMUS Otto (2008), **Byzantine Mosaic Decoration: Aspects of Monumental Art in Byzantium**, Lightning Source Incorporated.
- DÖKÜ Eray –Şükrü ÖZÜDOĞRU (2009), ‘Ticaret Yollarının Kavşağındaki Kent Kibyra’, **III. Ulusal Mimarlık & Taş Sempozyumu**, ss. 51-56.
- DÖRTLÜK Kayhan (1977), “1975 Uylupınar Kazı Raporu”, S. 24-2, **TAD**, Ankara, ss.9-32.
- DUNBABİN Katherine M. (1999), **Mosaics of the Grek and Roman World**, Cambridge, University Press, Cambridge.
- EKİNCİ Hacı Ali (2009), “Güneybatı Anadolu'nun Görkemli Kenti Kibyra”, **Aktüel Arkeoloji**, S.10, İstanbul, ss.88-97.
- EKİNCİ Hacı Ali – Eray DÖKÜ–Şükrü ÖZÜDOĞRU (2007), ‘Kibyra Kazı Çalışmaları 2006’, **Anmed**, S.5, Antalya, ss.22-28.
- EKİNCİ Hacı Ali –Eray DÖKÜ–Şükrü ÖZÜDOĞRU (2008), ‘Kibyra Kazı Çalışmaları 2007’, **Anmed**, S.6, Antalya, ss 35-41.
- EKİNCİ Hacı Ali –Eray DÖKÜ –Şükrü ÖZÜDOĞRU (2009), ‘Kibyra Kazı Çalışmaları 2008’, **Anmed**, S.7, Antalya, ss. 28-34.
- EREN Gülşen (2012), Kamusal Alanlarda Mozaik Çalışmalar: Ayasofya ve Sagrada Familia, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.
- ERSOY Akın (1995), ‘Agoralar ve Bir Ticaret Yapısı Örneği: Agora Stoaları’, **Ege Mimarlık**, S.15, İzmir, ss. 50-52.
- FERRERO Daria De Bernardi (1992), ‘1991 Yılı Hierapolis Arkeoloji Kurulunun Çalışma Raporu’, **14. K.S.T.**, C.2, Ankara, ss. 315-325.
- FENTRESS Elizabeth (2007), ‘Excavation at Villa Magna 2006’, **The Journal of Fasti Online**, Associazione Internazionale di Archeologia Classica, Roma, pp. 1-22.
- FENTRESS Elizabeth (2008), ‘Excavations at Villa Magna (Angni-FR) 2007’, **The Journal of Fasti Online**, Associazione Internazionale di Archeologia Classica, Roma, pp. 1-18.
- FİSCHER Peter (1971), **Mosaics History and Technique**, Mc Graw-Hill Companies, New York.
- FRANCESCHİNİ Marina (1991), **Villa Adriana: Mosaici- Pavimenti- Edifici**, L’erma di Bretschneider, Roma.
- GALLİON Arthur B. (1986), **The Urban Pattern: City Planning and Design**, 5. b., Van Nostrand Reinhold Company, New York.

- GREENEWALT C. H. (1990), 'Sardis: Archaeological Reserch in 1989', **12. K.S.T.**, C.2, Ankara, pp.1-19.
- HALL Alan S. - Nicholas P. MILNER (1998), **An Epigrafical Survey in Kibyra – Olbasa Region**, S.24, The British Institute of Archaeology Monograph, Ankara.
- HERODOTOS (2006), **Tarih**, C.III, Çev. Müntekim Ökmen, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- IŞIK Fahri (2011), **Patara: Lykia Soyunun Başkenti**, Ed. Havva İşkan – Şevket Aktaş, Scala Matbaacılık, İstanbul.
- JOHN Peter (1982), **Romano-British Mosaics**, Ed. James Dyer, Shire Publications, Aylesbury.
- JOYCE Hetty (1981), **The Decoration of Walls, Ceilings, and Floors in Italy in the Second and Third Centuries A.D.**, C.17, Giorgio Bretschneider Press, İtalya.
- KAYA Mesut Can (2011), Kibyra Kenti Mimari Bezemeleri, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya.
- KILIÇ Murat (2009), 'Kent Planlaması ve Mimari Tarihinde Sütunlu Caddeler', **Kubaba**, S.14, İstanbul, ss. 59-74.
- LENZEN Heinrich J. (1972), 'New Discoveries at WARKA in Southern Iraq', **Archaeology**, Vol. 17-2, s. 122-131.
- LİNG Roger (1998), **Ancient Mosaics**, British Museum Press, London.
- LİVİUS Titus (1994), **Roma Tarihi**, C.XXXVIII, Çev. Sabahat Şenbark, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- LUGLİ Giuseppe (1957), **La Tecnica Edilizia Romana: Con Particolare Riguardo a Roma e Lazio**, C. 1, Johnson Reprint, Roma.
- MACDOUGALL Elisabeth B. (1987), **Ancient Roman Villa Gardens**, Dumbarton Oaks, Washington.
- MAGİE David (1950), **Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ**, Vol. I-II, Princeton.
- MANSEL Arif M. (2011), **Ege ve Yunan Tarihi**, 9. b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- MCKAY Alexander G. (1975), **Houses, Villas and Palaces in the Roman World**, Thames and Hudson, Southampton.
- MİTCHELL Stephen (1993), **Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor - The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule**, C.1, Clarendon Press, Michigan.

- OVADIAH Asher (1980), **Geometric and Floral Patterns in Ancient Mosaics**, L' Erma di Bretschneider, Roma.
- OWENS E.J. (2000), **Yunan ve Roma Dünyasında Kent**, 1. b., çev. Cana Birsal, Homer Kitapevi, İstanbul.
- OWENS E. – Waelkens M.– Mitchell S. (1990), ‘Sagalassos 1989’, **8. A.S.T.**, Ankara, ss. 261-283.
- ÖZÜDOĞRU Şükrü – Eray DÖKÜ (2010), ‘Kibyra 2009 Yılı Kazı Çalışmaları’, **Anmed**, S.8, Antalya, ss. 37-45.
- ÖZÜDOĞRU Şükrü - Eray DÖKÜ - Gülşah DİKBAŞ - Hannelore VANHAVERNBEKE (2011), ‘Kibyra 2010 Yılı Kazı Çalışmaları’, **Anmed**, S.9, Antalya, ss. 36-43.
- ÖZÜDOĞRU Şükrü – Eray DÖKÜ (2012), ‘Kibyra 2011 Yılı Kazı Çalışmaları’, **Anmed**, S.10, Antalya, ss. 46-52.
- ÖZÜDOĞRU Şükrü – Eray DÖKÜ (2013), ‘Kibyra 2012 Yılı Kazı Çalışmaları’, **Anmed**, S.11, Antalya, ss. 47-54.
- ÖZÜDOĞRU Şükrü (2014a), ‘Kibyra 2013 Yılı Kazı Çalışmaları’, **Anmed**, S.12, Antalya, ss. 55-61.
- ÖZÜDOĞRU Şükrü (2014b), ‘Kibyra'dan Hellenistik Dönem'e Ait Yeni Veriler Üzerine Değerlendirmeler’, **CEDRUS: Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi**, Vol. II, Antalya, ss. 171-188.
- ÖZÜDOĞRU Şükrü (2015), ‘Antik Çağ Kentlerinde Siyasi, Sosyal, Kültürel ve Ticari İşlevli Bir Mimari Form: Agora’, *Ayrıntı Dergisi*, C.III, S.22, Burdur, ss. 15-21.
- ÖZÜGÜL Aysin (1996), **Antik Döşeme Mozaiklerinde Bordür Motifleri**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- PERRİNG Dominic (2002), **The Roman House in Britain**, Routledge, New York.
- Plinius (1971), **Historia Naturalis: XXXVI**, Çev. D. E. Eicholz, Harvard University Press,, Harvard.
- PRICE S. R. F. (2004), **Ritüel ve İktidar: Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü**, çev. Talay Esin, İmge Kitabevi, Ankara.
- RAMSAY William, (1890) **The Historical Geography of Asia Minor**, Vol. IV, Royal Geographic Society Supplementary Papers, London.
- RINALDİ Federica (2005), **Mosaici Antichi in Italia**, C.10, Libreria Press, İtalya.

- ROLLER D. W. (1998), **The Building Program of Herod the Great**, University of California Press, London.
- ROTH Leland M. (2000) , **Mimarlığın Öyküsü**, 1. b., çev. Ergün Akça, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- RUGGIU Annapaola Zaccaria - Daniela COTTICA (2009), ‘Hierapolis di Frigia fra Tarda Antichità ed XI Secolo: L’apporto Dello Studio Degli Spazi Domestici Nell’insula 104’, **Rivista di Archeologia**, G. Bretschneider, pp. 139-189.
- SEGAL Arthur (1997), **From Function to Monument: Urban Landscapes of Roman Palestine**, Oxbow Books, Oxford.
- SOREN David - Noelle SOREN (1999), **A Roman Villa and a Late Roman Infant Cemetery: Excavation at Poggio Gramignano, Lugnano in Teverina**, L’erma di Bretschneider, Roma.
- SÖĞÜT Bilal (2012), ‘Stratonikeia 2011 Yılı Çalışmaları’, **34. K.S.T.**, C.3, Ankara, ss.45-59.
- SPRATT Thomas A. B. –Edward FORBES (1847), **Travels in Lycia, Milyas, and the Cibyratis**, C.I, S. & J. Bentley, Londra.
- STRABON (1993), **Antik Anadolu Coğrafyası, Geographika: XII– XIII–XIV**, C. XIII, Çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- ŞAHİN Derya (2004), **Amisos Mozaïği**, Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM Basımevi, Ankara.
- ŞİMŞEK Celal (2004), ‘2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları’, **26. K.S.T.**, C. 1, Ankara, ss. 305-320.
- ŞİMŞEK Celal (2005), ‘2004 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı’, **27. K.S.T.**, C.1, Ankara, ss. 419-434.
- ŞİMŞEK Celal (2006), ‘2005 Yılı Laodikeia Kazı Çalışmaları’, **28. K.S.T.**, C.1, Ankara, ss. 455-478.
- ŞİMŞEK Celal (2008), ‘2007 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları’, **30. K.S.T.**, C.2, Ankara, ss. 409-436.
- ŞİMŞEK Celal (2009), ‘2008 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları’, **31. K.S.T.**, C.4, Ankara, ss. 101-134 .
- ŞİMŞEK Celal, (2012) ‘2011 Yılı Laodikeia Kazı ve Restorasyon Çalışmaları’, **34. K.S.T.**, C.3, Ankara, ss. 103-124.
- TAFT F. R. – L. Bouras (1991), **The Oxford Dictionary of Byzantium**, C.1, Oxford University Press, Oxford.

- TEKÇAM Tamay (2007), **Arkeoloji Sözlüğü**, 1. b., Alfa Yayınları, İstanbul.
- TEXIER Charles (2002), **Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, C. III, Çev. Ali Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, İstanbul.
- THOMSON George D. (1985), **Tarih Öncesi Ege**, C.II, 1. b., çev. Celal Üster, Payel Yayınevi, İstanbul.
- TOYDEMİR Nihat (2000), **Yapı Elemanı Tasarımında Malzeme**, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- UMAR Bilge (1993), **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- ÜSTÜNER Alicengiz (2002), **Mozaik Sanatı**, Engin Matbaacılık San. Ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul.
- WITTS Patricia (2000), 'Mosaics and Room Function: The Evidence from Some Fourth Century Romano British Villas', **Society for the Promotion of Roman Studies**, Vol. 31, Britannia, pp. 291-324.
- WYCHERLEY Richard E. (1993) , **Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?**, 4.b., çev. Nur Nirven - Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Vitruvius (1990), **Mimarlık Üzerine On Kitap**, Çev. Suna Güven, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul.

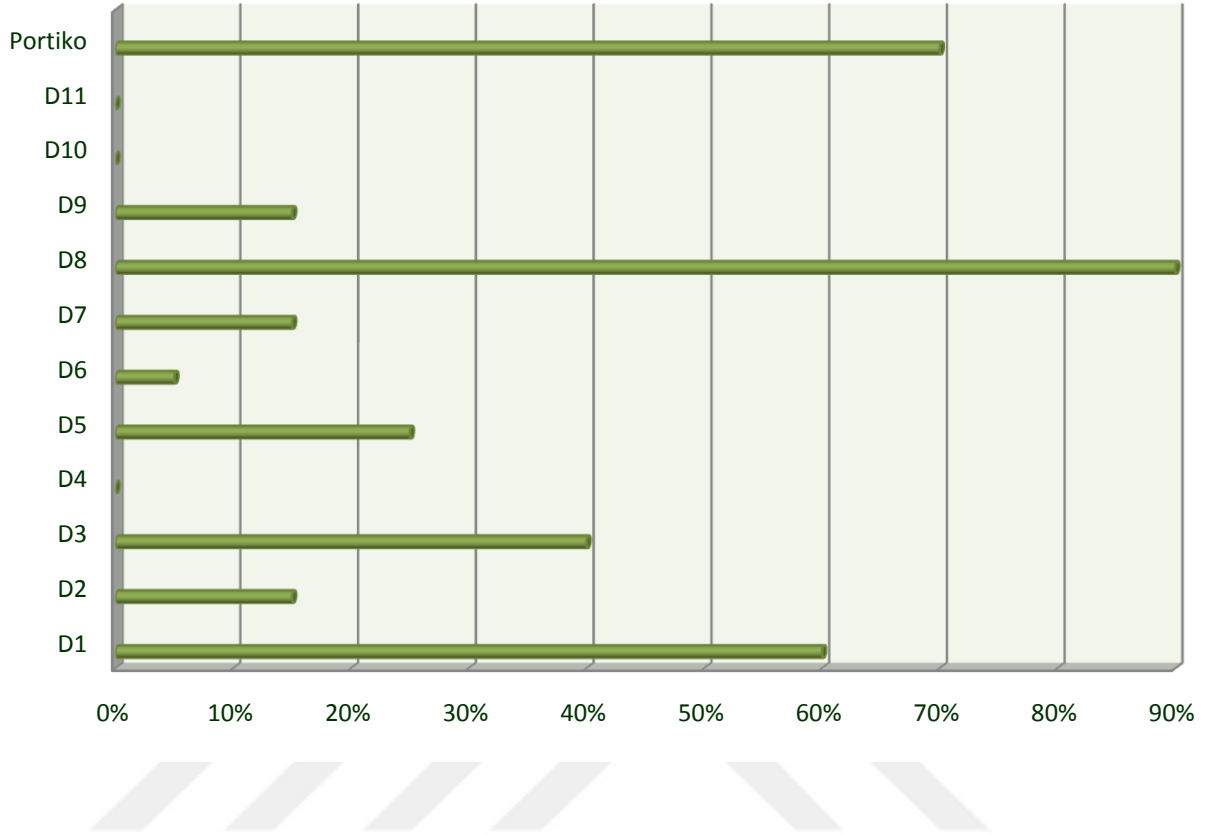
EKLER

EK I. Tablo: Mekânlara Göre Kullanılan Motifler¹¹

	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10	D11	Portiko
Balhsırtı	X		X		X			X	X			X
Üçgenler	X		X		X	X	X	X	X			X
Üçlü Üçgen Grupları			X		X							X
Balık Pulu												X
Dörde Bölünmüş Kareler												X
Düzensiz Geometrik Şekiller			X									X
Rozetler					X							X
Kareler		X					X	X				X
Dikdörtgenler												X

¹¹ Tablonun daha kolay anlaşılabilmesi için bezemeler *Zemin Döşemesi Motif Tasarımı* başlıklı bölümde takip edilen sıraya göre verilmiştir.

EK II. Grafik: Mekânlara Göre Korunma Durumu¹²

¹² I. Teras Caddesi Doğu Stoa ve geç dönem dükkânlarında yer alan zemin döşemelerinin korunma durumları yüzdeler olarak verilmiştir.

EK III. Çizim: I. Teras Caddesi Mimari Kontekst İçinde Buluntular¹³

¹³ EK III, tezin arka kapak iç cebinde yer almaktadır.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Esra	SAYIN	
Doğum Yeri ve Yılı	Bursa	07.12.1988	
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce	İyi	
ve Düzeyi	Almanca	Başlangıç	
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	2003	2007	Bursa Atatürk Lisesi
Lisans	2008	2012	Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans	2012		Uludağ Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar):	2008-2009 Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Asistan Öğrenciliği		
Kullandığı Burslar	2014/2015 AKMED Yüksek Lisans Destek Projesi, 'Kibyra Antik Kenti Agora Stoası Zemin Döşemesi', <i>Türkiye</i> 2013/2014 Erasmus Bursu, Hamburg/Almanya		
Katıldığı Projeler	2009 Trnava Üniversitesi, Sv. Mikuláša Kilisesi Kazı Çalışması, <i>Slovakya</i> 2009 Uludağ Üniversitesi, Myndos Kazı Çalışması, <i>Türkiye</i> 2010 Uludağ Üniversitesi, Myndos Kazı Çalışması, <i>Türkiye</i> 2011 Akdeniz üniversitesi, Patara Kazı Çalışmaları, <i>Türkiye</i> 2012/2014 Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Kibyra Kazı Çalışmaları, <i>Türkiye</i>		
Diğer:			
İletişim (e-posta):	esrasayin07@gmail.com		
	Tarih İmza Adı Soyadı		

